

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:
Szerkesztők:

VIDA GÁBOR
DEMÉNY PÉTER
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
LÁNG ZSOLT
SZABÓ RÓBERT CSABA
MOLNÁR ROZÁLIA
SZÓCS KATALIN
BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT
IRSAI ZSOLT

Tördelőszerkesztő:
Korrektor:
Tipográfia:

TARTALOM

CSELÉNYI BÉLA:

költőnők; a dobozban; a litvánok nyelve; a sellő varázsszeme;
a lettek nyelve; mennek el az észtek; hűség; esetlegesség
(Versek) ■ 5

MÁRTON LÁSZLÓ:

Páros testrész (Novella) ■ 9

DEBRECZENY GYÖRGY:

valakinek mondom; abbahagytam; ama legvégső végnapon
(Versek) ■ 20

JANKOVIĆ DÁVID:

Jelentés, odalentről (Novella) ■ 24

SIMONFY JÓZSEF:

Ikerszonett; Levélbe; Kinyitom (Versek) ■ 38

KIRÁLY KINGA JÚLIA:

Méhemnek gyümölcse (Regényrészlet) ■ 41

FELLINGER KÁROLY:

Bélyeg; Kapuzárasi pánik; Stílus; Idill; Lakoma; Reflex;
A mondanivaló (Versek) ■ 53

ÉLŐ CSENGE ENIKŐ:

Minden este (Novella) ■ 56

NAGY ZSUKA:

Nincs forgatókönyv ■ 60

KISS LÁSZLÓ:

A hal szól (Versciklus) ■ 65

DOKUMENTUM

LŐCSEI PÉTER:

Jékely-talányok (Válogatás a költő elhagyott verseiből) ■ 72

FÓRUM

BERSZÁN ISTVÁN:

Határ, környezet, szomszédság ■ 84

SÉTATÉR

NOVÁK ÉVA:

Kötődések ■ 97

TÉKA

BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ:

Múltakra szakadt emlékezés (Balla Zsófia: *A darázs fészke*) ■ 104

BERNÁTH DÁVID:

Képek tekintete (Kántor Péter: *Jég-öröm*) ■ 107

TALÁLT VERS

CSANÁDI IMRE:

Királyi család ■ 110

NÉVJEGY

Király Kinga Júlia ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

Cselényi Béla

KÖLTŐNŐK

a költőnők karcsú köteteiben
vibrálnak mézes bibék
kitárulkozásuk rejtőzködés
rejtőzködésük pasztellszín' hölgyválasz

ha vállalják a vágyat
szót ejtenek az eredmény
apró mezítlábainak bendőrugdosásairól
ünnepben az ünneprontásról
ünneprontásban az ünnepről
ahogy vesszük
mi férfiköltők
gyáván
sovinisztán

Budapest, 2019. IX. 13.

A DOBOZBAN

egy nap mikor a dobozból kiléptem
sisteregtem mint a tűzijáték
másnap is harmadnap is
gondoltam a sistergésre
s zöld fényben láttam
pezsegni a várost
még negyednap is
sisteregtem talán

van aki minden nap
kilép a dobozból

Budapest, 2019. IX. 23.

A LITVÁNOK NYELVE

szép szavaikon átütnek
a kölcsönként szovjet szavak
beszélnek büszke szép nyelven
s szovjetül lágyítanak

Budapest, 2019. IX. 27.

A SELLŐ VARÁZSSZEME

kristiina chinnek
szemaforszem a sellő szeme
benne a csillám lappangva lüktet
mint nyúl füle a hosszú szőke haj
mint hal teste
a vágy kerülget

bójáig úszik
illedelmes
bójáig úsznom kapálózva
kockázatos lenne
veszélyes

mert buggyanna vészesen a víz
mert tajtékba vesznék vízmorajban
nyelvemen megkötné a végleges sóíz
és higgadt lennék már mint hajdan

Budapest, 2019. IX. 20-27.

A LETTEK NYELVE

a lettek lobogóján
barnás a vörös
mint vásznon a vér
ahogy megalvad

a lettek beszéde
átlátszó
törékeny
karácsonyfadísz
kettőshangzóival
villanykörték
csikorgásaival
semmihez sem hasonlít
kiejthetetlen
leejthetetlen
nagy orkán legszélén
gyarmatot ígér
s gyarmatveszélyben
omló kártyavár

lehetnek riasztó keresztjei is
hóból
orrvérzésből

Budapest, 2019. IX. 26.

MENNEK EL AZ ÉSZTEK

mennek el az észtek
kékbe feketébe fehérbe
húzódznak fel a zimankóba

itt voltak mint a hóvirág
görög meleg ez nekik
felhúzódtak északra
ott otthon vannak
s ott kinyílnak
furcsa szavaik
a szemantika
szent elmo tüzével

Budapest, 2019. IX. 25.

HŰSÉG

megrepedezés
fut végig a múzsákon
körmölök tovább

Budapest, 2019. X. 14.

ESETLEGESSÉG

megszületni cselekvő lázban
egyszeri furcsa alkalom
nem is jártam benn a kertes házban
csak benéztem az ablakon

Budapest, 2019. X. 27.

PÁROS TESTRÉSZ

Van egy idős barátom. Dezsőnek hívják. Legalább huszonöt évvel öregebb nálam. Nem szívesen mozdul ki hazulról, inkább én megyek hozzá. Éven-
te kétszer-háromszor meglátogatom.

Az ilyen látogatások veszélyesek. Nem mintha valaha is bármi rossz történt volna velem Dezső otthonában, a zuglói vasúti töltés mellett. Dezső szívélyes ember. Felesége, Klári aranyos. Pogácsa és könnyű, száraz fehér bor kerül az asztalra, aztán okos dolgokról beszélgetünk. A legjobb emlékeket őrzöm ezekről a beszélgetésekről. Viszont a látogatások előtt, amikor elindulok Dezsőhöz, mindig történik valami baj.

Egyszer a közeli parkban gombát láttam, amelyet éppen le akart szedni egy népesebb család. Mondtam nekik, hogy ez begöngyölt szélű cölöpgomba, ne nyúljanak hozzá, mérgező. Ők azt felelték, hogy nincs is begöngyölve a széle! Meglátszott rajtuk, hogy azt hiszik: én akarom leszedni a gombájukat, el akarom venni tőlük. Érződött, hogy lóg a levegőben egy (vagy nem is csak egy) jókora parasztlengő. Nem tudom, hogy aztán ők maguk ették-e meg a begöngyölt szélű cölöpgombát, vagy néhány villamosjegy árért túladtak rajta egy aluljáróban. Örültem, hogy szépszerével távozhatam abból a parkból, aztán alig fél órával később már az Alkotmánybíróság és a Kúria versengéséről beszélgettem Dezsővel, akit aggasztottak az alkotmány szétverésére tett egyre sikeresebb kísérletek.

Egy másik látogatás előtt egy körúti kávéház terasza mellett haladtam el; az egyik asztal mellől felugrott egy harminc év körüli férfi, eléim állt, és az arcomba hörgögte: kirúgták a munkahelyéről, kirakták a lakásából, és még a csaját is elcsábították, az egész világ dögöljön meg. Ne csak mindig őt rugdossák, most az egyszer ő is rúgni fog! Azt hittem, szétrúgja a fejemet, de csak a járda szélén álló szemeteskukát rúgta fel, aztán alig fél órával később már a reformáció emberképéről társalogtam Dezsővel, aki az újkori ember világszemléletét vizsgálta egy készülő tanulmányában.

Legutóbb pedig... Nem is tudom, jól teszem-e, hogy megírom. Csakis magamat hibáztathatom azért, ami történt. Egyszer, még 1990-ben egy Dezsővel nagyjából egyidős férfi részletekbe menően előadta, hogy Bécsbe menet nagyobb összegű osztrák valutát rakott a zakója zsebébe, a vámisztviselő pedig azonnal megtalálta és elkobozta, őt magát pedig visszaküldte

Budapestre. Nekem bizony nem az a tanulság jutott eszembe erről a történetről, hogy hiábavaló volt az egész rendszerváltás (az első szabad választás heteiben érte a kellemetlenség a férfit, aki – mint mondogatta – sok mindenben keresztülment, kivéve a húsdarálót), hanem az, hogy egy haláltábor-túlélő jobban is elrejthette volna a schillingjeit.

Ismétlem tehát, csakis magamat hibáztatom, és szégyellem – én szégyellem – magamat a történetek miatt. Annak a pesti belvárosi utcának, amely a Váci utcára merőlegesen a Duna felé fut, és ahol az esetre sor került, le sem írom a nevét, nehogy szégyenem árnyéka rávetüljön. Meglehet, hogy az olvasó azt gondolja majd: spontán hipnózis történt, és nincs mit szégyellni rajta. Egyszer valaki figyelmeztetett, hogy a híres szentpétervári piac, a Kuznyecsnij Rinok környékén a nyári fehér éjszakák óráiban különleges képességű bűnözők ólálkodnak: szóba elegyednek egy-egy késői járókelővel, hipnotikus hatást gyakorolnak rá, megbénítják az akaratát, majd megfosztják pénzétől és értéktárgyaitól.

Voltam Szentpétervárott, jártam a Kuznyecsnij Rinoknál, még hozzá éppen egy június végi fehér éjszakán, éjfél után, de ott senki sem bénította meg az akaratomat. Annál inkább a szülővárosomban, fényes nappal.

Az eset a tavaszi könyvfesztivál első napján történt. Kora délután egy pódiumbeszélgetésen vettem részt a Millenárison, onnan mentem át a pesti belvárosba egy könyvbemutatóra. Még előző este felhívtam Dezsőt, és megbeszéltem vele, hogy estefelé, a könyvbemutató után meglátogatom. Régen láttam utoljára.

A pesti belvárosban tartott könyvbemutató jól sikerült, főleg, ha elfeledkezünk róla, hogy az érdeklődők legnagyobb része nem volt kíváncsi a pesti oldalra, hanem ott hemzsegett a Millenárison, és hogy ez a hemzsegség, mire átjutottam a Millenárisból a pesti belvárosba, már felemésztette erőim jelentős részét. A pesti belvárosban található helyszínre – egy könyvtár díszterméről beszélek – így is számosan eljöttek, és a szerző, akit az új könyvéről kérdezgettem, és aki tíz éve Dél-Afrikában él, így tehát az itthoni közéletéről nincs részletes áttekintése, láthatóan remekül érezte magát. Az én jókedvemhez pedig az is hozzájárult, hogy a kiadó, az általánossá vált szokástól eltérően, fizetett a szereplésért, még hozzá ott helyben, rögtön a műsor után. A bankjegyek egy leragasztott borítékban várták a szabadulást, én pedig ezt a borítékot ugyanúgy beraktam a zakóm zsebébe, mint az imént említett idősebb ismerős annak idején a schillingjeit.

Ellentétben vele, akitől a vámtisztviselő elkobozta a pénzét, nekem ez az összeg megmaradt, amíg el nem költöttem. Sőt, mi több, juttatok magam-

nak még egy borítékot, ugyanettől a kiadótól. A kiadó munkatársai emlékeztettek rá, hogy másfél évvel ezelőtt megjelent egy antológia, amelyhez én írtam utószót, és hogy most (egy kissé megkésve) azért is fizetnének, ha nincs ellene kifogásom. Nem volt kifogás, egy szál sem. De nem erről szól az alábbi történet. Ez csak kiegészíti a szégyent, amelyet megpróbálok leírni.

A könyvtár kapujában elváltak útjaink. A kiadó vezetője, a szerző, egy színész, aki részleteket olvasott fel az új könyvből, valamint egy hegedűművész, aki zenélt a program elején és végén, balra indult, egy közeli vendéglő felé; én pedig jobbra. Hívtak engem is, de azt feleltem, hogy sajnos már elígérkeztem valahová. Az igazat megvallva, még lett volna bő másfél óráam a Dezsővel egyeztetett időpontig, de már annyira ki voltam fáradva, hogy nem lett volna erőm az ilyenkor szokásos összefüggéstelen, csapongó társalgáshoz. Arra gondoltam: valahol a közelben veszek egy üveg bort, hogy Dezsőhöz ne állítsak be üres kézzel, aztán leülök egy padra, és összeszedem magamat. Az volt az érzésem: ha valaki a kisujjával oldalba bököne, vagy ha csupán rám fújna, már az is elég volna ahhoz, hogy eldőljek, mint egy zsák.

Az utca, ahol a rendezvény helyszíne volt, párhuzamos a Dunával, és keresztezi azt az utcát, ahol a szégyen helyszíne lesz. Aki a könyvtár kapujából balra indul, az eljut a népszerű vendéglőhöz, aki jobbra, az beleszalad a szégyenbe. Az, hogy erre nem voltam felkészülve, hozzátartozik a szégyenhez.

Ebben az utcában van egy kis csemegebolt. Ki is van írva fölé: „Délicatesse”. Ez a francia szó, ha nem tévedek, lelki finomságot, gyöngédséget is jelent. Az jutott eszembe, hogy bemegyek, és veszek Dezsőnek egy üveg testes, bársonyos vörösbort. Dezsőnek saját termésű fehérbora van, de tudom róla, hogy szereti a vöröset is, amely pedig nem terem a szőlőskertjében, ezért mindig azt viszek neki, ha meglátogatom.

Van egy élelmiszeráruház a Ferenciek terén, ott nagyobb a választék, de én kedvelem a családias hangulatú, kedves kis boltokat.

Nem jutottam be. Nem jutottam el odáig, hogy átlépjem a küszöbét. Visszont a családiasság merőben új értelmezési lehetőségével szembesülhettem.

Ez volt az első igazi tavaszi nap. A hőmérséklet néhány óra alatt legalább tizenöt fokkal emelkedett. Az a fajta fülledt, meleg idő volt, amikor elernyed nemcsak az izomzat, hanem az akarat is.

Már említettem, hogy ki voltam fáradva. Eleve kimerülten érkeztem a könyvtárba, ahol a rendezvény zajlott. A könyvbemutató alatt visszatért a

figyelmem, tudtam összpontosítani, gyorsan váltották egymást a gondolataim, de aztán még mélyebbre süppedtem abba az eltompult erőtlenségbe, amelyből átmenetileg kikecmeregtem.

Egyszerre csak azt vettem észre – mintha egy másik nézőpontból, kívülről figyeltem volna magamat –, hogy rézsútosan vágok át az úttesten. Mintha egy láthatatlan zsinóron húzott volna egy ismeretlen erő. Mint aki a lehető legrövidebb úton akar eljutni a „Délicatesse” bejáratához. Pedig nem a bejárat felé húzott a zsinór, hanem egy alacsony termetű, tömzsi asszony felé, aki a bolt kirakata előtt állt. Utólag nem is tudom, vajon abban a pillanatban lépett-e ki a boltból, vagy már hosszabb ideje ott állt a kirakatnál. Arra viszont pontosan emlékszem, hogy nem egyszerűen tömzsi vagy kövér volt, hanem terhes is volt. Előredomborodó hasa láttán arra tippelhettem, hogy a hatodik-hetedik hónapban jár.

Úgy nézett rám, mint aki biztosra vette, hogy oda fogok lépni hozzá. Megszólított: „Kérdezhetek valamit?” Azt kellett volna válaszolnom: „Nem, semmit!” És menekülnöm kellett volna a Ferenciek terére, ahol nagyobb a választék vörösborokból, mint ezen a helyen, és ahol senki nem akar kérdezni semmit.

„Kérdezhetek valamit?” Aki ezzel szólít meg egy ismeretlen személyt az utcán, az nem kérdezni akar, hanem valami mást. Elvégre már kérdez is, anélkül, hogy engedélyt kapott volna rá.

Volt a zsebemben a borítékok mellett kétszáz forint. Azt odanyújtottam a tarka szoknyás, tarka fejkendős asszonynak, és azt hittem, ezzel be is fejeződik a rövid közjáték. Tévedtem. Közjáték volt ugyan, de hosszúnak bizonyult. Én legalábbis annak éreztem.

Tudniillik ez az asszony nem kéregető volt. Ő maga mondta, hogy márpedig ő nem kéreget. A két darab százforintos érmét elvette ugyan, de a másik kezével megragadta és megszorította a csuklómát. Még mindig elölökhettem volna, vagy emelt hangon, erélyesen rászólhattam volna, hogy lépjen hátrább, de ott volt a szemem előtt a cégtábla felirata, a gyengédséget jelentő „Délicatesse”, és csak utólag döbbentem rá, hogy amit gyengédségnek hittem, az valójában gyengeség volt, az én gyengeségem.

Meg sem próbáltam kiszabadítani magamat. Arra gondoltam: jó, milyen érdekes dolog történik velem ezen a szép napon! Addigra már feltette a kérdését az asszony. Azt kérdezte: volt-e rajtam régebben rontás? Mert-hogy most van. Ő látja és tudja. Harmincezer forint értékű rontás van rajtam. Kérdeztem: ugyan, miféle rontás? Mire ő: „Te csak ne kérdezősködjél! Nem azért vagyunk itt.”

Már tegezett. Ez ellen sem volt erőm tiltakozni. Éppen a második személy ellen tiltakoztam volna?

Hát akkor miért vagyunk itt?

Kérdeztem sem kellett, mondta ő magától. Hogy ő leveszi rólam ezt az ötvenezer forint értékű rontást, mert ha nem veszi le, akkor ottragad rajtam. Ami pedig nagy kár volna, mert látszik rajtam, hogy nem vagyok nehéz természetű.

No lám csak. Végre tudom, hogy mi *nem* vagyok.

És még az is látszik rajtam, hogy nem vagyok rasszista.

Úgyhogy ő most leveszi rólam ezt a nyolcvanezer forint értékű rontást. Pedig rajtam is hagyhatná. Sőt, ragaszthatna mellé egy másikat, ennél sokkal több forint értékűt. De ő nem ragaszt, mert látszik rajtam, hogy nem vagyok rasszista, és nem vagyok nehéz természetű.

Jó, jó, most már tudom, hogy mi nem vagyok. De mégis, mi vagyok?

Anélkül is tudtam a helyes választ, hogy az asszony elárulta volna: egy rakás szar vagyok. Az, hogy összefüggő életrajzzal dicsekedhetem, félreértés. Az, hogy két lábbal állok a földön, fejem pedig az égbolt felé irányul, szintén félreértés. Egyvalami nem félreértés: az, hogy nem vagyok nehéz természetű.

Az asszony kijelentette: ahhoz, hogy levehesse rólam ezt a félszázezer forint értékű rontást, méghozzá tök ingyen, irántam való szintiszta jószágból, a másik kezével is hozzám kell nyúlania. Eszembe jutott: hiszen ez két vagy három hónap múlva szülni fog! Ott a hasában készül a világra egy újabb emberi lény! A lehető legszánalmasabb erőtlenséggel próbáltam háritani a másik kezét. Az asszony arca elsötétült. „Ne legyél nehéz természetű!” – mondta fenyegetően. Közben a nadrágon keresztül megfogta és teljes erővel megszorította a faszomat. Úgy sejtettem, hogy a heréimet szerette volna összeszorítani, de a nadrág szövetén keresztül nem férhetett hozzájuk. Azt mondta: „A férjem borzasztóan féltékeny. És most éppen ott áll a hátad mögött.” Hozzátette: „Eszedbe ne jusson hátrafordulni, mert abból kurva nagy baj lesz!”

Addigra már hátrafordultam. Nem láttam magam mögött senkit. Vagy ha mégis, akkor csak egy férfit, amint behúzódik a legközelebbi kapualjba, de azt is csak homályosan láttam.

Az asszony megharagudott. „Ne legyél nehéz természetű!” – mondta másodszor is, most már leplezetlen rosszindulattal. Közölte: innen kezdve nem elég a jóakarát, most már három dolog szükséges ahhoz, hogy leve-

hesse rólam a rontást. Először is, a bal kezem kisujja körme. Másodszor, a fejem búbjáról három ősz hajszál.

Azóta sem értem, hogyan tudta leválasztani a bal kezem kisujjáról azt a körömszilánkot, amelyet diadalmasan felmutatott. Nem láttam nála sem ollót, sem kést. A hajszálakkal már jóval kézenfekvőbb módon járt el: megfogott, és erőteljes mozdulattal kitépett egy kisebb csomót, mondván: abban már biztosan talál három fehér szálát.

Égető fájdalmat éreztem. Talán vérzett is a kitépett csomó helye. És csak a fájdalom volt élénk, én magam nem élénkültem fel. De még mennyire hogy nem! Emlékszem, egy pillanatig elgondolkodtam. Hiszen eddig sem volt erő bennem! Akkor hát mit vettek el tőlem ezzel a kitépett hajcsomóval?

Olvastam, hogy Picasso, a nagy festő babonás ember volt. Körömvágás után azonnal elégette a körömszilánkjait, nehogy illetéktelen kézbe kerülve, rontást hozzanak rá. Ugyanezért nem járt fodrászhoz, hanem otthon nyíratkozott, a sofőrje nyírta le a haját, és a levágott haját ugyanúgy elégette, mint a körömnyesedékeit. Eszembe jutott: de hiszen Picasso kopasz volt! Ám a szégyen pillanataiban ettől, a kopaszságtól érződött csak igazán meggyőzőnek a bikaviadalrajongó békegalambrajzoló babonája. Lám csak, még a kopasz ember haját is fel lehet használni rontási célra!

Már nem kellett az asszonynak a csuklómat szorítania. Már felhagytam a szabadulásra tett kísérletekkel. Már alig bírtam állni a lábamon. Olyannyira, hogy le is ültem a járdára. Egy fiatal lány húzott fel. Az előző pillanatokban jöhetett ki a boltból, a delikáteszek közül. Ő is tarka szoknyát viselt, de az ő feje nem volt bekötve. Sűrű, fekete haja volt, varkocsba volt fonva. Az volt a bizonyosság határát súroló, határozott érzésem, hogy most már csakugyan ott áll valaki a hátam mögött, de képtelen voltam rá, hogy hátraforduljak és a szemébe nézzek.

Egyszóval, a körömszilánk és a három ősz hajszál megvan, így az asszony. Most még egy harmadik dologra is szüksége van, hogy levehesse rólam a százezer euró értékű halálos rontást, mégpedig pénzre. Azt nyögtem ki, hogy már adtam neki négyszáz forintot. Úgy emlékeztem, persze tévesen, hogy két darab kétszázás érmét adtam neki. „Csak kétszázad adtál, kétszer száz forintot” – mondta megvetően. – „Szemembe hazudol? Nem szégyelled magad?”

De igen, szégyelltem magamat. Friss, üde tavaszi szégyen járta át a zsibbadt szívet és agyat, mint odaát a Gellért-hegyen a dermedt fákat a megújuló nedvkeringés. Ő pedig értésemre adta, hogy az érme nem pénz, nem

jó a rontás levételéhez. Csak a papírpénz a jó. Mindegy, milyen címletű papírpénz, a lényeg az, hogy papírpénz legyen. Ne féltsem aztat a papírpénzemet, mert csak egy pillanatra kell neki, amíg leveszi rólam a rontást. Megesküszik a születendő gyereke életére, hogy mihelyt levette a rontást, visszaadja aztat a papírpénzt.

Tovább is van, de azt majd máskor mondom el.

Ott tartottunk, hogy az asszony értésemre adta: pénz kell neki, de csak papírpénz. Mire felfogtam a szavak értelmét, már ott volt a kezemben egy ezerforintos, rajta Mátyás király profilja. Az asszony hosszasan tanulmányozta, mint aki most látja először Mátyás királyt, aztán megrázta a fejét. „Ez nem lesz jó.”

Akkor vettem észre, hogy a pénztárcámat is a kezemben tartom. Az asszony kicsavarhatta volna a kezemből, de nem tette. Magához vehette volna a bankkártyámat, de erre sem került sor. Utólag nem is értettem, miért tanúsít ekkora önmérsékletet.

Volt a pénztárcámban még egy Mátyás király. Azt is odaadtam neki. Ezenkívül volt még egy tízezres bankjegy Szent István királlyal, de Szent Istvánt még az akaratgyengeség mélypontján sem akartam az asszonynak odaadni. Ő a másik Mátyást ugyanolyan alaposan szemügyre vette, mint az előzőt. „Ez sem lesz jó.” Mintha az nem tetszett volna neki, hogy a reneszánsz uralkodó profilból mutatkozik ahelyett, hogy farkasszem nézze vele.

„Vedd elő a harmadik papírpénzt!” Nem akartam, de akaratom ellenére mégis kivettem a pénztárcából Szent István királyt. Az asszony kihúzta a papírpénzt a kezemből. Fölfelé tartva ellenőrizte, hogy megvan-e benne a fémszál, aztán bőséges nyállal ráköpött. A habos váladék végigfolyt az államalapító arcán. Ezt követően az asszony Mátyás királyt is leköpte mindkét példányban, de ez már lényegtelen volt a fejbőrömet összehúzó, égető fájdalomhoz képest. Megtapogattam a fejemet, és nem tudtam eldönteni: vér látszik-e az ujjaimon, vagy csak össze vannak piszkolódva?

Eszembe jutott: miért is engedelmeskedem a tarka szoknyás, várandós asszonynak, vagy inkább annak az aljas és gonosz, középkori babonának, amelyre ő hivatkozik? Még hogy levesz rólam félszázezer forint értékű rontást! Nem tudja levenni, már csak azért sem, mert nincs rontás, nem létezik. Sem félszázezer forint értékű, sem pedig másmilyen!

Viszont az is eszembe jutott: hátha mégiscsak létezik az a rontás. És hogy az asszony most ragasztotta rám. Félszázezer forintra becsülni ta-

lán túlzás, de harminc- vagy ötvenezer forint nagyjából reális becslés. Nagy levegőt vettem, és leordítottam az asszony fejét: azonnal adja vissza a papírpénzeimet! Vagy inkább, hogy pontosabban fogalmazzak, elhaló hangon, vinnyogva rimámkodtam, hogy legalább a tízezer forintost adja vissza. Még a kezemet is kinyújtottam a nyálát csorgató bankjegy felé.

Nem az asszony, hanem a befont hajú fiatal lány volt az, aki félrelökte a kezemet. Rám ripakodott: „Nem tudtad, hogy amin rajta van az ő nyála, az már nem a tiéd? Hogy azt már nem kérheted vissza?”

Maga az asszony csak ennyit mondott: „Ne legyél nehéz természetű!” A lány pedig hozzátette, hogy az asszony férje borzasztóan féltékeny, és hogy ott áll a hátam mögött. Ugyanebben a pillanatban a vállamra nehezedett egy kéz. Egy férfi keze.

Az asszony a lábam elé köpött az aszfaltra.

Igaza volt. Nem vagyok én Szent István király, hogy az arcomba köpjön.

A következő másfél óráról csak homályos emlékeim vannak. Azt hiszem, a Ferenciek terén ültem egy padon. Odalépett hozzám egy toprongyos férfi, nyilván hajléktalan, bizonyára kéregető: „Kérdezhetek valamit?” Azt mondtam neki, hogy takarodjék a picsába. Szokva lehetett a gorombaságokhoz, szó nélkül elhordta magát.

Elment előttem két rendőr. Megszólíthattam volna őket. Panaszt tehettem volna. Felhívhattam volna a figyelmüket a „Délicatesse” feliratú kisbolt-ra és a környékén markecoló nőkre. De mégis, mit mondtam volna nekik? Milyen szavakkal írhattam volna körül a tavaszias jellegű szégyent? Joggal kérdezhették volna: miért nem vigyáztam? Miért nem volt több eszem?

Sötétedett, mire úgy-ahogy magamhoz tértem. A Ferenciek terén levő élelmiszeráruházban vettem egy üveg vörösbort. Néhány pillanatig hezitáltam, hogy szekszárdit vagy villányit vegyek-e, aztán a szekszárdi mellett döntöttem. Azt hiszem, merlot volt, de az is lehet, hogy kadarka.

Bankkártyával fizettem. A pénztárosnő megkérdezte: „Lehet érinteni?”

Most fogtam csak fel: a bankkártya megvan. Azt nem vették el.

Mi lett volna, ha bemegyek a „Délicatesse”-be, ott vásárolok meg a bort, és ott fizetek bankkártyával érte? Meglehetett volna a kódot, és ráérték volna utána elvenni a bankkártyát a pénzzel együtt. Mire elvászorgok valamelyik bankfiókig, hogy letiltsam a kártyát, lehívhattak volna százezer forintot a folyószámlámról. Vagy talán többet is, talán az összes pénzt, ami van rajta.

Benyúltam az oldalzsebembe. Mindkét boríték megvolt. Mindkettőben egy-egy húszezres, rajtuk Deák Ferenc, a haza bölcse, aki tető alá hozta a kiegyezést. Őt bezzeg nem köpte le az a mocskos, bűdös kurva, hogy rothadjon meg a hasában a fattya!

Annyi eszük nem volt, hogy átvizsgálják a zsebeimet. Mekkora idióták! De már ennek nem tudtam örülni, mert inkább a halálukat kívántam. Kezden burjánzani a testükben a rák! Dögöljenek meg a nevük napján!

Mintha egy másik nézőpontból, talán az egyik félemeleti ablakból figyeltém volna az önmagából kivetkőzött, őrzöngő embert. Ekkor ébredtem rá, hogy a szégyen is egyfajta testrész, méghozzá páros testrész. Másfél órával ezelőtt osztályrészül kaptam a jobb szégyent, most pedig a balt. Ha már dühöngeni tetszik, súgtam lefelé, önmagamnak, akkor tetszett volna dühöngeni másfél órával ezelőtt, a „Délicatesse”-nél!

Felszálltam a buszra.

Dezsővel az 1883-as tiszaezlári vérvádról beszélgettünk. Dezső jogász, ért a jogtörténethez is. Hosszasan elemezte a nyomozás és a per eljárási jogi fogyatékoságait. Olyan érzésem volt, hogy fent ülök a csilláron, és onnan, fentről nézem a két férfit, a nyolcvanegynéhány éveset és az ötvenes éveiben járó. Hallom a hangjukat, de egy szót sem értek abból, amit beszélnek, miközben én vagyok az egyik beszélő. Bizonyára van értelme annak, amit mondok, de csak az asztal magasságában érvényesül az értelem, én pedig a csilláron vagyok, vagy inkább a csillár fölött két-három centiméterrel.

Idős barátom annak abszurditását emelte ki, hogy felvilágosult jogállamban szabályszerű bünvádi eljárást alapozhatott meg egy aljas és gonosz középkori babona nyomán feltámadó gyanú. Ehhez nem elég a társadalom előítéletessége és idegengyűlölete, mondta Dezső, bár emlékezhetünk rá, hogy az 1880-as évek elején, a tiszaezlári cseléd lány eltűnése előtti hónapokban a kormány és a kormánypárti sajtó a hazánkra zúduló oroszországi menekültek százazezreivel ijesztgette a közvéleményt, nyelvünket nem beszélő, szokásainkat nem tisztelő, rongyos és erőszakos kétlábú, tollatlan állatokkal.

De mindez önmagában nem lett volna elég. Ahhoz, hogy a szállongó gyanúból bűnügy, majd büntetőper lehessen, kellettek a fogyatékos jogszabályok és a hanyag, tudatlan, önkényeskedő vagy éppenséggel rosszhiszemű tisztviselők is. Szolgabíró, aki hetekig feléje sem néz a szerinte jelentéktelen ügynek. Vizsgálóbíró, aki korlátlan ideig előzetes letartóztatásba helyezi a gyanúsítottakat. Ügyész, aki sem azt nem árulja el a terhelteknek, hogy mivel gyanúsítják őket, sem azt, hogy gyanúsítottak-

e még, vagy már vádlottak. Csendbiztos, aki éjszakánként folytat kény-szervallatást, és egy darabolós gyilkossal íratja meg az előre datált jegyzőkönyvet.

Erre igyunk!

Dezső saját termésű, nemrég átfejtett fehérborában érződik egy árnyalatnyi hordóíz, de ez most kifejezetten jólesik. Klári hozza a pogácsát, és a gyerekeim felől kérdez. A gyerekeimről mindenekelőtt azt mondhatom, hogy felnőttek.

Amikor Klári kimegy, Dezső odasúgja: „Képzeld, mit álmodtam!” Hal-kan kell beszélnie: nem szeretné, ha Klári meghallaná, mert megijedne és napokig nyugtalankodna. Nekem viszont muszáj elmondania, mert kikívánczik belőle.

Hogy ő, Dezső kora délután, szokása szerint, egy órára ledőlt pihenni. Csakhamar elaludt, és azt álmodta, hogy a pesti belvárosban, az Irányi utcában jár, ahol a valóságban legalább húsz éve nem fordult meg. „Megyek a rakpart felé. Meglátok egy kis boltot. Furcsállom, mert az én időmből nem emlékszem rá. Talán trafik, talán csemegeüzlet. Ott áll a kirakat előtt egy takaros menyecske. Megkérdezi tőlem: »Kérdezhetek valamit?« Azt felelem: »Kérdezzél, drága lelkem, kérdezzél csak egész nyugodtan!« Mire ő: »Volt-e a tanár úron régebben áldás? Mert én világosan látom, hogy jelenleg egy hárommillió forint értékű áldás van a tanár úr fején!« Ennek persze, mármint az álomban, igencsak örülök. De a menyecske lehűti lelkesedésemet: »Csakhogy nem olyan könnyű azt az áldást értékesíteni! Pénz kell hozzá, papírpénz!« Álmomban odaadtam neki az összes pénzt, ami csak nálam volt, ha jól emlékszem, tizenkétezer forintot. Furcsa” – tűnődik el Dezső –, „hogy ilyen világosan emlékszem a részletekre. A menyecske azt mondta, hogy ezt a pénzt, amelyet álmomban tőlem kapott, az utolsó fillérig a születendő gyerekére fogja költeni, és akkor láttam a pocakján, hogy valóban várandós. És hogy cserébe a jóságomért kincset fogok találni. Menjek ki a szőlőbe, és kezdjek ásni a legöregebb tőke mellett. Azt is elárulta, hogy mit fogok találni, de arra már, jellemző módon, nem emlékszem. Eh!” – fakad ki hirtelen –, „micsoda ostobaság! Ámbár” – teszi hozzá megenyhült arccal, elgondolkodva –, „meglehet, hogy nálunk, Badacsonytördemicen is, mint annyi sok más helyen, otthagytak valamit a földben a rómaiak, mondjuk, egy arany solidusokkal teli agyagkorsót. Csak az a furcsa, hogy álmomban a menyecske leköpte a pénzt, mind a három bankjegyet...”

A busz, amely hazavisz, áthalad a hídon, és a Gellérthegy tövében észak felé kanyarodik. Abból, amit az asszony a délután folyamán jósolt a tenye-

rem vonásai alapján, valószínűleg semmi sem fog beigazolódni. Azt jóslta, hogy még a hétvége előtt hatmillió forint nyereségre teszek szert. Nem részletezte, hol és hogyan. Nahát, ebből nem lesz semmi. Meg azt is megígérte, hogy rövidesen szerelmes lesz belém egy nagyon szép nő. Nem is egy, hanem egyszerre kettő vagy három. Pár perccel később, amikor már haragudott, azt is mondta, hogy levette rólam a nyolcvanezer forint értékű rontást, de büntetésből, amiért nehéz természetű vagyok, a háromszázezer forint értékű rontás visszajön és rajtam ragad.

Meglátom a Déli pályaudvar épületét. Eszembe jut, hogy felszállhatnék a tapolcai vonatra. Előtte válthatnék a pénztárnál egy teljes árú jegyet Badacsonytördemicig. Előtte vásárolhatnék a kertészboltban egy ást. A vonatról leszállva megkereshetném Dezső szőlőjét. A szőlőben megkereshetném a legöregebb tőkét. Annak tövében ásni kezdhetnék. Addig ásnék, amíg...

Április van. Későre jár, kevesen ülnek a buszon. Elöttem és mögöttem senki. Fejem fölött hangszóró. Szégyenem abba kapaszkodik, onnan figyel. Kellemes női hang mondja: „Korlát utca”.

————— Debreczeny György

VALAKINEK MONDOM

KOLLÁZS TANDORI DEZSŐ *AZ EVIDENCIATÖRTÉNETEK*
CÍMŰ MŰVÉBŐL

nagyon sok mindent nem mondok el
érezem valami nem megy
idegen lenne az ember a világon?
a nap 23 és ½ órájában
csendben akarna lenni?
az embernek a lába fáj nyomorultul
de leszárom én
csak ne gyötörjön székrekedés
tudott hogy íróféle volnék
de minek fárasszam magam?
ezek azok a pillanatok amiket
nehéz könyvek nélkül megállni
azzal hogy hazaérkeztem
ebbe a versbe érkeztem vissza
két városrészen és a Hyde Parkon át
teljes menetfelszereléssel
nem szeretem a sok beszédet
a sok hazudozást
s megírom ezt
megírom mindezt vígjátéknak
víg végjátéknak
mondom valakinek
vagy csak ügyelegnem kellene?
esetleg nagyobb dolgokba belevágni?
a kisollóval?
engem nem lehet elrontani ilyenekkel
inkább ledöntök egy kávét
aztán visszafekszem aludni
felszólítom ismeretlen olvasóimat

írjanak nekem
olvassanak nekem
repüljenek az Illatos útra nevető-
akarom mondani nevelőtanárnak
de aztán semmi zűrt pangást
semmi kedvességet
vagyis keservességet
kérdézzék meg hogy kérdezhetnek-e
hé maguk itten azok az olvasók?
lábjegyzet minden?
vagy minden hülyeség?
megcsináltam amire voltam
ezen a világon
a tárgyi világot elviselem
mondom valakinek
a fennmaradó ½ órában

ABBAHAGYTAM

abbahagytam a piát nem kajálok nem khm khm
hihetetlen dolgokra leszek képes nemsokára
visszatérek a posztmodern elé a verssel
ez voltam én megtettem amire futotta
de tulajdonképpen vissza szeretném szerezni
az ülepem itt e padon s észreveszem
nagyon egyszerűen gondolkodom (= vagyok)
az ember széthulló vekker Maisons-Lafitte-ben
mindenre rájátszom ami elhagyás
és semmit nem gondoltam aztán
egyszer könyveket hajigáltan virágágyásokba
nem vagy aki olvasod ezt
nem vagyok aki mondom ezt neked
a hátralévő dolgok módja nagyjából mindegy
és indul a csillaghajók versenyében
az elfolyó cipőfűző

hajnali feketéimet a meseregény-fordításhoz
megittam már
khm khm a piát abbahagytam nem kajálok
fáradtan ébredtem életuntan
nemsokára hihetetlen dolgokra leszek képes
visszatérek a vers elé a posztmodernnel
senki át ne vegye hangoltságomat
és azt mondom magamban senki
soha többé senki nekem senki
az első havas reggelen szétráncigálok a salátát
megyek Polybét venni nektek a gyógyszertárba
ezt olvasom a meseregényben
nem éreztem semmit sem riadalmat sem örömet
aki a nagyival nem tud kijönni
senkivel se tud mondtam nagyapámnak
képtelenség hogy vége a háborúnak mondta
hát képtelenség hogy mennyire vártam
a születésnapokat a háborúk születésnapját
egyszer háborúkat hajigáltam virágágyásokba
posztmodern Polybét vettem a gyógyszertárban
és csak a megélhetés érdekében támadok fel
előttem madarak nem tudom pontosan kik ők
a mondat végét nem tudom
mert az igazi angyal foghatatlan
és nem gondoltam semmit aztán
ez a költészet érvénye haszna lényege
találkozás a Márvány hídnál
feltámadás a haszonelvűségben
az első havas reggel csúszva seggen
s havas ülepem egy meseregényben észreveszem
és a meseregény is észreveszi
hogy abbahagytam a piát nem kajálok stb. stb.
meg hogy széthulló vekker az ember

AMA LEGVÉGSŐ VÉGNAPON

abbahagytam egy dolgot egy végnapon
egy szép napon hagytam abba én
aztán elkezdtem egy másikat
kellemes szél fújt a terepen
majd utána kell nézzek
hogyan volt azzal a sakktáblával
a végjátékban egy végnapon
világos indul és szotyolával és
szalonnával keveri
a madaraknak a tápot
szedi a füvet a járdaszegélyről
ünnepre kap tulipánt- jácinttövet
épp tegnap írtam a halott rigóról valamit
kérdem buszjegy-e villamosjegy-e
ami célhoz visz?
a közértben három friss zsemlét vettem
kettőt megettem a díszkút
és nem a város peremén
fáradt lehettem mondta a doktor
halott rigót találtam egy végnapon
és egész délelőttöt voltam itthon
van abban is valami rendhagyó
ha minden rendben van de hát nincs
érdeklődöm a Bölcs Észkar Ép Ülepénél
mikor tartják a szék(let)foglalót
mikor cserélnek vágányt a Vízivárosban
és hogy ama legvégső végnapon
jegyet lyukasztani lesz-e alkalom
vagy a halott (korábban: hallott)
rigót eltemetni

Janković Dávid

JELENTÉS, ODALENTRŐL

A MI KUDARCUNK A LEGEMINENSEBB

Elérkeztünk ehhez a befedett barlanghoz... (Empedoklész)

Végső soron akár meditálással is tölthette volna itt az elmúlt, ki tudja, hány évet, a Samsung gyártmányú monitor állítható, de a megvilágosodáshoz egyelőre a legmagasabb fokozaton sem hozzásegítő megvilágításában olyan magas koncentrációs szintre jutott el, ha nem is mondhatni, hogy a legmagasabbra, ez utóbbi állítását ugyanis mosószergyártó ügyfelének sem javasolja soha, azon az alapon, hogy *a piacelsőbbiségi állítások adott esetben érdemi fogyasztóvédelmi jogi kockázatot hordozhatnak, ezzel az adott esetbennel a lehető legdiszkrétebben lefedve azt az eshetőséget, ha az állítás esetleg nem lenne igaz, és ha őszinték szeretnénk lenni, akkor valóban nem az, mert az ő esetében például ez a kimagasló koncentráció kizárólag akkor áll be és tart ki, amikor le kell tapogatnia az ügyfelnek, nos – a legjobb szó az, hogy – a vágyait, mert ez történik most is, de nem a mosószeresének, és hát nincs is ezeknek a vágyaknak sem levendula-, sem ylang-ylang illata, mint ahogy nem is volt soha: már akkor sem, amikor egy évvel ezelőtt azt javasolta, hogy ennek az úgynevezett Belső Vizsgálatnak az érdekében vegyék el mindösszesen tizenkét munkavállaló céges mobiltelefonját, és küldjék el ezeket a Nekromantákhoz, akik majd felhozzák belőlük, amit nem hozna fel sem pszichoanalízis, sem kínzás, és az ügyfél – ez az önmaga előtt is titokzatos, megfoghatatlan gigász, ez a tapadókorongos karjaival egy időben minden irányban jelen lévő, történelmen kívüli, vad és meg nem értett entitás – valóban erre vágyott, aztán meg arra, hogy merevlemezeket és táblagépeket és laptopokat kobozzanak el ugyanattól a tizenkettőtől, majd arra, hogy mindent, amit azok önmagukból digitális jelekké alakítottak, a kollégájával átvizsgáljon, méghozzá a legnagyobb körültekintéssel egy óradíjas megállapodás keretében, és ez még csak a kezdet volt: mert miután ezek a cselekmények nem vitték közelebb az ügyfelet ahhoz, hogy megértse, amit saját magával kapcsolatban mindenképp értenie kellett, a gerinctelen testében*

dobogó három szívben új vágyak születtek, ő pedig, aki most a Samsung gyártmányú monitorba bámul, ott volt, hogy ezeket a zsenge, a létezésnek még éppen hogy csak az innenső oldalán lévő vágyakat mint egy igen érzékenyre (de nem a legérzékenyebbre) kalibrált műszer megérezze, és az ügyfél helyett és részére artikulálja, ettől pedig az a három szív úgy kezdett ragyogni, mint ha a Szent Szív lett volna, hármaskori akcióban, és egyre fényesebben, ahogy először elkészültek az első közbenső jelentések a digitális adatok átvizsgálásáról, szám szerint tizenöt, aztán sor került a meghallgatásokra, az eredeti tizenkettővel és még egy továbbival, akit a tizenkettő levelezése kevert gyanúba, pontosabban: a tizenkettő levelezése *egy teljesen ki nem zárható értelmezés mentén*, ahogy ez a hetedik közbenső jelentésben szerepelt, aztán jegyzőkönyvek készültek a meghallgatásokról, és azok alapján újabb közbenső jelentések, majd ezek ajánlásai alapján újabb meghallgatásokra került sor, és így tovább, míg végül egy meg nem határozott számú, de egyértelműen közbenső jelentés levonta azt a következtetést, hogy *ugyan a Belső Vizsgálat erre vonatkozó közvetlen bizonyítékot nem tárt fel, nem zárható ki, hogy*, ezt követően viszont tizenhat oldalon keresztül nem derült ki, hogy pontosan mi is; és habár egy teljesen szintén ki nem zárható értelmezés mentén ezt az egészet akár kudarcként is meg lehetett volna élni, ő egész egyszerűen nem volt sem képes, sem hajlandó ezzel foglalkozni, mert azon a koncentrációs szinten, amin akkor is tartózkodott, nem volt hely másnak, mint annak a nyálkás bőrön át is kitapintható lüktetésnek, amiről nem lehetett tudni, hogy a három közül melyik irányból jön, csak azt, hogy az okozója egy újabb, minden eddigit felülmúló vágy.

Arra vágyott, hogy összefoglalva lássa egyetlen, valamennyi korábbi közbenső következtetést magában foglaló írásműben, hogy mire is derített fényt ez a majdnem négyezer kiszámlázott munkaóra, amit természetesen nevetéses szavakkal megragadni, még csak megpróbálni is, ebben a tekintetben tehát maga a Belső Vizsgálat kifejezés sem más, mint ennek a szánszalmasan inadekvát jelrendszernek, vagyis az emberi nyelvnek egy újabb, eminens kudarca, sőt, a *legeminensebb*, mondhatnánk tovább mélyítve ezt a kudarcot (és ezen a ponton már az sem érdekel bennünket, hogy a piacelsőbbségi állítások miféle kockázatokat hordozhatnak, mert az efféle megfontolásokat mi most már leszarjuk magasról, fogjuk, és kiaplakátoljuk az egész városban, nem utolsósorban az iskolákban és mindenekelőtt a temetőekben és a templomokban, hogy A MI KUDARCUNK A LEGEMINENSEBB, így, verzáisan, és akkora plakátokon, amikkel egész homlokzatokat tudunk

letakarni, és le is takarunk, hidd el nekem) anélkül, hogy ennek bármi jelentősége volna, mert kifejezőképességüktől függetlenül fejezhetetlen ki az az emberfeletti teljesítmény, amire a levelezésükben már vagy egy éve folyton úgy utalnak mint Belső Vizsgálatra, és ennyi erővel tényleg: akár köpködhetnének is, vagy körbevizelhetnék a munkahelyi vécét, és mindezt átgondolva jutnak el ő meg a kollégája arra a következtetésre, hogy ha szeretnék, hogy ha a fejenként majdnem kétezer kiszámlázott munkaóra elképesztő eredményei legalább részben átviláglanának a monitoron, még hozzá az alkalmazott fényerősség-beállításoktól függetlenül, akkor igencsak össze kell szedniük magukat, és ezzel még azt megelőzően szembesülnek, hogy elkezdődne a mindennek alapját képező, óriási kompilációs munka, vagyis a valamennyi meghallgatási jegyzőkönyvnek és közbenső jelentésnek az egy dokumentumba szerkesztése – mert már az első oldalán elakadnak, ott tudniillik, hogy mi legyen ennek a most még egyetlen elektronikus oldalban aktualizálódott hihetetlen potencialitásnak a címe, vagyis hogy milyen jelentés legyen, példának okáért *végső* vagy *végleges*, és hogy szabad-e egyáltalán ilyen szavakat csak úgy leírni, és ezzel végső soron magát az ügyfelet is, azt sugallni, hogy neki már befellegzett, ennyi volt, mert most már az következik, hogy megszűrkül, kiszárad és megdöglik és szétrothad a tengerfenéken, vagyis, hogy már nem lehetnek soha semmilyen vágyai; vagy helyesebb inkább egy *közbenső végső*, esetleg *közbenső végleges* jelentést előállítani, ezzel gondolva arra az eshetőségre is, ha előre nem látható, új vágyak fogannának és fogalmazódnának meg időközben, amely esetben elkészülhet a *második közbenső végső* vagy a *második közbenső végleges* jelentés: szóval mindent egybevetve több előnye is mutatkozott, hogy ez a mostani jelentés ne legyen se végső, se végleges, és ezeknek az előnyöknek a szem előtt tartásával kezdődött meg a munka a *közbenső végleges jelentés a Belső Vizsgálatról* cím alatt, ami mellett végül döntöttek, kifejezve ezzel, hogy ha az ügyfél mégis úgy találná, hogy ez a jelentés fennálló vágyaival minden tekintetben összhangban áll, és ezért kiadná az utasítást, hogy rituálisan töröljék a címből a *közbenső* szót, ezzel egyben felelősséget vállalva a leírtakért, akkor a jelentés ugyan lezárttá, azaz véglegessé válik, de semmiképpen sem akadályává egy esetleges újabb jelentésnek (meg aztán: ott volt benne ez a balsejtelem, amit nemcsak leírni nem mert, de óvatosan felé gondolni, külső rétegeit súrolva megközelíteni, azt is csak nagyon ritkán, abban viszont szinte biztos volt, hogy kollégájában őhózzá hasonlóan kialakult, jelen van, mozgolódik, mint ahogy tudta azt is, hogy ennek a közös balsejtelemnek a tárgya, amire vonatkozik tehát, az maga a folyton folyvást ügyesen

elkerült, mert valójában mindenféle vágytól függetlenül szavakba önthetetlen, és ilyenképp leírhatatlan végső jelentés).

Ma van hat hónapja, hogy nem evett, pontosan ennyi telt el azóta, hogy utoljára kiúszott az odújából egy magányos, punnyadt és némileg szorongós nap végén, már beesteledett odakint – pontosabban odafent –, otthon nem volt semmiféle étel, az odú körül is csak néhány üres páncél-maradvány és csigaház hevert szétszórva, félig-meddig a homokba temetve, valahogy szokatlanul lehangoló volt az egész tengerfenék, és nyomott, de ennek a nyomásnak semmi köze nem volt a mélységhez, sokkal inkább a félelemhez, hogy valami történni fog, még hozzá ma este, és ez a félelem adott tömeget aznap este minden korallnak és sziklának, ettől voltak olyanok, mint ha folyton valami fölé tornyosulnának, de ezenkívül semmi jelét nem adták annak, hogy a félelem alapos volna, azaz teljes mozdulatlanságban és csendben tornyosultak itt, a világ legalján, ő pedig elindult közöttük, nyolc karjával alaposan letapogatva felszínüket, de a tapadókorongjait borító receptorok most semmiféle információt nem továbbítottak, maradt tehát ez az előérzet meg annak a biztos tudása, hogy bármi lesz is, most valami élelmet kell szereznie, így úszott egyre távolabb az odútól, ebben a sós melan-kóliában, és csak úszott és úszott, néha a tengerfenékhez lapult, mozdulatlanul, majd megbizonyosodva róla, hogy egyedül van, úszott tovább, egy idő után beállva egy ívelt pályára, aminek a centruma az egyik pontjáról sem látható, mindenholnán túlságosan messzi Odú volt, most már az egyetlen hely, ahová vágyott, és ahová még nem térhetett vissza, mert dolga volt, és most már azt is tudta, hogy nemcsak annyi, hogy élelmet szerezzen, mert ahogy haladt előre ezen a pályán a sötétben, egyszer csak mintha elért volna egy előre meghatározott pontra, az *időben*, és azon a ponton túl már ott volt ez a megértés, hogy neki más dolga is van ma este, vagyis az egyik pillanatban még semmi, a következő pillanatban pedig egyszerűen tudja, azt nem, hogy mi is az a dolog, de azt valahogy érzi, hogy ott van előtte a sötétben, mint ahogy ott volt ez a mostani megértés is, így hát folytatja ezt a kotródást, és nem érez semmiféle megkönnyebbülést, amikor ennek során megpillant egy-egy rákot vagy kagylót, mert valahogy elkeserítőek ezek mind, mint a giroszosok az éjszakai körúton, és mintha tudnák ők is, hogy innen kezdve már előre megírt lefolyása van a történéseknek, semmiféle ellenállást nem tanúsítanak, mozdulatlanul, egyfajta érthetetlen, magasabb szintű tudásról tanúskodó, mégis nagyon szomorú tekintettel tűrik, hogy éles csőrével beléjük hatoljon, mérgező nyálával szinte azonnal elpusztítva

őket, és innentől már nem látszik sem tudás, sem szomorúság a tekintetükben, miközben cafatokra tépi őket.

Száznegyven oldalt számlált a Word, amikor az ügyfél azzal a kéréssel állt elő, hogy szeretné, ha a készülő jelentéshez tartozna egy *nagyon rövid* összefoglaló, amiből a legmagasabb ingerküszöbű neuronjainak is átviláglana, hogy mi is akkor a konklúziója ennek a Belső Vizsgálatnak, még hozzá szinte azonnal, minimális erőbefektetéssel, szóval mondjuk egy sushi-bárban egy aprócska kijelzőn átfutva, sőt – olvasták ki elkeseredve az e-mailbe belefoglalt szubtextust – a legjobb az lenne, ha az átviláglás azoknál is megtörténne, akik egyébként *nagyon keveset* olvasnak, hogy így fogalmazzunk, így hát félretették a folyamatban lévő kompilációs munkát, és megkezdték a kompressziós munkát, amivel csak a szöveg következtetéseket tartalmazó része volt érintett, vagyis a *vezetői összefoglaló* cím alá nem szerkesztettek be semmit a módszertani leírásból, a statisztikákból, a rendelkezésre álló adatok felsorolásából, a bizonyítékok értékelésének szempontjaiból, sem a Belső Vizsgálat lefolyásának történeti áttekintéséből, így végül csupán harminc oldal maradt, amivel dolgozniuk kellett, és amit végül sikerült tizenöt oldalba sűríteniük, hogy ezt a főnökük a megértés elősegítése érdekében még a szükséges mértékben kiegészítse, így végül tizenkilenc oldal került be a *vezetői összefoglaló* és az *ugyan a Belső Vizsgálat nem tárt fel* szövegrészek utánra, így pedig már százötvenkilenc oldalt számlált a Word, és ekkor létrehoztak egy új dokumentumot, és felírták címe-nek, hogy *Közbenső vezetői összefoglaló a Belső Vizsgálatról szóló közbenső végleges jelentéshez*, és ezt a címet valaki nem átalított automatikus kiskapitálissal szedni, úgyhogy az illetén létrejött tipográfiai holokauszt alá másolták be a kompressziós munka eredményét, ami a címoldallal együtt most már elérte a kerek húsz oldalt, és így optikailag is rendben lévőknek találtatott ahhoz, hogy az ügyfél legmagasabb ingerküszöbű neuronjainak rendelkezésére bocsássák azzal, hogy előtte még felírták valamennyi oldal tetejére, hogy *nem végleges változat*, számolva azzal, ha a nagyon keveset olvasó befogadók esetleg elsiklanának a *közbenső* kifejezés felett, de végül nem ezzel volt a baj, hanem azzal, hogy a megcélzott ingerküszöbök magasabbak voltak, mint amire számítani lehetett, így aztán mind a húsz oldal alattuk landolt, nem volt tehát más hátra, mint folytatni, pontosabban újrakezdeni a kompressziós munkát, aminek az alapját most ez a nem elég magas röptű húsz oldal képezte, az eredménye pedig három, majd a szükséges kiegészítéseket követően öt oldal lett, ezzel pedig egy tovább már nem csupa-

szítható, tökéletes, önmagában teljes forma állt elő, amit az emberi alázat meghatározó kifejezéseként egyszerűen *rövid vezetői összefoglalónak* neveztek el, és illesztettek be az immár *kiterjesztett vezetői összefoglalóra* átkeresztelt szövegrész elé, ezzel százhatvannégy oldalra tornászva fel azt a bizonyos számlálót, majd következhetett az újabb munkaproduktum átemelése egy különálló dokumentumba, ezt követően a címloldal közepére a *Közbenső rövid vezetői összefoglaló a Belső Vizsgálatról szóló közbenső jelentéshez* cím begépelése, majd kijelölése és átformázása automatikus kiskapitálisra.

Késő este volt már, amikor hazaért, végletesen kifáradva, és nemcsak az általános sötétől, az általános kietlenségtől, az általános sötét kietlenségtől, meg ami ezekben megbújik – mert megbújik bizony, és nem veszed észre, mielőtt túl késő –, vagyis a dolgoknak az életerejét lassan és alattomosan elszívó általános természetétől, hanem sokkal inkább attól, hogy a visszafelé vezető utat úgy kellett megtennie, hogy három karját nem tudta használni, mert azok a kő köré voltak tekeredve, a legnagyobbik köré, amit még el tudott mozdítani, így hát komolyan akadályozva volt az úszásban, csak szívta be a vizet a szifóján, és lövellte ki, és szívta be és lövellte ki, és mintha az egész teste alárendelődött volna ennek a pumpálásnak, egyetlen ismétlődő izommozgás-sorozattá vált, egy ütemesen lüktető szívűvé, ahogy gondolkodás nélkül dobog és dobog, mert semmi mást nem tud, mint hogy dobognia kell feltétlenül, kivéve persze a három kart, mert ezek makacsul szorították a követ, miközben minden egyes rajtuk kívül álló sejt ebben az elkeseredett előre hajtásban, a közegellenállással szembeni gyötrelmes küzdelemben vett részt, de nem volt egyetlen része sem, bármily parányi, ami figyelt volna arra, ami alattomosan megbújik, mert ez már végképp meghaladta volna azt a kapacitást, amit akkor ő úszás közben, kerek hat hónappal ezelőtt a létezésből önmaga által kiszakított, így aztán nem a dolgok rendjéből fakadóan, hanem annak ellenére ért el végül a homokos aljzat fölé boruló sziklaképződményhez, aminek egyetlen bejárata volt, azaz mindösszesen öt irányból adott biztonságot, és csupán egy oldalról rejtett veszélyeket, és ezt is úgy, hogy az oldalról nyíló bejárat fölé egy sziklapárkány türemkedett ki, felülről gyakorlatilag láthatatlanná téve, hogy ez nemcsak egy sziklaképződmény, hanem annál sokkal több, és ezt az igazságot érkezett most ő vissza mindenki számára véglegesen elrejtetni, és pontosan ez történik most, mert a három fáradt kar lassan lefejtődik a kőről, ami a tengerfenékre hull, valahogy tompán, mert nemcsak a hangját, de a színét, a formáját és a hullását is elnyeli ez a homály, ami most benyúlik a bejárá-

ton is, az ő törhetetlen teste pedig utánanyúlik, szinte befolyik ezen az apró résen, mígnem már csak nyolc kar lóg ki, ezek közül három nagyon fáradt, de még utoljára nekitüremkednek, a kőre tapadnak, és magukkal vonják, eltorlaszolva, ami egy pillanattal ezelőtt még a veszély egyetlen lehetséges iránya volt, most viszont egy beteljesedés része, mert a vége valaminek, és ezzel együtt közbenső állomása valami másnak, ami több százmillió éve kezdődött, és amit nem foghat át a tudata, de mégis, most mintha a földgolyó állandó forgásában épp ezt a parányi térbeli pontot, ezt az apró, most már mindörökre sötét, de semmi mással fel nem váltható, mert egyszeri és megismételhetetlen Odút, és benne őt is átlendítette volna valamin, amin túl nem kérdéses, hogy minek kell történnie, és ő nem is kérdi, hanem felkapaszkodik a mennyezetre, és nekilát, hogy az elkövetkező három hét során szifócsatornáján kieressze, a szájához legközelebbi és egyben legkisebb tapadókorongjaival fürtökbe fonja, és a testében keletkezett váladékkal a mennyezetre feltapassza a tízezer, majd húsezer, majd harmincezer, majd negyvenezer, majd ötvenezer, majd hatvanezer, majd hetvenezer apró, könnycsepp alakú tojáshoz, miközben nem alszik és nem eszik majd, sőt, nem eszik soha többé, de tudja végig, hogy idebent már nem fogja bántani többé senki.

Az angol nyelvű verzió kétszázhuszonkilencedik oldalát szerkeszti, a *Proposals and Next Steps* alcím alatti részt, olyan lassan, hogy most már elég két ujjal gépelnie, a maradék nyolcat pedig bezárkózón kézfejei alá vonja, szorítja, inkább görcsbe, mintsem ökölbe, és még így sem okoz számára nehézséget, hogy gondolataival az iramot tartani tudja, mert ezek a most közel sem eléggé koncentrált gondolatok újra és újra visszahöklnek, amint lehetőségük lenne egy kis előnyre szert tenni, vissza a főcímhez, pontosabban annak és egyben az egész dokumentumnak a legelső szavához, ami alá ez az ő gondolatmenetét magában tartani képtelen *Proposals and Next Steps* elnevezésű alcím betagozódott, és ezért általa most olyan szerencsétlen módon meghatároztatik; ennek az első szónak a karaktereit ugyanis arra az üres helyre gépelte be, ahol idegennyelvi képességeik önmagukba roskadtak anélkül, hogy látható romokat hagytak volna maguk után, és ez őt személyesen olyan mély szorongással tölti el, hogy a saját, kinyomtatott munkapéldányára fel is írta a főcím fölé kézzel, mondhatni az egész szöveg értelmezési tartományát meghatározandó, hogy A MI KUDARCUNK A LEGEMINENSEBB, úgy, hogy a KUDARCUNK pontosan e fölé a szorongásáért felelős *Final* kifejezés fölé kerüljön, amely utóbbival az ügyfelet

rögtön az elején otromba, ne udvariaskodjunk: a legotrombább módon le-
rohanni, fölötte ítéletet mondani készülnek, és látják is maguk előtt a hosz-
szúkás pupillát, amely most teljesen rezzenetlen, nem követi a szöveget,
mert az olvasásban már azelőtt megakadt, mielőtt elindult volna, és nézik,
ahogy a vörösbe hajló bőrnek nemcsak a színe, de a textúrája is elváltozik,
fakóbb árnyalatokba és érdekesebb felületekbe fordul, hogy végül olyanak
lássák, mint egy vakolatlan falat, ami mellett, ha a közelben lakók elsétál-
nak, tudják, hogy már csak az éjszakának kell leszállnia, hogy graffiti ke-
rüljön rá, és azt is, hogy utána nem fog arra óvodába menet a gyerekével el-
sétálni senki sem, kerülőutakra húzódik mindenki, és azt mondják, *mert azt
az utcát most javítják*, meg *mert erre már rég sétáltunk*, egyszerűen megtanítják
a gyerekek azoknak az – eufemizmusokkal élve – finom eufemizmusoknak a
szakértő használatát, amelyek pontos alkalmazásának képessége például az
ő és a kollégája munkájához egyenesen elengedhetetlennek bizonyult, ha
most egyben elégtelennek is, mert a délután öt órára rendszeresített közös
tanácskozásaik során kénytelenek voltak minden napirendre tűzött alter-
natív javaslatukat elvetni, eleinte még különösebb nehézkesség nélkül, így
viszonylag hamar kiegyeztek abban, hogy nem jó a *Closing Report*, és nem
jó az *Ultimate Report*, nem kellett sok időt szánniuk arra, hogy a másikkal
beláttassák, ezek a felvetések miért komolytalanok, a komolytalansággal
ugyanis tulajdonképpen már akkor tisztában voltak mindketten, amikor a
napirenden látták viszont ezeket a szavakat, de ekkor még nem gondolkoz-
tak el azon, hogy a pusztán fölvetésük valamilyen, akkor még magát fel nem
fedő zárlat eredménye, amely majd csak azt követően válhat nyilvánvalóvá,
hogy először a *Conclusive Report*-ról döntenek el, hogy végképp nem lenne ta-
nácsos, tudniillik ha azzal az ügyfélben alaptalan és végső soron csalódást
eredményező lázálmodat keltenének, majd – szokatlanul éles, többször sze-
mélyeskedésbe forduló vitát követően – mint túlságosan is az eseménytör-
ténetre vonatkozót, azaz visszafelé tekintőt a listájukon utoljára maradt
Eventual Report-ot is elvetik, mert még jó, hogy nem *Végre-valahára jelen-
tésnek* akarja elnevezni, jegyzi meg a kollégája, teljes joggal, ismeri el ő, tel-
jes joggal, ismételi el a kollégája, nem úgy, mintha bocsánatkérést fogadna
el, gondolja ő, mert nem is gondolta, hogy bocsánatkérés akart lenni –, de
itt már hallgatnak, csendesén tudomásul véve, hogy önmagukat ezen az ár-
nyalatokra egyébként oly érzékeny idegen nyelven kifejezni tudni sohasem
fogják, hogy ez a nyelv, ami a finom elhallgatásaival, a leírást kecsesen el-
kerülő körbeírásaival, az Alany kilétének rejtegetésére alkalmasságával oly
sokszor segítette ki őket, most egyszerűen kizárta őket, ők pedig benne-

ragadtak ebben a másikban, amire mégsem számíthatnak, ha ki szeretnék bogozni, kinek is kéne bocsánatot kérnie kitől, mielőtt nemsokára szembe kell nézniük azzal, amit mindketten finoman elhallgatni igyekeznének.

A számítógép Samsung gyártmányú képernyője előtt ül, és eufemizmust keres a *termination* kifejezésre, amely utóbbin minél többet gondolkodik, annál biztosabb benne, hogy nem írhatja le: túlságosan hangsúlyosan jelenik meg benne ugyanis az aktus átmenet nélkülisége és azonnali visszafordíthatatlansága, azaz valaminek a vége, akárcsak a latin *terminare* igében, és ebből az ügyfélnek első csapásra nyilvánvalóvá válna, hogy itt nem a szó-káros szerencsétlenkedésről van szó, hanem egy olyasfajta határátlépésről, amit a szó sötétebb konnotációi is sugallnak: hogy most már nincs hová csökkenteni azt a bizonyos számot a Könyvekben, mert a tárgybeli tétel az Ő céljaira már végképp amortizálódott, és az ezzel felbillent kozmikus egyensúlyt, ezt a tébolyító ellentétet az érzékelt világ és a Könyvek között helyre kell állítani, és ezt nem lehet másként, mint hogy átírják azt a bizonyos egyest nullává, és ezzel együtt kitörlik onnan az egész sort, vagy ha nem megy, akár az egész oldalt kitépik, még hozzá leplezetlen erőszakkal – nos, ezt a leplezetlen erőszakot és a mögüle átvilágító barbári kéjt biztosan nem írhatja le, ezért aztán végül is inkább a *dissolution* kifejezést gépeli be az *of the employment relationship of Mr K.* szavak elé, ami ugyan a mára archaikussá vált nyelvben kifejezetten halált jelentett, de semmi esetre sem egy rémisztő, hirtelen halált, valamiféle megfellebbezhetetlen cezúrát sugall, hanem lassú és folyamatos átmenetet, azaz valami egészen természetes és magától lejátszódó feloldódást, vagy akár még azt is mondhatnánk, széthrohadást, tehát még így is a maga teljességében nyugati szemléletű dolgot, ami senkitől sem vár azonnali elköteleződést valamelyik szélsőség mellett, sem – ami talán még fontosabb – felelősségvállalást ezen elköteleződésért, így pedig remélhetőleg egyetlen dolog világlik majd át az ügyfélnek ebből a szóból: annak csupasz tudattalanja, a latin *solvere*, azaz, jelen esetben: *solving the problem*.

Mialatt azon tűnődik, kell-e még egy pont a *Mr. K.* után a mondat végére ahhoz, hogy megfelelően lehessen lezárni a dolgokat, hirtelen és életében először, amolyan déjà vu érzése támad, annak viszont meglehetősen definíciószerűtlen, úgy érzi ugyanis, hogy ezt az egészet – hogy itt ül, és ezt gépeli – egyszer már megálmodta, azaz hogy egyszer, ha el is felejtette utána rögtön, pontosan tudta, hogy ez meg fog vele történni, és akkor nem is

hazudott magának idegen nyelvekből kölcsönzött passzív mondatszerkezetekkel, egészen világos volt ugyanis, hogy a saját tevékeny magatartása folytán fog elérni erre a bizonyos pontra, pontosabban ez elé a második pont elé, aminek a begépelése terhét nem háríthatja át egyetlen nyelvtani szabályra sem, mert – és ezt álmában szintén tudta – az kizárólag az ő döntésén múlik, és ha úgy dönt, hogy begépel, és ezzel egyszersmind át is lép a kurzorral, már nem törölheti ki, egy egyszerű gombnyomással biztosan nem, hiszen odaát, a Felfoghatatlan Régiókban, a merevlemez látható, szétszerelhető, elégethető (egyszer milyen sokáig keresett ez utóbbira egy eufemizmust!) részein túli, végtelen sötétben minden egyes bit eltárolódik, és ha egyszer eljön az elszámlálás ideje, és a Nekromanták alászállnak, és megtalálják, amit ideát már rég elfelejtettél, akkor majd mindenki az alapján ítélte meg, hogy hány pontot tett és hová, ezért aztán nem is érdemes bíbelődni a már kitett pontok utólagos elhantolásával, vagyis, ha most túlrendül azon a bizonyoson, akkor folytatni fogja a következő mondattal, és aztán még nagyon sokkal anélkül, hogy onnan kezdve a szövegkollíziót akár csak egyszer is megsértené, és pontosan emiatt, tudniillik magának a Szövegnek a követelményei miatt tulajdonképpen kényszerpályára fog kerülni, ezt mind tudta abban az álomban, amit utána rögtön elfelejtett, és talán azt is tudta, hogyan szólnak majd ezek a mondatok, talán álmában ott ült egy számítógép előtt, mint most, és végigolvasta az egészet, majd amikor a végére ért, úgy megdöbbsent, hogy rögtön felébredt, és mivel már hajnalodott, be is jött rögtön ide, ahol most ül, és ahol csak azt tudja, hogy a közvetlenül következő mondat úgy kezdődik majd, hogy *After the execution of the labour law measures vis-à-vis Mr. K.*, és már ebből látszik, hogy ebben a következő mondatban már semmiféle szemérem nem lesz, hiszen addigra már minden eldőlt, nem lesz tehát értelme olyasfajta szavakkal takaródní, mint az *implementation*, utólag már viszonylag nyíltan lehet majd beszélni arról, hogy mi történt valójában, és ez az ügyfélnek is azt nyújtja, amire eljutván ide a szövegben igénye van, vagyis a lassan mérgező vegyi anyag csípését a bőrhámon, ami pontosan elég fájdalmat okoz ahhoz, hogy biztosítani tudja magát arról, hogy ő is érző, ha nem is emberi lény, ezt követően pedig lesz egy konklúzió is a végén, ami gyakorlatilag elismétli még egyszer ugyanazt, csak hogy emlékeztesse az érző, ha nem is emberi ügyfelet arra, hogy valamennyi intézkedésre kizárólag ezen szöveg ajánlásai alapján került sor, és ezzel az egész feljegyzés még az utolsó pont előtt átlényegül egy vallási textussá, aminek ő, itt, a számítógép képernyője előtt a lejegyzője, egy apokrif evangélista, aki tehát abban a különleges helyzetben van, hogy mindezt nem

a koponyák hegyén ülve örökíti meg, elgondolkozva szemlélve a köves talajban éktelenkedő három gödröt, amikben bármik álltak is még nemrég, mostanra funkciójukat veszítették, így aztán kitörölték ezeket az felfelé meredő írásjeleket a mondat végéről, és nem maradt utánuk, csak ez a három, a befejezettséggel dacoló pont az egyre sötétedő ég alatt; neki nem kell félnie attól, hogy bármelyik pillanatban eleredhet az eső, és akkor ezek a gödrök lassan megtelnek vízzel, és másnap már csak az ő végső soron befejezetlen mondatai hirdetik majd, hogy mi történt, és hogyan, ő ezt a mit és ezt a hogyant már előre megírja, hiszen ezeket ugyanúgy látta álmában, mint azt, hogy itt fog ülni, a számítógép képernyője előtt, mindösszesen hét emelet fedezéke alatt, védve az ég kiszámíthatatlan reakciója elől, és minden egyes billentyűlenyomással közeledik majd ahhoz a konklúzióhoz, ami az ő mocskos álmában egészen máshogy festett, nem volt ugyanis azon az egész, kietlen hegyen csak egyetlen felettébb magányos gödör, vagyis egy igen határozott pont, és azon túl tényleg semmi, és most őneki el kell döntenie, hisz-e ennek az álomnak, annak ellenére, hogy nem tudja, az honnan jött, és csak sejteni tudja, hogy természetesen nőtt ki abból, amit az évek alatt magából a számítógép merevlemezén hagyott, a mondatok egyre terebélyesebb szövevényéből, amiről először úgy tűnt, hogy ő nyesegeti erre-arra, majd úgy, hogy teljesen véletlenszerűen növekszik, de mostanában már nem lehet nem észrevenni a véletlenszerűség szövetén áttüremkedő szabályszerűséget, sőt, tervszerűséget, és ő ennek az idegen és megfoghatatlan tervszerűségnek készül alávetni magát azzal az egy ponttal, és az abban tömörített összes mivel és hogyannal és az abban szintén bennefoglalt valamennyi saját, jövőbeli mijével, mikorjával, holjával és hogyanjával, és ki tudja: talán egyben ki is töröl valamit, mert pont az az egy karakter fog felülrni egy rég-es-rég archivált adatot, mondjuk, egy évtizedekkel ezelőtt egy koalának tett hazug ígéretet, amit azután nem hozhatnak vissza, még a Nekromanták sem, és talán pont ennek az ígéretnek a hazugságához ragaszkodva kitörli a mondatból a *K* betűt, és a helyére gépeli, hogy *J*, majd hallgatja egy ideig az ablakon kopogó esőcseppeket, és kitörli a *J* betűt, és begépeli, hogy *K*.

A hitelből vásárolt Samsung gyártmányú QLED televízió kétszáz fokozatú skálán állítható félfényében fürdőzik, amiről gyanítható, hogy egyben a dicsfénye vagy hívogató fényjele valakinek, most éppen nem lehet tudni, hogy melyik és hogy kinek, a konyhában sötét van, itt meg kiégték a halogének, és ahogy odakint besötétedett, és a televízió kívüli világ elveszítette éles kontrasztjait, az árnyékok egyre mélyebbek, a tárgyak egyre ki-

vehetetlenebbek lettek, ő szép lassan visszahúzódott ebbe a mindinkább beszűkülő, mostanra a száznyolcvankilenc centiméteres képernyő derengése által keretezett térbe, és az jut eszébe, hogy vajon ez a föltűnően éles keretezettség, azaz, hogy mintha egy odúban ülne, és minden oldalról teljességgel átlátszatlan falak vennék körül, betudható-e annak, hogy végül a drágábbat vette meg, azt, amelyikről a neten azt írták, hogy *a legfényesebb és a legütősebb*, amit valaha teszteltek, és hogy *a rendkívül élénk színeket lenyűgöző háttérvilágítással ellensúlyozza*, hozzátéve, hogy *mindezt a mély, de részleteiben gazdag fekete szín megjelenítése egészíti ki*, a legmélyebb, mormogja maga elé, miközben beleiszik a kilencedik dobozos sörbe, hangosan megforgatja a kortyot a szájában, jó hosszan, mintha csak a természetfilmet szinkronizálná, ami előtt leragadt, és amit a felesége a teljes némaságig halkított, beszédes szótlansággal és hangsúlyozottan: nem elnémított, egyetlen gombnyomással, hanem lehalkított, a huszonnyolcadik fokozatról egészen a nulláig, majd a nullához érve a távkapcsolót letette az asztalra, egy olyan mozdulattal, amely nem azt üzenté, hogy *itt van*, hanem, hogy *itt marad*, és ezzel lefeküdt aludni, ő pedig itt ül azóta is, de hogy mennyi ideje, ugyanúgy nem tudná megmondani, mint azt, hogy mennyi ideig tartott az elnémítása a narrátornak, vagy, mert nem emlékszik, hogy ez az ismeretlen narrátor eredetileg milyen nyelven is kísérelte megmagyarázni, ami a szemei előtt most épp nem más, mint egy valóban mély feketeség, angol felirattal, most éppen:

resumes actively cleaning her eggs,

amit legnagyobb elégedettségére egyáltalán nem ért, sőt, kiolvasni is alig tud, a fekete és a fehér közötti valóban lenyűgöző kontraszt szinte elvakítja, a kép pedig semmiféle fogódzót nem ad, amely eligazítaná abban, hogy miről lehet szó, és noha nincs kétsége afelől, hogy ezek az ő mostani körülményei a megértést egyáltalán nem segítik, sőt, egyenesen hátráltatják, mégis megkockáztatja a reményteljes következtetést, hogy ezek szerint az erőfeszítései, körülmények ide vagy oda, mégsem voltak hiábavalók, azaz: amiről azt gondolta, sokkal, de sokkal több időt vesz majd igénybe, egész pontosan azt, hogy akár éveket is, azt sikerült megdöbbenően rövid idő alatt elérnie, vagyis sikerült – úgy tűnik, teljesen – elfelejtenie angolul, sőt!, az is lehet, hogy oroszul is, nem mintha ez utóbbi akkora eredménynek számítana, de az angol, az már valami, és valóban: amikor a képernyőn megjelenik, hogy

the lights haven't been turned on in her exhibit,

hiába hunyorog, semmit sem ért belőle, és ennek öröme jól megfor-
gatja a szájában ugyanazt a kortyot, egy kicsit véletlenül lenyel, sőt, félre is
nyel belőle, amitől a maradékot kiköpi, nem látja, hogy hová, de nem is ér-
dekli, sikeresen felkortyol egy újabb adagot: micsoda kimagasló koncentrá-
ció!, állapítja meg, meg azt is, hogy holnap már úgy nézheti a híradót, mint
egy hazafi, aki számára más hírek egyszerűen nem is léteznek, és ezt egyes-
egyedül saját magának köszönheti, mert senki más nem segíthetett neki ab-
ban, hogy azt a rengeteg sületlenséget, amit, és ráadásul angolul összeol-
vasott: elfelejtse, mert a felesége, példának okáért, csak állt szótlanul, amikor
lehordta a könyveit a pincébe, kezdve Platónnal, folytatva Pszeudo-Dionü-
sziosszal és Montaigne-nyal és Pascallal és Kierkegaard-ral, egészen Sesztov-
ig, és csak egyszer nyitotta ki a száját, amikor meglátott valamit az egyik
kupac tetején, de végül nem szólalt meg, inkább visszament a nappaliba, ő
pedig lehordott mindent, és mintha építési törmelék volna, úgy hánnya be
a dohszagú, penészes kis helyiségbe mindezt, ami valamennyi ellenkező tar-
talmú ígélet ellenére a javára szolgálni nem tudott, és amikor végzett, fel-
ment, lezuhanyozott, megborotválkozott, és elment megvenni ezt a tévét,
ami előtt most ül, teljes csendben, és amikor a felirat eltűnik, és ezzel visz-
szavonja fakó fénykörét, ő a puha fotelban végződő, ismerős odú helyett egy
sokkal szűkebb helyen találja, érzi magát: gurgulázik a sörrel, talán egy tel-
jes perc is eltelik, mire megjelenik az újabb felirat, de nem tudja kivenni a
szöveget, csak a felvillanását és a kihunyását

(as she tends her infertile eggs...),

(though her eggs will never hatch, it fills us with gratitude...),

(she tends them with diligence and grace),

de arról fogalma sem lehet, hány ilyen felvillanás és kihunyás váltja egy-
más, és hányat mulaszthatott el, mert éppen akkor pislogott egyet, pedig
nagyon próbál nem pislogni, odanyúl, hogy kifeszítse a szemhéját, de leön-
ti magát sörrel, látja a foltot terjedni a pólóján, majd eltűnik, a póló is, a
folt is – utóbbi mintha néhány másodperccel tovább látná, aztán már azt
sem: véget érhetett a műsor, gondolja, aztán meg, hogy nem, és hogy iga-
zuk volt, elvitathatatlanul, mert –, hacsak a szeme nem káprázik – az a fe-
kete nemcsak mély, de részleteiben valóban rendkívül gazdag, mert szó sincs
róla, hogy a feketeségnek ez a sötétsége, amely most őt is körbefogja, üres
volna, mert látja a mennyezetről függő törékeny füzéreket, ahogy finoman
ringanak, és közöttük egy súlyosabb, sűrűbb tömeget, alig kivehető kibogo-
zódást, moccanását a testnek, emlékezet előtt beprogramozott érintéseket,
és a kereteit mindennek, amelyek nevetségessé teszik, amit az örökkévaló-

ságról gondolt: a karjait sem tudja kinyújtani, tapogató tenyere minden irányban ellenállásba ütközik, felállna, de a mennyezet nem engedi, ezért aztán óvatosan lecsúszik a fotelból, és lábait magá alá vonva, a nyakát behúзва ül most itt, az Odú közepén, ügyelve, nehogy leverje az odafönről lecsüngő, közlről egészen élettelennek tetsző füzérek, és mintha szorongását érezte volna meg, a bal kézfejét gyengéden megszorítja egy csáp, a tapadókorongok szívása cseppet sem kellemetlen, és amikor felnéz, ki tudja venni, hogy egy aprócska, kör alakú perzsaszőnyegen ülnek, egymással szemben Polippal, ez lesz tehát az ő kettejük kuckója, gondolja, Polip pedig elővesz egy csomag dominót, és mindkettejüknek kioszt hét fehér lapocskát, amiken még itt is jól látszanak a fekete pontok: Polip egy dupla hármassal kezd, ő pedig olyat illeszt mellé, aminek a másik oldalán csupán egyetlenegy van.

———— Simonfy József

IKERSZONETT

ácsorgom

Ácsorgom sorsom utcasarkán
Mindenem fázik fázik mindenem
Testemen kiüt a halálfélelem
Reszketek egy falevélben melyet

Visszafelé sodor az idő
Emlékezem volt-e ott valaha
Valami a kopár domboldalon
Vagy mindig ilyen kopár volt

Mint messziről nézve életem
Magamat gombolyaggá föltekerem
Odagurítom a macskának játsszon

Vagy ölbe veszem mint a világ
Végére kitett gyermeket s ringatom
Mint az idő az emlékezetet

Mindenem

Mindenem fázik fázik mindenem
Testemen kiüt a halálfélelem
Reszketek egy falevélben melyet
Visszafelé sodor az idő
Emlékezem volt-e ott valaha
Valami a kopár domboldalon
Vagy mindig ilyen kopár volt
Mint messziről nézve életem
Magamat gombolyaggá föltekerem

Odagurítom a macskának játsszon
Vagy ölbe veszem mint a világ
Végére kitett gyermeket s ringatom
Mint az idő az emlékezetet
Ácsorgom sorsom utcasarkán

LEVÉLBE

Az vagyok ami s valami
Más egyre másabb szinte már
Idegen mint amikor volt kutyám
Fogom magam és sétálni

Viszem nyárfák alatt tó körül
Teliholdnál szívem erősen
Ver mint lepkékkel teli zsák
Az év leghidegebb éjszakája

Integetők arca arcomnál
Üresebb levélbe bújnak az
Öregek szél tépi dér marja

Testüket ideges vagyok
Amelyik levélben én vagyok
Milyen fának a levele

KINYITOM

Úgy teszek mintha mi sem történt volna
Bámulom mennyezeten vízfoltokat
Van olyan nap mely mérgező mint a gomba
Hogy nyikorognak ihlettelen napjaim

Akinek jönnie kell inkább menne
Akinek mennie kell inkább jönné
Legeltetem tücskeimet szél szapulja a
Fát mennyi levél hull bennem zajtalanul

Kifekszem a csontkék ég alá lehet meg
Tudok valamit amit még nem tudok
Valami kezdődött valaminek vége

Arcomat kinyitom mint egy könyvet
Kezemet kinyitom mint egy könyvet
Most kinyitom magamat teljesen

MÉHEMNEK GYÜMÖLCSE

REGÉNYRÉSZLET

4.

Reggel kilenc óra volt, még az előző napinál is nagyobb rekkenőség, a lilakác meg a babérrózsák, ezt Massáéktól hazafelé észlelte Mimma, másodszor is bimbózásnak indultak, a méhek fürtökben zsongva várták, hogy kinyíljanak. A falu kihalt volt, a feketeingesek valamerre elbitangolhattak, tán Alvitóba vagy Gallinaróba, a helyiek olívát szüreteltek a határban. Abban az évben hamarabb érett be a termés, bővebb is volt, mint emberemlékezet óta bármikor. Dörzsölték is jó előre a markukat a parasztok, hogy mekkorát fognak kaszálni a feketepiacon. Ezerkilencszáznegyvenhárom július huszonötödike óta heti egy alkalommal – addig legfeljebb havonta – jöttek terményért Rómából a feketézők. Éhen fogunk veszni, panasztak, előbb kibombáznak, majd éhen veszejtenek; de azért készségesen megfizették azt az árat, amit a helyiek szabtak, pedig az hétről hétre emelkedett.

Mimma a behúzott spalettákat figyelte, sehol egy teremtet lélek, még a gyíkok és a macskák is eltűntek, csak a kabócák sisteregtek, hangjuk hol fel erősödve, hol elhalkulva hullámozott, a csöndekben hallani lehetett a szajkók recsegését, mintha egy gramfon ontaná magából ég és föld dallamait.

A hirdetőoszlopokon a kijárási tilalom mellett ott díszelgett egy-egy család felhívása, egymástól elváló, nehéz rajzolatú betűkkel, vélhetően női kézírással toborozták az embereket, beleértve a jövevényeket. *Szüretre jelentkezni a Madonna del Carmine temploma előtt, pénzben vagy olajban fizetek.*

Szótlanul mentek Apussal egymás mellett, s amíg ő igyekezett elhessegetni az éjszaka foszlányait, a férfi fújtatott és zümmögött a feje fölött. Egy-egy eltévedt hang meglibbentette a kontyából kibomlott semmi kis haját. Mimma két fejjel alacsonyabb volt nála, törékenynek látszott, ha együtt mutatkoztak, de magában szívós volt és erős, meg is tett mindent, hogy a teste ne hagyja cserben idő előtt.

– Nem hallgatnál el egy kicsit? – kérdezte óvatosan, a kontyát megigazítva, de Apus nem felelt; zümmögött tovább.

Pedig jólesett volna a csend. A sok záróbeszéd, hadüzenet és győzelmi induló után most a természet gondoskodott róla, hogy átadja magát a békességnek, átverje az érzékeit, és bátorságot gyűjtsön mindahhoz, amire elszánta magát. Szeretett volna tisztán látni, rendet rakni a láthatatlan és ki-mondatlan dolgok kupacában, amelyekről fellebbentette a fátylat a Massá-ék szalonjában eltöltött éjszaka. Nem is fátyol, inkább szemfedő ez, gondolta Mimma, amit a nagy dolgok – a háború, a menekülés meg a rejtőzködés – szőttek össze, és ami az ő parányi életükre, erre a minden máshoz képest veszélytelen bújócskára idestova tíz éve borult. Úgy élünk alatta, mint a gye-rekek. Apus eljárászat a nyelvvel, mintha vér sose tapadt volna hozzá – vagy, ha tapadt is, beleszáradt a szemfedőn túli világ vérontásába –, én meg, és itt fennakadt egy pillanatra, szeretne volna, de sehogy sem tudta szabályos mondatokba foglalni az életét. Eltévedt szavak röpködtek a fejében, mint szürkületkor kirajzó denevérek; szárnyzuhogás, apró fogak csattogása, bo-gárpáncélok roppanása, csend és csend, majd kezdődött előlről az egész. Egy látszatéletre talán elegendők, ám mindarra, ami aznap éjszaka történt, édeskevés.

Zümm, zümm, Apus továbbra is szórakozottan, zsebre vágott kézzel döngöcsélt fölötte, légzése rákapaszkodott lépteinek ritmusára, most már az orrán át, egyenletesen vette a levegőt. Hogyan tudná szóra bírni ezt az em-bert, mikor a szenvtelenség, amit éveken át épített és védett kitaratóan, a nyelvet is sarokba szorította, kiváltképp a kérdéseket. Mit mondjon, hogy bár a zümmögést abbahagyja, és lélegzethez juttassa kettejüket. Kérdezzen rá, durr-bele, mint valamikor régen, hogy mi volt ez a roham, miért csinál úgy, mintha minden a legnagyobb rendben volna, és főként: mi ez az össze-borulás az idősebbik Gretével? Nevezzem esetleg Krätzchennek, vagy talál-tál azóta más nevet neki? Hogy süllyedhattünk idáig, mit tett velünk a bűn-tudat? De nem, ezt mégsem lehetett nekiszegezni, mert Apus büntudata nélkül, nem kétséges, ő is a Strasser-fivérek sorsára jutott volna *azon* a ször-nyű éjszakán.

Mimma fokozatosan gyűlölte meg Apus nyelvészkedését, pláne a név-adást. Eleinte csillogó szemmel hallgatta, még nevetgélt is, amikor a férfi ünnepélyesen kijött hozzá a lugasba, kezében egy karaffa cseresznyés Con-troguerrával és két kristálypohárral, lehuppant vele átellenben, lehúzta a zokniját, majd a lábát Mimma ölébe tette, és a lábujjaival kaparászva köve-telte, hogy megdögönyözze a talpát, megsimogassa a lábfejét. Mi lenne, ha a falubeli vénlányokat Dughagymának *hívánánk*, kérdezte egy ilyen alkalom-mal, és Mimma boldog volt, mert végre helyet kapott ebben a szertartásban

– erre utalt legalábbis az igeragozás –, mert a megkapaszkodás igényét vélte kihallani belőle, a hazaérkezést. Egy réteg áhítat, ha lehámlik róluk, mondta Apus hunyorogva, aztán még egy és még egy, s vele hámlik két-három másik réteg, az áhítathoz tapadó buta gög, a merevség, esetleg az álszemérem is, búgta előredőltében, és a tenyerébe vette, majd egymáshoz préselte a lábát dögönyöző Mimma melleit, meg még egy és még egy, suttogta tagoltan, a kéjsóvárság és a kiszámíthatóság édes-savanyú illúziója, itt egy pillanatra elengedte Mimmát, hogy mindjárt utána a mellbimbóit húzgálva irányítsa a dögönyözés ritmusát, a végén pedig csak porhanyó, fekete föld marad belőlük, fekete-feke-feke föld, mondta kiszáradt torokkal, azzal lerántotta a lugas gyepére, ráfeküdt, két térdét a földhöz nyomta, majd a fülébe hörögte: – A Dughagymák sose fognak kihajtani.

Ilyen és ehhez hasonló nyelvi lelemények gyakran végződtek ölelkezésben, de az évek során lemállott róluk a leleményt éljenző szenvedély, belezuhantak az unalomba, majd az émelygésbe, ami az undor körül ólálkodik.

Mimma mostanra a múlt hóhériját látta Apusban, saját múltjának és közös jövőjüknek, azaz gyermekének gyilkosát. A nyelv tehet mindenről, arról is, hogy napról napra áthidalhatatlanabbnak érzi a köztük levő távolságot, önmagát pedig egyre származásosabbnak, amiért élete legnagyobb kihívásának a közelséget tartja, a hazaérkezést. Hogy én milyen ostoba voltam, ezt majdnem ki is mondta, de beharapta az ajkait. Tíz évvel korábban kellett volna, a müncheni patika kövén a vérben résen lenni, ahol a kérlelhetetlenség és atyai óvás arányosan adagolt elegyével ereszkedett le hozzá. Leereszkedett a mélybe, a véres halálfélelemben, de a szíve mindenestül odafönt maradt. Valódi meghittségre sose utalt semmi, a meghittség úgy általában hiányzott mindenhol, tán ezért is akarta annyira azt a gyereket. Apus kentaur-alkatából például – eleinte így is nevezte: Kiskentaur – eleve sugárzott valami mokány konokság, mintha nyelvész ambícióival csakis azért hi-
valkodott volna, hogy eltussolja, milyen mélyről, tán az alfeléből vagy még lejjebbről, a földből származnak a cselekedetei. Igen, Mimmának olykor az volt a benyomása, hogy Apus az erejét a földből nyeri. A földből, ahol a robusztus lábát megveti, akárha egy réges-régi és göcsörtös olajfa volna, amelynek gyökerei oly erősen kapaszkodnak a talajba, hogy az ember legfeljebb fejszével ront neki, de semmiképp nem szavakkal.

Mit is mondhatna most neki. Őszintének lenni önmagához, pláne Apushoz, olyan kihívás volt, amihez elsősorban meghittség kellett volna, ő pedig egyre erőtlenebbnek érezte magát. A háború jelenlegi állásával különösen. A férfi még az érdeklődésben is veszélyt és támadási felületet látott,

ám amíg másokat modoros szelídséggel pöckölt odébb, mint a gyíkokat és macskákat, eltávolítva az illetőt abból a közelségből, ahol még felderenghetnének előtte életének rejtelmek. Mimmával, a férfi szavaival élve, „belesodródtak egy örvénybe”, amiből napokig nem tudtak kikecmeregni. Kapcsolatuk elején, ezerkilencszázharmincnégyben még nem lehetett megmondani, mi gerjesztette ezt az örvényt, olykor egyetlen szó elég volt hozzá, ők pedig hajlottak rá, hogy a szenvedély kitüremkedéseit lássák benne, amit mindjárt utána szenvedéllyel próbáltak – sikertelenül, persze – elsimítani.

Most azonban derengeni kezdtek a válaszok. Még mindig a via Palazón jártak, alig pár száz métert tettek meg a Massa-villától, Mimma mégis úgy érezte, időtlen idők óta úton vannak, a némaság méri rájuk az időtlenséget, ezt használják ki a gondolatai. A Hold magasan volt még, ráérősen ült meg a látóhatáron, elcsócsált fánk egy azúr tányéron, dermedt vacsoramaradék. Eszébe jutott a sáfrányos derelye, szája sarkában ott volt még az égett disznósír íze, és kilelte a hideg. A Hold sáfrányos derelye képében az égni azúrból telepedett a gyomrába, ahonnan, akár egy filmkocka megsokszorozódása, felkúszott a testén, és elfészkelte magát a fejében is. Hideg, fogkocogtató Hold-kockák sorjáztak felfelé a gerince mentén, ugyanaz a zsírízű, elcsócsált Holdfánk minden egyes kockán, amiben – hogy is nem vette észre eddig? – volt valami Apus-szerű. Például az önmagáról sugallt kép átrajzolhatatlansága: az emberek ugyanolyannak látták, akárcsak a Holdat a gyerekek. Mimma mindig is szeretett volna Apushoz hasonló lenni, átrajzolhatatlan a világ szemében, de csak most döbbsen rá, most, mikor a Holdfánkok fojtogatták, hogy Apushoz hasonlóvá válni egyúttal Apus utánzását is jelenti, aki rendre elfordult tőle, mintha attól tartana, hogy valamit el akar venni tőle, ki akarja őt fosztani. Talán elféltette tőle közös vágyódásuk tárgyát, magát az elérhetetlenséget, amire ő is úgy ácsingózott, mint babérlevelek a fényre, ködre a hatalom. Az elérhetetlenségben – vagy, ahogy most, a hazaúton nevezte: az átrajzolhatatlanságban – Apus volt a minta, aki folyton ellenállt. Ellenállt az utánzásnak, és ettől még kérlelhetlenebbé vált. Ami még jobban felpizskálta Mimmát, immár nemcsak utánozni akarta, hanem magához ragadni, kizárólagos használatba venni az átrajzolhatatlanságot, ha csak kis időre is, de helyet cserélni Apussal ebben a versengésben, hadd legyen ő, akit a másik utánozni akar. De egy-egy indulatos replikánál többre nem futotta, a vágyódás pedig mindkét oldalon egyre nyomasztóbbá vált: Apus az őt utánzó Mimmát mímelte, majd fordítva, és megint fordítva. A szerepek folyton felcserélődtek, s mint a tükörképek feleseltek ebben a végletekig csiszolgotott játékban, ami egyre hasonlóbba tet-

te őket, de nem úgy, ahogy azt Mimma eleinte akarta, egyáltalán nem úgy. Az utánpótlásban lapító versengés csinált belőle Apushoz hasonlót, amely a beszélgetéseinken eluralkodott. Az erőszakosság, amivel mindenáron magához ragadta volna az áhított dolgot, a kérlelhetetlenséget, átrajzolhatatlanságot; mindegy is, minek nevezzük, bosszankodott. A civódás utáni szenvedésben azonban, ám erről nem lehetett tudomása, valóban elérhetetlen volt. Leginkább a külvilág számára, amibe belemenekült. A nyelv tehát róla, egyes-egyedül a nyelv! Denevérszárnyak suhogása, csend és homály. Hiába vette ki a részét a jövevények támogatásában, az asszonyok vigasztalásában, kérvények és áthelyezések megfogalmazásában, a helyiek szemében a bolzanói Bernardi professzor felesége maradt. Az asszonyok elismerően, de semmiképp sem barátsággal viszonyultak hozzá, a férfiak számára pedig megszűnt asszonynak lenni: gyermektelen volt, és lassan láthatatlan a kora miatt. Egyetlenegy esetet leszámítva, senki nem nézett már rá vágyakozva. Mimma hovatovább gyűlölte a háborút. Hisz csak egy siheder, egy riadt garçon, mondta mindjárt az eset után, ezerkilencszáznegyvenkettő októberében Apusnak, aki előtt semmi nem maradt titokban, majd hűségét és szerelmét bizonygatva nevetést erőltetett magára, és nem ment el a *Carment* forgató stáb búcsúztatójára – ahogyan korábban a jövevények érkezésére sem –, pedig az egész falu kinn volt, eleinte ott mulatoztak az Európa kávéházban, aztán átmentek a Gaudiello-szállóra, hajnalig meg sem álltak, két rőf prosciutto meg egy hordó Montepulciano, Gaudiello ennyibe fájalta a tivornyát. A francia sihedernek, aki lőszerező volt, és Don José pisztolyait vitte-hozta a helyszínek között, vele ellentétben csöppet sem kellett nevetést erőltetnie magára, másnap reggel például, amikor a Gaudiello-hotel előtt beült a 42-es Renault Benzbe, a hátsó ülésen a gallinarói tanító hajdon lánya reszketett alábukva, hogy aztán a Via Appiára ráfordulva már jócskán felmelegedjen a bókoktól és forró érintésektől. Mimma a garçon tekintetét magába zárta, önmagát pedig a lugasba és Apusba. A gyászát vezeklésbe, és fordítva: a vezeklését gyászba fojtotta, napközben, akárcsak most a férje, zümmögött mosolyogva, éjjelente meg, ha felriadt a hideg lucsokra, amint a könnyei a bőrén át kerestek utat maguknak, kiment a kertbe, bele-sírt egy üres cukortartóba, és lefedte a piros-fehér pöttyös kendővel, amit a fiútól kapott. Addig sírt minden éjjel, mígnem úgy érezte, hogy végig tudja zümmögni a következő napot. A cukortartót közvetlenül a lugas szájánál, a pincelejáró második lépcsőjén tartotta, hogy a gyásza meg a vezeklése szem előtt legyen, hogy emlékeztesse őt a sírásra, amit, mint valami hideglelésből születő égető szükséglet, minden egyes éjjelen el kell végeznie.

Felkelt akkor is, amikor nagy sokára a tudomására jutott, hogy eltűnt a gal-linarói tanító hajadon leánya; a gyászhoz és vezekléshez nehezen ugyan, de végül hozzákeverte a féltékenységet, majd a lemondás könnyeit. Ez hozta el a szenvtelenséget számára, most viszont épp azon volt, hogy felrúgjon min-dent, amiért annyit fáradozott. Egy telesírt cukortartót akart összetörni, a kerti dudvára lögyölni a könnyeit.

– Jó régen volt, hogy utoljára beszélgettünk mi ketten. Igaz, én sem kér-deztelek – szakadt ki belőle halkan. A szavakat idegen sorrendben használ-ta, vállalva is értük a felelősséget, meg nem is.

De Apus szórakozott volt, elérhetetlenebb, mint bármikor, és ahogy a via Palazzóról befordultak a via Napolira, rázendített: „Tripoli, szerelmem partja, éretted szól most mézédés dalom, ágyúdörgésben, csatazajban, éret-ted feszül a lobogóm. Kormányozd révbe büszke hajódat, hisz kedvező a szél, az idény. Tripoli, te bűbájos varázslat, zöld-fehér-pirosban tündöklő parti fény.”

Mimma hitetlenkedve nézett Apusra, tíz év alatt sose hallotta énekel-ni őt. A hangja bársonyos bariton volt, megült a via Napoli medrében, majd’ szétvetette a házakat, ám ahogy a sirokkó belekapott a lélegzetébe, távo-lodni kezdett a falu végébe, a szüretelők felé. Mimma elszabadult tincsei ide-oda ugráltak, a kontyából lassan semmi nem maradt, de őt ez láthatóan nem feszélyezte, kirobbant belőle a nevetés. Hisztérikusan rázkódott a tes-te, az ajka felett kicsapódott a lélegzete, parányi lélegzetcseppek keveredtek az izzadsággal – jaj, csak könnyek, csak azok ne keveredjenek hozzája! –, és mohón nyaldosta az ajkait.

Apus kérdőre vont tekintettel nézett rá, szája szögletében elmélyültek a gödrök, arcára kiült a régi, jól ismert grimasz. Aki nem ért meg engem, a fi-gyelmemre sem érdemes.

– Furcsállom, hogy ez maradt meg benned. Az egész estéből éppen ez – próbálkozott Mimma újra, egyúttal a megvetésre is válaszul.

De Apus nem felelt, igaz, nem is énekelt tovább. A via Duomón önkén-telenül lelassítottak, perzselt a nap, a fáradtságtól égett a szemük. Mimma arra gondolt, tán ezek a lomha, fullasztó percek épp azért telepednek közé-jük, hogy ne kelljen kertelnie. Valamikor régről, a szenvtelenség előttről ott motoszkált benne a régi beszélgetéseiknek az emlékezete, az örvényt köve-tő szenvedés, amivel magára maradt. A szíve zúgni kezdett, a Hold-kockák mind hangosabban peregtek, s mielőtt úgy érezhette volna, hogy a filmmel együtt menten megszakad a szíve is, beléhasított a felismerés. Ettől egy pil-lanatra tényleg kiszállt belőle az élet, szünetet tartott, mint a 42-es Renault

Benz motorja, amikor a lőszerésszel felkapaszkodtak a montecassinói kólostorhoz. Szünnap volt éppen, Don José magánéleti problémái miatt kellett leállni, a Carment alakító Viviane Romance is velük akart menni, de Lucia Baccari, a fodrász rábeszélte egy kiadós hajpakolásra – szurokfüvet, szederlevelet és galajt sajtolok össze abruzzói olívával, érintse meg a hajamat, művésznő drága, és élete végéig sajnálni fogja, hogy elburrogott Montecassinóba! –, úgyhogy a színésznő inkább otthon maradt. Odafeletről, a Monte Cassino legtetetéről kerek egész volt a világ. Mimmának nem hiányzott a nyelv, ami ezt kifejezhette volna, belekapaszkodott a fiú karjába, és belebámult a sarjüzöld hegymagasba. Óvakodott attól, hogy lejjebb nézzen, tartott a fiú kezétől, a gyulladt körömágytól, rettegett, hogy beszélhetnékje támad az undortól. Apusnak szép keze volt, jólesett megfogni, a fiút csak csuklóig tartotta számon, de a hallgatása sarjüzöld volt, míg az Apusé sötét és fullasztó, mint a tengerfenék. Már ott, a montecassinói hegymagasban derengett a különbség, ami a szenvedést okozta, de csak a vicolo Nardone torkolatánál vált egyértelművé, hogy míg Apus a gondolatai kifejezésére használta a nyelvet, ő a gondolatait rejtette el vele.

Vajon tud-e változtatni ezen?

Messziről kezdte, mintha Apus közönsége volna, egy távoli, tetszőleges idegen a tömegből. Egy vak ember, akinek kellőképp szelíd a hangja, hogy a közelébe férközve megérkezessen. Behunyta a szemét, a nap áttört a belső sötétségen, élénkzöld és vörös foltok vetültek odabenn a szemhéjára, a Hold-fánkok eltűntek teljesen, s ahogy a lába a térkövek illesztését követte, megragadta Apus kezét.

– Alois! – mondta egészen halkán, hosszú ideje először nevén nevezve a férfit – Én nem látom magunkat.

– Senki nem látja, Schatzi – mindig így hívta, kincsemnek, ha maguk között voltak. – És jobb is így.

– Jobb – felelte Mimma. – Jobb – ismételte meg, majd mély levegőt vett. – De egyszer vége lesz ennek a rejtőzködésnek, és tudnom kell, hogy nekünk, kettőnknek mennyi időnk maradt.

– Most azt várod tőlem, hogy garanciát vállaljak magunkért? Hogy egyedül én vállaljak garanciát?

– Nem, dehogy!

– Pedig azt várod! Nem is várod, követeled, hogy kimondjam.

– Annyi mindenről lemondtam, Alois. A gyerekről, magamról, miattad. Miért követelnék most tőled bármit is?

– Miattam? Miattam mondtál volna le? Együtt akartunk maradni, és ez volt az ára. Magad miatt tetted, ne akard elmaszatolni a felelősségedet.

– Mert különben hová mehettem volna? Kivel?

– Ott volt a lőszerész. Az csinált volna gyereket neked. Erre vágytál, egy trubadúrra, nem igaz?

– Alois, kérlek!

– Azt hiszed, nem tudom, hogy hónapokig sírtál utána?

– A gyerek miatt sírtam. Kezdett kimaradni a vérzésem. De érdekelt ez bárkit, főleg téged, Alois?

Apus szemhéja duzzadni kezdett, mint régen. Mint a müncheni patika véres, hideg kövén, amikor szó szerint belebotlott a szőnyegbe csavarodott Mimmába, és a látványtól visszarettenve eldobta a pisztolyát. Apusnak a szemhéjában gyűltek meg az érzelmei, de onnan kijebb sose jöttek, Mimma a duzzadt szemhéjából mindjárt tudta, hogy a férfit lefegyverezheti.

– Hát nem érted? Nem érted, hogy szorongok én is: teérted, magunkért? Miért kell így beszélni? Miért *így* kell beszélni velem? – mondta Apus, a hangjában ezúttal nem volt számonkérés vagy felháborodás.

– Mert tudni szeretném, hogy mit ábrázolunk mi ketten, Alois.

– Hogy mit ábrázolunk? Mit kéne ábrázolnunk? Szeretnek minket, beilleszkedtünk, bejáratosak vagyunk a legmagasabb körökbe. De neked semmi nem elég.

– Nem erről van szó.

– Akkor miről?

– Érzem az időt, Alois. És nem látom, ami előttünk áll. Régebben nem beszélgettél mással, nem ültél el mellőlem soha.

– Hiszen te féltékeny vagy!

– Tévedsz. Te féltél mindentől és mindenkitől, most meg... Nézz magadra! – Mimma porolni kezdte Apus ballonját.

– Most meg mi? – a férfi odébb ugrott, elrántotta a kezét. – Féltékeny vagy. Egy karvalylábú zsidóra. Egy... egy lárvaarcú zsidó vénasszonyra! Képes vagy ezt feltételezni rólam, és még tőlem várod, hogy kimondjam: vedd akarom leélni az életem?

Nem fogsz te engem odébb pöckölni, mint egy macskát vagy gyíkot, macskolta meg magát Mimma, de nem mondta ki; szótlánul mentek tovább. Az út hátralevő részében csak a fehér márványteknőket látta, és márványszerűnek érezte magát.

– Nem féltetek én téged, erősebb vagy, mintsem gondolnád! – mondta Apus ásítózva, mikor a házuk elé értek, s mielőtt becsukta volna a bejárati

ajtót maga mögött, óvatosan kilesett az utcára. Aztán elfordította a kulcsot a zárban, ballonját komótosan vállára akasztotta, és Mimmához fordult:

– *Tovább* mész majd, bármi jöjjön ezután... – és ásított egyet ismét, tágra meredt szemmel, mintha némán csuklana. – Pardon! – kapta a szája elé a kezét, ujjjaival finoman megütögetve az ajkait.

– *Tovább?* Hova *tovább?* – támadt neki Mimma még ott, az előszobában, de kijózanította a saját rikácsolása, és elhallgatott. Hogy pontosan mi hívta elő a régi kétségbeesést, Apus hanghordozása vagy a kaján ásítás, netán az elegánsnak szánt, valójában modoros mozdulat, amivel az ásítást nem-hogy elrejtette volna, de egyenesen túlhangsúlyozta, egyszer s mindenkorra a szívébe égetve a közönyét, nem tudta volna megmondani. Egy-egy ilyen mozdulat, amivel Apus kimenekült bizonyos helyzetekből, oly nyilvánvaló gesztusa volt a lekicsinylésnek, amivel Mimma Bernardi nem tudott mit kezdeni. Megegett már, hogy ökölrel vagy egy vaskos lexikkal rontott neki.

– Vonzóbb vagy, amikor legyőzöd a gyengeségedet. Magad miatt is fontos, hogy legyőzzed, nemcsak kettőnk miatt – felelte Apus szárazon, majd bezárkózott a dolgozószobájába.

– Nyisd ki! – kopogott Mimma. – Kérlek, Alois, nyisd ki!

De odabentről csak ágyneműsuhogás hallatszott, papírneszezés. Tenyerét és arcát az intarziás, hűvös ajtólapnak nyomta, és hallgatózott. Most elfészkelte magát az ágyban, hátát a falnak veti, most a párnájára teríti a naplót – betéve tudta, s hangtalanul lehelte a sorrendet az ajtólapra –, most a tollát belemártja a fekete tintába, és a szikár betűk, mint bazaltból faragott fekete katonák, masíroznak a lap egyik szélétől a másikig, aztán új sorba dezertálnak, új oldalra, új füzetbe; amíg nyelv van, mindig lesz a harctérhez hadüzenet.

S miközben Apus tollának sercegését hallgatta, belebizsergett a felismerésbe, hogy mennyire vágyik a férfi közelségére. Szeretett volna mellette ülni, a talpát dögönyözni, lábujjainak nyomni a melleit, majd az ablakon kirévedni, mintha a kinti világ mindaddig elragadta volna, míg Apus kikeresi a felolvasásra szánt részletet. Gyűlölte a gyengeségét, amit ez a furcsa éjszaka és a fáradtság hozott ki belőle, de még inkább gyűlölte a szenvtelenségén eluralkodó kíváncsiságát. Életében először érzett kísértést arra, hogy ne érje be a részletekkel, elolvasson mindent, amit Apus összeírt az évek alatt. Hiszen éppen csak annyit ismert belőle, amennyit körütekintően a férfi porciózott ki neki. Megemlíti-e a vad spárgát, a két Grete halotti maszkját, a Duce beszédeit, találgatta, és ahogy az éjszaka foszlányai után kutatott,

úgy erősödött benne az érzés, hogy el kell hagynia ezt az embert, akit Apusnak szólít évek óta, el kell hagynia mielőbb.

Hallotta a horkantásait, sóhajként szakadtak ki belőle, s hogy vajon az időt fájlalja-e, amit az álmoság, tehát a saját teste ragad el tőle, vagy pedig a barna füzetbe feljegyzett dolgok zaklatják fel annyira, hogy álmában is sóhajtozik, azt Mimma Bernardi nem tudta eldönteni. Az viszont, hogy fogta magát és elaludt egy ilyen éjszaka után, egyáltalán nem lepte meg. Apusnak prima alvókája volt, ezt ő maga mondta, sose látta rágódni a múlton vagy a jövő miatt. A vitáikban már-már bódult elragadtatással vett részt, akár egy hitszónokot, az isteni láng éltette, ám a láng ellobbanásával – amelynek isteni eredete egyben a kiszámíthatatlanságot is jelentette – összeesett. Most pedig alszom egyet, mondta ilyenkor, és percekben belül el is aludt.

Mimma állt még egy darabig az ajtóhoz simulva, a feltoluló szavak reszelték a torkát, nagyokat nyelt, hogy visszacsússzanak. Az intarziákon testes, gülüszemű puttók trombitáltak égi páfrányok között, az illesztéseknél az elvékonyodó levelek kitüremkedtek, a réseket olcsó gyantával töltötték ki, félig azt is kipergette már a szű. A házban a legtöbb bútort a Coccuzzo család nagyobbik fia, Giuseppe készítette, aki Nápoly mellé húzódott vissza, szarok én a kurva pátriára, magasról szarok reája, mondta ezerkilencszázharmincöt szeptemberében, amikor az eritreai bevetések elől elszökve a kulcsot a kezükbe nyomta, s Mimma csak később fedezte fel, hogy Loreto Cocuzzo, Giuseppe apja is hasonlót írt az isonzói naplójában bő harminc évvel korábban. Ha meghalok, állt a naplóban közvetlenül azután, hogy mindennek lehordja a felettéseit, akik rendre kicenzúrázták az anyjának küldött levelét, utolsó szavaim ezek legyenek: Szarok a ribanc szülőházára, amely ötvenöt likas centessimire taksálta az életemet. Máskülönben a vidék csak úgy ontotta magából a jobbnál jobb asztalosokat és kőfaragókat, akik szintúgy katonaszökevények voltak – ezért is van annyi Dughagyma erre, mondogatta Apus –, és akik gyűlölték a Ducét, a pátria fogalmát meg a háborút. Bezzeg. Nekik sikerült *tovább* menniük.

Hova *tovább*, hova *tovább*, nézett most vissza rá az egyik gülüszemű puttó a saját kérdését nekiszegezve, és Mimma rádöbben, hogy ez a *tovább* is csak egy újabb nyelvészi lelemény a távoli megnevezhetetlenre, a térből kilógó történetekre, ami legalább olyan praktikus volt, mint a helyieknek a vadspárga ínség idején. Ha az ember kimondta, csak a szemmel felfogható távolságokat látta: a reggeli derengésben a Középső-Appenninnek a bérckoszorúját, a Monte Pizzutót meg a Forca D'Acerát. Minden más, ami azon túl történt – a hegyen túl, Rómában, a Repubblicában, a maradék Európá-

ban és *tovább* –, nem volt több holmi mendemondánál, ami bőven elfért a gallinarói plébánostól kapott kölcsönrádióban, azt hozták át a rekettyésen, s vonultak fel vele a Vurga-tanyára, csütörtökönként. *Al di là*. Így hívták a faluban – *odaátnak* – a hegyen túli világot. *Al di là*, mondták trillázva, s ugyanígy nevezték a háborút is meg a rádiót. Ám épp azért, mert az *al di là* elfért egy ekkorka dobozban, amely a világot a térből kiszakította, egyúttal megfosztotta a jelentésétől is. Az *al di là* üres trilla volt csak, dallamos halandzsza, s mint ilyen, értelmezhetetlen. Az emberek meghallgatták, amit a dobozában mondtak, de úgy kezelték, mint a mendemondákat, és mindjárt másnapra igyekeztek elfelejteni.

Mimma mostanra érte utol a gondolatait. A nyelvek, amelyeken beszélt, kiváltak a sötét homályból, és elhajtották a denevéreket. Ellépett az ajtótól, majd úgy, ahogy volt, a petrolkék felöltőjében, leült a barna bársonyfotelbe, a háttámla mögül elővette a noteszét, és írni kezdett. Csöppet sem furcsállotta, hogy milyen könnyen szakad ki belőle, ami oly nehezen állt össze a hazaúton: pár száz méteren lezajlott az elmúlt tíz év története. Visszaolvasta, amit írt, aztán kitépett egy lapot a füzetből, és néhány sorban összefoglalta mindazt, amire jutott. A lapot összehajtogatta, elsétált Apus dolgozószobájához, és anélkül, hogy hallgatózni akart volna, beszúrta az ajtórésbe. Azzal visszament a fotelhoz, a felöltőjét magára terítette, és két horkantásnak tűnő sóhajt követően álomba merült. Az utolsó gondolata a szív könnyűsége és a prima alvóka körül járhatott; érteni vélte Alois Strassert, vagyis Apust.

Dörömbölésre ébredt. Kint alkonyodott már, világosabb volt a szokásosnál, noha eső reszelt a párkányokon. Letörölte nyálát a felöltő gallérjáról, kikászálódott a barna bársonyfotelből, és elindult a bejárat felé. Apus dolgozószobája előtt még ott volt az összehajtogatott papír; olvasatlanul. Az ajtólapon a puttót övező páfrányokon, ahová az arcát odanyomta, ragacsos maszat. Sírtam is, idézte fel Mimma, nyámnyila lettem, és érzелgős. A bejárat ajtó felső ablakán árnyak vetültek a szűk előszobába, reszkettek az eső huzaljai.

– Nyisd ki, Mimma! – sziszegte valaki odakintről. – Bajban vagyok!

Mimma kinyitotta az ajtót, a lemenő nap a Monte Pizzuto nyergén megtörve belehasított a szemébe, az ajtó előtt azonban esőfüggöny táncolt a szélben, a tramontana ismét üldözőbe vette a sirokkót.

Lucia Baccari merő csatákban állt előtte, a szája véres volt, hiányoztak elől a fogai.

– Uramisten, mi történt?

– Kaptam a pofámba, nem nagy ügy.
– Hadd lássam! – lépett közelebb Mimma, és tenyerébe vette a lány arcát.
– Hadd el, na! Nem ezért gyöttem! – tolta el Lucia a kezét. Majd ki-
nyúlt oldalra, a vicolo Nardone meredek lejtője felé, a fal mentén tapoga-
tózva, mintha keresne valamit.

Mimma bágyadtan követte a szemével, tán Massáék küldték fel a teg-
napi vacsoramaradékot, a gyomra mindjárt morajlani kezdett a sáfrányos de-
relye gondolatára, de Lucia egy fekete kupacot húzott elő, akárha a falból
vagy az utca kövéből, egy emberszerű fekete kupacot.

– Ó itt Margherita. Margherita Abbamagal – mondta. – El kell búj-
tatnod őt.

– Jóstét! – köszönt rá érces-rekedten a kupac, az alkonyatban mindössze
sziluettnek látszott, fényesfekete sziluettnek, asszonynak semmiképp. Mimma
elfojtott egy sikolyt.

– Csak néhány nap, amíg felviszem a Vurgára.

– Miért nem most viszed fel?

– Nem lehet. Megjöttek a németek.

– Kik? – Mimma sose gondolta volna, hogy ez a szó, a *németek* ilyen
hatással lesz rá egyszer, tíz esztendeje minden gyökeret és kapaszkodót el-
vágott, abruzzóinak akarta érezni magát.

– Mennem kell. Beálltunk *nekik* mosónőnek – mondta Lucia, és sietve
betuszkolta az ajtón Margherita Abbamagalt.

– Kik? – ismételte meg Mimma, ezúttal halkan, gépiesen, és az ajtó-
félának dőlve utat nyitott a fekete jövevény előtt.

– A mama meg én.

BÉLYEG

Gyerekkoromban
csillagokat gyűjtöttem.
Ha valamelyik csillagból kettő volt,
szívesen elcseréltem,
de megesett,
hogyan annak adtam,
aki nem adott érte semmit,
olyannak, aki még nem tudta,
hogyan nincs két egyforma
dolog a világon.

KAPUZÁRÁSI PÁNIK

A bizonytalanság
a durva
csiszolópapír félelme,
hogyan fél munkát végez,
vagy
a sintéré,
hogyan tévedésből
lelkiismeret-furdalás
nélkül gyilkol,
s odalesz a művészi hatás.

Akárhogyan is fáj,
a favágókat elriasztják a fák.
Nem tudnak végignézni
egy visszafordíthatatlan
feltámadást.

STÍLUS

A képen, amikor
szakad a vászon
a felkelő nap alatt,
minden egyes alak
már javában készülődik,
hogy átmenjen a tű fokán,
és kibökje nekik Isten a lényegét,
amiért érdemes volt
ezt az egészet megteremtenie.

IDILL

A bent vár rám odakinn,
nem kell megindokolnia semmit,
bensőmből vezérel,
galambom az égnek
ajándékozza a fészek melegét,
rólam is árulkodik
a töltött galamb receptjéért
cserébe,
hogy összevethesse az enyémmel.

LAKOMA

Rögtönözni kell,
ahogy az önmagát
ismétlő Isten.

jelentését a szó,
mint házikóját a csiga,
mielőtt elfogyasztanád.

REFLEX

Apámnak a sírban
egy ideig még nőtt a körme,
mint általában a halottaknak –
ha most, három év után
le tudná nyírni,
le tudná rágni,
a levágott köröm
volna az élete,
a múltja.

A MONDANIVALÓ

Nádasdy Ádámnak

Szakadatlanul múlik
az idő.
A pár soros
verset úgy írom,
mintha csak egy
végtelen hosszú
sálat kötnék.

MINDEN ESTE

Ráncos volt a keze. Érdes, száraz. Karcolta a bőröm, ahányszor csak hozzám ért. Nem tudta, ki vagyok. Csak egy apró, szőke gyermeket látott a felesége kezében, akinek ráadásul kék a szeme. A családban mindenkinek barna volt. El sem hitte, hogy tőle vagyok. Én sem hittem el. Soha.

Negyvenkilencben jött haza. Anyuska huszonöt, én négy voltam, ő meg egy megroskadt, sovány, harmincas öregúr. Emlékszem a feslett, zöld kabátjára, ahogy a koszos kezével anyám vállát fogta, és kérdezte, *kicsoda a kicsi lány, kicsoda ez?* Hátán egy szakadt táska, egy kopott csajka volt benne. Meg egy csíkos alvóruha, néhány füzet, körömnyi, szétfaragott ceruza, fecnik orosz betűkkel, zsákvarró tű és két gyűszű. Ezt hozta haza. Meg magát. Az összes végtagját, mindkét szemét, fülét, és az ujjait épségben.

Hamar visszaállt a munkába. Fügönyből varrt kosztümöket, zekét, volt, hogy nagykabátot is. Nem válogatott a megrendelők közül, szabott a lelkeseknek, a jegyzőnek, a kondásból lett tanácsosnak is. Kellett a pénz. A szabóműhelye a házunk tövében volt, egy cselédszoba méretű kis zug, pillanatok alatt befűtötte a vaskályha, ott volt a legmelegebb, mégis folyton reszketett, járt a lába, mint egy rugó. *Mozogni kell.* Azt mondta, csak így lehetett túlélni.

Anyus kapott néhány levelet, de az utolsó évben már semmit nem tudott róla. Nem kereste. Azt mondta, nem volt idő sem gyászra, sem időtlen várakozásra, kenyeret kellett sütni, mindig egy hétre előre. Ez volt a feladat. És anyuska jól viselte a magányt. Nem mintha mellette nem lett volna egyedül, folyton fiatalnál fiatalabb lányok után koslatott, taníttatta őket, *csak kinevelem az utánpótlást.*

Anyust nem törte meg sem a háború, sem az elhurcolt férj, nem panaszkodott a kukoricakására, a szakadt ruháira, tette a dolgát, megtanult túlélni. Nem törte meg a szemközti telken portyázó három ruszki sem, akik a szomszéd Ilonkának hol a seprűnyelet, hol a puskacsövet dugták fel. Nem törte meg a sikoltozás, a kínkeserves nyüzgés. Kenyeret kellett sütni, mindig egy hétre előre. A komód alá rejtette, hiába keresték, kiabáltak vele a ruszki, csak mutatta az üres liszteszsákot. Aztán kitette azt a táblát a kapura: *инфекционная болезнь.* A közelünkbe sem jöttek, soha többé.

Miután hazajött meg pláne nem zargattak. Ő varrta a ruhát nekik is, éhbérért. Vagyiban megtanult oroszul. Románul, franciául, németül meg egyébként is tudott. *Szükség volt rám.* Azt mondta, csak így lehetett túlélni. Hát itthon nem volt rá szükség. Megtanultunk nélküle túlélni. Maradt volna ott. Ezt kívántam, míg élt.

Ötvenöt januárjában Anyuska tüdőembóliával feküdt a szanatórium-ban, én viseltem gondját az öcsémnek, én láttam el a munkát a ház körül. Ő csak varrt. Meg parancsolgatott. Minden este meleg vacsorát. Joga van hozzá. Ő tartja el a családot. Jár neki.

Iskola után, minden nap szaladtam tojásokért Miska bátyámékhoz, aztán át a dülőkön a krumpliért nénémékhez. Télen is a vékonytalpút hordtam, nem volt más. A zoknim folyton átázott, az útra szórt só kimarta a szétstoppolt anyagot. Félttem újat kérni. Félttem a közelébe menni. Nem ismertem. Nem kértem tőle semmit. Soha, semmit. Inkább kisurrantam éjszakánként a műhelybe, kitúrtam a kukából a megmaradt anyagdarabokat, azzal foltoztam a zoknit.

*

Ezen a képen anyuska már nem tudott járni. A kis sámlin ül, mi mellette állunk a tornác előtt. Az egyik kezével az öcsém, a másikkal az én vállamat fogja, ő meg ott áll tőlünk jó távol, mintha a szomszéd volna, mintha nem ismerné fel a családját, és mégis mosolyog. Ennek örül. Joga van odaállni, ahová csak kedve tartja. Pökhendi. Számító mosoly. Pökhendi, számító mosoly.

*

Még délben is mínusz tíz volt, a cserépkályha mellé húztam Öcsi ágát, ott altattam, míg ránk nem tört. *Tudsz-e krumplis tésztát, olyan jót, mint anyus?* Nem feleltem. Felkötöttem a kötényt, pucolni kezdtem. Azt a kis maradékot, amit anyusnak tettem félre. Levessel vártam volna haza. Tejfölössel. Babérral.

Szidta, hogy sótlan. Legszívesebben ráborítottam volna az egész fazék-
kal, de csak letettem elé a fűszertartót. Olyan régi volt az asztalunk, hogy minden egyes villára tűzött falatnál recsegték a korhadt falábak. Ütemre nyikorgott, míg be nem zabálta az egészet, az összes krumplit, az összes tésztát. Nyikorgott, ütemesen.

*

Toltam el magamtól, ahogy csak bírtam, a csuklómra kulcsolta a kezét, szorította, össze akart roppantani. Ütöttem, ahol értem, kiharaptam egy darabot az egyik ujjából, ömlött a vér, köpködtem a bőrt. Végre eleresztett. Kिरontottam a szobából, utánavágtam, ami csak a kezembe került, felkaptam az öcsémet, és egy szál hálóingeben, mezítláb az udvarra futottam sikoltozva, *hagyjon nekem békét! Hagyjon békét!* Mire ő utánam kiáltott, *jogom van hozzá, hogy azt csináljak veled, amit akarok! Jogom van hozzá!*

Ilonka szaladt a szomszédból, küldte a fiát Miska bátyámért. Feltettek egy lovas szekérre, kikapták a kezemből Öcsikét, ráterítették egy pokrócot. Engem nénémhez vittek. Csak akkor jöhettek haza, mikor anyust kiengették.

*

Az ország másik felébe jelentkeztem főiskolára. Persze nem akart elengedni. *Ki viseli gondját anyusnak?* Szegényem már beszélni sem tudott, folyvást aludt, krákogott, nyögdecselelt. Ízekre szedte a kór, a sok gyógyszer. Levegőn sem volt, nem tudtam megmozdítani, nem bírtam el. Csak a kezelelkor vitték ki a házból, havonta egyszer négy napra. De nem javult. Megtört. Hogy a fonnyadt kis arcát ne csak a lámpa fénye érje, az ágát az ablak alá toltam.

Öcsémet felvették a pataki internátusba, engem pedig a főiskolára. Nem volt maradásom. Már három héttel a tanévkezdés előtt elköltöztem. Az utolsó éjszaka le se hunytam a szemem. Vártam a reggelt, mint a messiást. Járkáltam a küsszobában, még a dunyhát is összecsomagoltam. Ezért se kelljen már ide visszajönnöm. Ide vissza soha többé. Rettegtem, hogy ma lesz a nap, mikor nem kel fel többé. Hogy itthon kell maradnom rendezni a temetést, hogy megint itt ér utol az ősz, a tél, vele, és én minden este tolhatom a bútorokat az ajtó elé.

Már az első kukorékolásnál köhögni kezdett. Soha nem örültem még annyira a beteg édesanyámnak. Reggel hétkor kifutott a pesti gyors. És én rajtam ültem.

*

Miután anyuska elment, néhány év múlva ő is leépuult. Mikor már engem sem ismert meg, az orvosok felajánlották, hogy beteszik az elfekvőbe. De én hazavitettem, magamhoz vettem, elhozattam költöztetőkocsival a ruháit, a varrodobozát is. Drágább volt, mint a temetése. Az utolsó napokban már a WC-re sem tudott kimenni. Hiába tette a kezét a fenekéhez,

szorította össze magát, próbált sietni, a konyháig a marka és a szőnyeg is te-
le lett. Szégyellte magát, takargatta az arcát, folytak a könnyei.

Románul írt leveleket, Váradra címezve. Összefüggéstelen katyvasz volt. Mondtam neki, hogy nem maradt kint senki, mind hazaköltöztek. Mint-
ha meg sem hallotta volna, órákon át körmölte a sorokat, estig görnyedt a
papírok fölött, minden nap. Alig evett. Szívószállal itattam, köhögött min-
den kortynál, de írni nem felejtett el. Pedig mondtam neki, hogy nem ma-
radt kint senki. Én mondtam neki.

Hát még mindig, kislányom? Nyöszörgött, miután rávágtam az ajtót. Be-
nyitott, miközben öltöztem. Megint maga alá csinált. Meg akart mosdani.
Segítséget kért. Én meg csak annyit tudtam mondani, *menjen innen, de kur-
va gyorsan!* Reszkettem. Járt a lábam, mint egy rugó. Mozogni kell, gondol-
tam, csak így lehet túlélni.

Aztán összeszedtem magam. Szükség volt rám. Felkaptam a köntösöm,
kivittem megmosdatni. Kitöröltem a fenékét nedves ronggyal, aztán fürdő-
szivaccsal is. Megmostam az ágyékát, a lábát, a körmeit is kikeféltam. Be-
kentem az érdes, száraz kezét teafaolajjal. *Kell a pelenka, apukám, értse meg!*
Nem akarta, majd ő megoldja, takargatta a könnyes arcát, miközben ráad-
tam. *A gumis kényelmes, apukám, meglátja.* Lefektettem a franciaágyra. Be-
takartam dunyhával, mondtam, jó éjszakát, kiáltson, ha kell valami. Minden
este mondtam, jó éjszakát. Minden este az ajtóm elé tolom a szekrényt. A
szekrényt, minden este.

Nagy Zsuka

NINCS FORGATÓKÖNYV

NAPLÓTÖREDÉK, HORMON-MONOLÓG

Sokszor álmodtam a kék-sárga ikonosztázzal. Nagyiéknál az ágy feletti falrészén volt, most az asztalom felett van. Órák óta nézem, és sörözöm, és eszembe jut sok minden.

Általános iskolás korunkban gyakran nyaraltunk a nagyszüleinknél az unokatesómmal. Ebéd után mindig le kellett feküdnünk a hűvös szobába. Nagyapa is csendesen pihenőzött a másik szobában. Böfögött, szellentett, és hallgatta a Kossuth rádiót. Nagyi a konyhában pakolgatott, csörömpölt, mosogatott.

Az uncsimmal elterültünk a heverőn, mutogattuk a nagyra nőtt hasunkat. Azt a dinnyét nem kellett volna bevágni, mondtuk, aztán panaszkodtunk, hogy nem vagyunk álmosak, és mennyire rossz, hogy ebéd után le kell feküdnünk, de valahogy mindig elaludtunk. Legtöbbször arra ébredtem, hogy az uncsim dörgölőzik, és azt akarja, hogy én is dörgölőzzek. Ettől fogva mindig ezt csináltuk. Egy idő után én már nem akartam, valami rossz érzés lett úrrá rajtam, csak néztem azt a kék-sárga ikonosztázt, és mindig megtörtént, amit az unokatesóm akart. Ha nem csináljuk, megmondom, hogy csináltuk, te vagy a fiú, rád fogok fogni mindent, gyere. És én mentem. Nem mondom, hogy rossz volt, nagyon is jó volt, de egy idő után valami penge büntudat kezdett vagdosni, ami elfeledtette automatikus kiömléseim eksztatikus gyönyörét.

Mostanában végképp ritkán hallok az unokanővéremről. Annyit tudok, hogy férjhez ment, és van két gyereke. Ha nagy ritkán találkozunk, valami-féle émelygés kap el, beugrik az ikonosztáz és az uborkasaláta és dinnyeilletbe burkolt kellemes lány- és bugyiszag.

Sokszor éreztem, úgy néz rám, mint azok a nők, akik tudják, hogy az a férfi, aki előttük áll, a hatalmukban van. Azt is éreztem, alig várja, hogy

igaziból is megdugjam, ne csak úgy simogatózva, pettingelve, mint gyerekkorunkban.

Nagyapát régen elvitte a szívroham. Nagyival, miután egyedül maradt, én meg felkamaszodtam, sokat cigiztünk és rumoztunk az ikonosztázos szobában. A kikeményített hímzett terítőt és a művirágot mindig bal oldalra tettük, hogy lássuk egymást, és a „hogya vagy, kisfiam”-mal mindig elkezdődött a beszélgetés. Ő volt az egyetlen, aki mindent tudott rólam. Tudott a kis bunkerről a panelek háta mögötti garázsok felett, hozzá lógtam el a suliból, ide hoztam fel a csajokat a kissozába. Ő pedig egyik alkalommal itt mondta el, hogy milyen kétségbeesetten szomorú volt, mikor egyszer csak lopni kezdtem. Az iskolában iszonyú nagy botrány volt, a napköziben az ebéd utáni szabadidő alatt a tanteremből pénzek tűntek el. A barátommal még a tanárok táskájába is benyúltunk. Mikor mindenki az udvaron volt, hátulról, a kis zöldterületről bemásztunk a nyitott ablakokon. Mindig pénzt kerestünk. Lebuktunk. Ezután nem vettünk egyszerre öt habrolót, szendvicseket, csokit, cukrot és kólát az iskolai büféből. Mindig mindennek csak a felét bírtuk megenni, a másik felét a haverom, mindig figyelve rá, hogy közönsége legyen, a kukába dobta. Űber köcsög gyerek volt, én meg élveztem, hogy ennek a vagány, kegyetlen fiúnak a csicskája vagyok. Az iskolában a tárgyaláson az anyám arca égett a szégyentől. Én is szégyelltem magam, hogy szégyellnie kell magát miattam. Anyám jól el is vert otthon. Nagyfi pedig életében először és utoljára nézett rám csúnyán. A haveromból bünyöző lett, én azóta sem tudom megmagyarázni magamnak, mi volt ez. Utálom, ha valaki lop, mégis gyerekkoromban még a nagyboltból is lopni kezdtem. Kis csokit meg selyemcukrot tettem a zsebembe. Ott is lebuktam. Megkérdezték tőlem, hány éves vagyok, hová járok iskolába, és azt, hogy hol lakom. Az iskolát megmondtam, az osztályt meg az évfolyamot hazudtam csak, a lakcímemet bementem. Azt mondták, mire hazamegyek, ott lesz nálunk a rendőrség és az osztályfőnököm. Nagyon féltem.

De az ígért szörnyűségek helyett egy mentőautó állt a házunk előtt. Végre apámat elvitték a józanítóba. Az anyám és a nagyanyám állt az ajtóban, mikor hazajött a tök részeg apám. Próbálta megkérdezni, miért van itt a mentő. Érted jött, mondta a nagyanyám, és a kezébe adta a már becsomagolt pakkot. Az apám az anyjára nézett, erősen a szemébe, nem mondott semmit, csak bedülöngélt az autóba. Azóta nem iszik alkoholt. Helyette én iszom. Néha egy-két szál füves cigit is jól leszívok. Régebben kaptam rá, a kissozában természettem is. Én legalizálnám. Rengeteg jó hatása van.

Mindenkinek ki kéne próbálnia. Nem roncsol úgy, mint az ital, és mélyvilágokat meg magasságokat nyit, ellazít és gyógyít, tuti, hogy gyógyít.

Nagynak élete utolsó évében volt egy lyuk a nyakán, ha cigiztünk, onnan jött ki a füst. Sosem undorodtam tőle. Én aludtam vele egy szobában, hogy segíteni tudjak neki, ha szüksége van rá. És akkor egyszer csak nagyon szerelmes lettem. Végre nem láttam álmomban az ikonosztázt. Csak azt a lányt. Nagyi haldoklott a nagyszobában, én meg szeretkeztem a kicsiben. Aznap is, amikor meghalt. Épp vittem fel a lányt a lakásba, mikor jött az anyám, és közölte a hírt. Imádtam a nagyanyámat, mégis nagyon dühös lettem, levittem a lányt a szeméttárolóba, és meghúztam, aztán mentem fel megnézni nagyit. Ma is abban a lakásban élek, ahol ő élt. Sohasem fogok elköltözni innen. A lánnyal később szakítottunk. Vagyis ő velem. Azt mondta, úgy érzi, neki más férfi is kell. Úgy néha, hogy megdugják. Nem bírja ki, hogy ne, de engem szeret, meg minden. Ezt mondta. Megpróbáltam vele lenni, de a tudat, hogy mással is kefél, nem engedte, hogy tovább vele legyek. Én, ha valakivel együtt vagyok, akkor csak vele vagyok, és ő is csak velem legyen. Nekem máshogy nem megy. Szóval, szakított velem. Én meg nem bírtam nélküle. Egy este elmentem hozzá. Beszélgettünk, mondtam, hogy csináljunk mindent vissza, ahogy az elején volt. Azt mondta, hogy nem, és azt, hogy menjek el onnan. Neki egyszerre több pasi kell, ilyen a vére, és kész. Nem érdekel, csak legyen úgy minden, mint régen, mondtam. Nem érted, hogy nem, válaszolta. És én akkor azt mondtam, hogy oké, akkor jó, és elkapott valami, nem tudom, mi, fogtam, elővettem a zsebemből a bicskám, és elvágta a torkomat. Ömlött a vér. Mindenhová. Én meg kirohantam a házból. Az utcán egy oszlopcsonkra leültem, nem bírtam továbbmenni. Ömlött a vér. Mindenhová. A mentő ott talált rám. Mikor bevittek, már ott volt az anyám. Nem fogom elfelejteni sohasem az arcát. Egész életemben szégyellni fogom magam. Az apja és a nagyapja is öngyilkos lett. És akkor, ott, a fia feküdt előtte egy vágással a nyakán. Szerintem a hormonok. A hormonok szerintem. Azért van minden. A világon. A kibaszott hormonok miatt.

A kórházban a nővérek úgy viselkedtek velem, mint egy leprással vagy egy debillel. Megvetettek, láttam a szemükön, éreztem, amikor ott voltak velem. Csak a dokinő vett emberszámba. Neki köszönhetem, hogy újra a ringben vagyok. Immáron két évtizede. Azóta több nőt szerettem. Egyszer elmentem egy kurvához is, beléptem az udvarra, megláttam a lányt, és csak

néztem. Eszembe jutott az első szerelmem, hozzányúltam a borostás nyakamhoz, megsimítottam a vágásomat, és kifordultam. Előtte valamit motyogtam a lánynak, ő azt mondta, hogy nem gond, úgyis telt ház van.

Tök fontos nekem a szex, de kurvázni nem tudok. Egy jó kocsmai beszélgetést is nagyon megbecsülök egy lánnyal. Majdnem azt mondtam, hogy felcserélhető a szexeléssel. De azért nem.

De előtte és utána létszükség. Az emberi szó. Ha áll a cerka, ha nem. Lányok társasága nélkül egyébként is elveszek. Mindig is velük tudtam megértetni magam. A legjobb barátom is egy lány, és minden volt barátnőmmel tartom a kapcsolatot. A volt feleségemmel is, csak a gyermekem anyjával nem. Vele többször volt kalandom, nagyon jól megértettük egymást az ágyban, valamiféle spirituális izé is volt közöttünk, szerintem. Vagyis, úgy éreztem. Szeretkezés előtt, után és közben is szívtunk. Egy ilyen együttlétnél láttam meg a szemében, hogy terhes, mert valahogy más volt a tekintete. Mondtam neki, csináljon tesztet, azt mondta, hülye vagyok, azt érezné, ha terhes, meg neki nem is lehet gyereke. Két méhe volt, kivették az egyiket, és akkor megkérdezte, hogy lehet-e gyereke, azt mondta a doki, ha hisz a csodákban, akkor igen. Aztán láttam a testén is, hogy valami változik. Megcsinálta a tesztet. Terhes volt. Azóta nem enged magához közel.

Idegésítem, mindig úgy csinálja, hogy ne láthassam a gyereket. Hiába akartam, csak párszor mehettem el hozzájuk. Mostanában pedig egyáltalán nem. Azt mondtam neki, beperelem, jogi útra viszem ezt az egészet. Nagyon begurult. Azt mondta, akkor ő elmondja, hogy szívok és iszom meg ilyenek. Egypáran azt mondták, hogy biztosan valamit elcsesztem, amiről nem tudok, ezért nem engedi az anyja, hogy lássam a gyereket. Nem tudom. Mi csak dugtunk, és lett ez a gyerek, akit látni szeretnék, szeretni szeretnék és törődni vele. Ennyi. De ha el is csesztem valamit, jó lenne tudnom, mi az. Egy szar ember is lehet jó apa. Ahogy egy kurvából is lehet jó feleség.

Egy hónapja nem iszom, és nem szívtam semmit. Csak cigizek. Úgy döntöttem, nem viszem bíróság elé a dolgot. Nagyon meg is viselt ez az egész, meg ilyen kicsi gyereknek végképpen az anyjánál a helye. És ezt a láthatósági stresszt is csak a gyerekem szívna meg. Ha az anyja ideg, az nem jó a gyerekemnek. Minden hónapban leteszek egy kis pénzt neki, naplót írok, hogy ha nagyobb lesz, tudja, látni akartam, törődni szerettem volna vele, de az anyja nem engedte. A két nagyszülő, az anyám és az övé is beszéltek már többször a gyerek anyjával, de szart sem ért. Látni sem akar.

Valamiért tartozom neki, valami nagyon rosszat tehettem előző életünkben, erre tudok gondolni még. És én most és így törlesztek. Mindig is nagyon taszítottam őt. A barátnőinek mindig mondta, hogy na, csak azt a fickót ne, és rám mutatott. Valami olyan taszítást érzett velem kapcsolatban, hogy maga sem tudta, mi volt ez. Mindig elmondta ezt nekem, mikor részen, beszívva feljött hozzám. A taszításból a vonzásba. A volt feleségem nagyon kiborult, mikor megtudta, hogy gyerekem lesz. Vele évekig próbálkoztunk, de nem jött össze, erre lett ettől a lánytól egy gyerekem, akinek orvosilag simán nem lehetett volna. Nem értem én sem. A vér és a hormonok. Mondom én...

Most jött fel a lépcsőn a szomszéd srác. Megismerem a lépteit. Rendszeresen kamaszodik, és megőrült. A múltkor azt hittem, szájba baszom, mikor hallottam, hogy ordibál az anyjával. Baszasd meg magad, mondta az anyjának, és bevágta rá az ajtót. Én pedig kiléptem a lakásajtón, megfogtam a pólóját, és a falhoz löktem. Te az anyáddal ne beszélj így, ha én itthon vagyok, megértetted, mert beverem a képedet. Jól beszart a gyerek, és elnézést kért. Ne tőlem, hanem az anyádtól, mondtam neki. Erre egy hét múlva kurvára sikít ez a kis pöcs, anya, anya, anya, jó hosszúra nyújtva. Felmegyek az emeletükre, nyitva az ajtó, az anyja megvágta magát egy kurva nagy konyhakéssel, spriccelt a vér mindenfelé, a gyerek a sarokban térdén állva ordított. Gyorsan hívtam a mentőket. Szerencsére nem lett semmi nagyon komoly. A gyereket lehívtam magamhoz, söröztünk kicsit. Így becsüld az anyádat, hülye gyerek, még itt van veled, aztán meg már nem. A fiú zokogott, és megkért, hogy legközelebb menjek be vele az anyjához a kórházba. Kurva vér, és az a kurva hormonok. De komolyan. Vasárnap van, most harangoztak, megyek az anyámhoz, megmutatom neki, hogy élek.

Kiss László

A HAL SZÓL

Kecsege

Csőváz, Gyerkőc!
Láttál-e már?
Hallottad-e
diccsel ejtett,
nagy respektű
nevemet?
Nem hát...
Nem baj,
gondoltam én
jó párszor már
erre –
ne aggódjál,
jövök versben,
nincs még
minden veszve.

Kérded, mivel
kecsegtetlek,
ki vagyok én,
mifene
vagy
kisfaszom.
Multi presto,
tutto bene:
lássuk hát
a válaszom.

Panaszra
vagy mélabúra,
asszem, nincsen
semmi ok,

de halak közt
a legcsúnyább,
„asszem”, sajnos
én vagyok.

Orrom penge,
bajszom villa,
kacagásom kackiás,
színem szürke,
formám cápás,
szám helyén
végbélnyílás,
mellúszóm egy legyező,
a hátam sajtreszelő.
(Nem lennék gázszerelő.
Nem lennék gázszerelő.)

Nincsen kócsag,
se van gácsér,
hazaúsztam a ruhámér',
mivel nincs még
halból könyv,
melynek címe
Ki kicsoda?,
jegyezzed meg,
introduce-ok:
Mein Name ist
A Kecsege.

És amúgy a
szörnyű külső
inkább szépséges,
mint randa,
ha én nem volnék
itt nektek,
magyaroknak
cápaforma
rajtam kívül
mi maradna?

Aranyerem ki se látszik,
talán mert nincs,
azért sem,
egyedül magamnak
köszönhetem,
amit elértem!

Semmivel sem
kecsegtetlek,
ez a válasz,
mon dieu,
dies irae,
navigare,
dixit,
er sagt:
mondja ő.

Veni, Vidi,
Fradi, Loki,
nyelveket is tanulok,
ha a latin érdekel,
elárulom, hogy
ez vagyok:

Acipenser Ruthenus –
idegen faj,
űzött pára,
de legalább rutinos.

Ne felejts el
eztán, lécci,
se ma, se hol,
s bocsásd meg,
ha fecsegek –
én maradok,
aki voltam:
cápalakú
Kecsege.

Compó

Mondd, hogy szívatsz,
mondtam nevem
hallva édesanyámnak –

jött a válasz,
mit képzelek,
ne higgyem őt
genyának.

Biztatott, hogy
zsolozsmázzam,
mondogassam,
hossannázzam:
ugye milyen
szép a szó?
Cumi, compó,
cékla, cimpa,
Jenő, Irma,
Nagy Frigyes,
Macuó Basó
vagy Horthy,
mi a neved:
egyre megy.

Így lettem hát
Tinca tinca.
Büszke vok
a titkaimra:
párat most
elárulok!
Küküllőbe'
nincs murok.

(Eléggé derűs vagyok!)

Tinca, Varsánd,
Várad, Arad,
a varsádat
ide ne rakd!
Remélem, nem
mér be radar
se, ez amúgy
egy újfajta
horgászmódszer,
adja isten,
nehogy egyszer
beleakadjak,
vagy kétszer!
Zsákmánynak túl
fess vagyok –
Küküllőbe'
nincs murok.

Amúgy vidéken
és falun
cigányhalnak
mond a nép.
Tinca legyek,
hogya ennél
nem szebb az, hogy
cigányponty.
De nincs miért
irigykednem,
így is mondják
némelyek,
a világunk
így kerek:

tisztel magyar,
tisztel sváb,
és tisztelnek
a romák is.
Részrehajlás

nélkül élek,
szemléletem
morális.

Doktor vagyok,
gyógyításkor
rámozdulok
halakra,
kicsi dörzsi,
kicsi nyálka,
egészséges
halikra.

Doktor Compó,
Vastag Margó,
operett és
sanzonok,
akárhogy veszem
szemügyre:
Küküllőbe'
nincs murok.

Növényekkel
táplálkozom,
abcúg, hagyma,
petrezselyem,
a répa sem
érdekel,
a kenyérbél
meg a csonti
sokkal inkább
megfelel.

No pálinka,
nicht mehr vodka,
vizet iszom,
nem kell bor,
a rendelőm

várójában
a hínárig
ér a sor.
Nem kell furmint,
nem kell lőre –
nincs murok a
Küküllőbe’.

Az életem
tisztta játék,
c’est la vie and
und so weiter,
keine Furfang,
ohne Fehler,
alles Ordnung
complementer.

Csapatostul
jön a compók,
szívük felett
fonendoszkóp,
az a sok szív
így dobog.
Egy a tábor,
zöld a testünk,
Küküllőbe’ nincs murok.

Békegalamb,
fegyvert lábhoz,
nagyon kérlek,
ne cigányozz –
Küküllőbe’ nincs murok.
Küküllőbe’,
akárhogy is,
nincs és nem is
volt murok.

Lőcsei Péter

JÉKELY-TALÁNYOK

VÁLOGATÁS A KÖLTŐ ELHAGYOTT VERSEIBŐL

A művészeket elsősorban legjobb teljesítményeikkel mérjük. A kánonba is ezekkel kerülnek be, nem a függelékek darabjaival. A remekművek mellett azonban ott vannak a jelentős alkotások, a kisebb-nagyobb fogyatkozást mutatók, végül az alig vagy egyáltalán nem vállalhatók. (És mennyi köztes fokozat!) Ezek tudatában is felvetődik: hány korszakos verssel, novellával, regénnyel számít klasszikusnak Berzsenyi, Ady, Babits, Krúdy vagy Déry Tibor. A világirodalom halhatatlanjainak is akadnak modoros, az értékek rostáján kihulló művei. A járt út követése a sablonok veszélyét hordozza: kifáradáshoz, monotoníához vezethet. A kísérletezés aránytévesztései, félmegoldásai pedig ugyanúgy velejárói az alkotásnak, mint a labirintus elvértett szakaszai. A rostálás, az önkorlátozás nem egyformán jellemzi a szerzőket. Sokféle módon búcsúzhatnak felejtésre ítélt írásaiktól. Mennyiségük is jelentős különbséget mutat. Eszünkbe juthat Weöres Sándor, akinek *Elhagyott versek* című posztumusz kötete a nyilvánvaló hiányok ellenére is hétszáz oldalra duzzadt.¹ Vagy gondoljunk arra, mennyivel gazdagodott Nemes Nagy Ágnes verseinek gyűjteménye!² A Dsida-életmű teljesebb kiadása számos gyengébb verset is az olvasók elé tárt.³ Egyiküknek sem csökkent művészi rangja azzal, hogy napvilágra kerültek kísérleteik, tollpróbáik, kisebb értékű írásaik.

Weöres Sándor azt feltételezte, hogy a Mallarmé-féle, Heredia-típusú alkotók is rengeteget írtak, de volt erejük, önkritikájuk ahhoz, hogy munkáiknak csak legjavát bocsássák olvasóik elé. Ő maga nem tartotta magát elég szerencsésnek ebben a tekintetben.⁴ Jékely alighanem alaposabban válogatott. Kéziratait megrostálta, megjelent műveit csak úgy adta át az enyészetnek, hogy nem vette fel őket gyűjteményes kötetébe. A harmincas-negyvenes évek kiadványaiban számos olyan versét találtam meg, amelyek erre a sorsra jutottak. Úgy gondolom, hogy egy alkotóra az is jellemző, hogy megjelent műveinek utóéletéről miként vélekedik. Ide tartozik, hogy mit hagy

ki szándékosan (esetleg véletlenül) már megjelent műveiből. Melyiknek ad más címet? Megváltoztatja, bővíti vagy csökkenti-e ajánlásait? Megtartja-e az első közlés tagolását, strófaszerkezetét? Milyen módon alakítja át egykori szövegeit, elhagy-e belőlük szakaszokat?

Jékely rendkívül gyakran módosította újságokban, folyóiratokban közölt verseinek formai és tartalmi jellemzőit. A helyesírási változtatásokon kívül rendszeresen élt a szócserekkal, a toldalékok átalakításával. Gyakran keresett szerencsésebb kifejezéseket. Nem egy alkalommal 20-30 sort is mellőzött. Ritkábban ugyan, de előfordult, hogy hozzátoldott az eredeti változathoz. Összeállításomban, amely egy tervezett nagyobb tanulmány részlete, olyan verseket, illetve hosszabb kihagyott részletet idézek, amelyeket hiába keresnénk gyűjteményes kötetében. Részletes elemzésükre itt egyelőre nem vállalkozom, csupán néhány jellemzőjüket említem.

*

A *Keleti Újság*ban Jékelynek több írása szerepelt. Egy részük másodközlésként látott napvilágot. Akad közöttük helyesírási és szövegvariáns. A háromrészes *Félálom (Éjjél; Első hajnal; Második hajnal)*⁵ azért érdemel figyelmet, mert tudomásom szerint ebben a formában csupán itt fordul elő. Első darabja eredetileg 12 szakaszból állt. Ezeket római számokkal három részre tagolta. A szerelem és az elmúlás élményét együttesen megszólaltató nyitány később 20 sorra zsugorodott. Nem őrizte meg az alábbi bevezető részt:

„Kinccsel aluszom el: a jobbkezem,
mely az előbb forrón simogatott,
most öblösen, akár egy régi csésze,
az éjszakámnak őrzi illatod.

Nem vagyok egyedül, hozzám idéz
s míg el nem alszom, itt tart ez az illat.
A kerek asztal felett is imént
lelked jele: lila fénycsóva villant.

Az arcod is mind itt lebeg felettem,
homlokomat suhintja a hajad.
Fölém hajolsz, már érzem is az ajkad
s lélekzésem sokáig elakad.”

A második rész öt szakasza a test fizikai pusztulását vetíti előre. Jékelynek hasonló témájú verseiből hosszan idézhetnénk a rokon képeket: mi történik szemeddel, mivé lesz fogsorod, hová tűnik el illatod? Ezeket a kérdéseket más műveiben hol önmagára vonatkoztatja, hol egy-egy képzőművészeti emlék idézi föl benne. Egyszer ismerőst sirat, máskor soha nem látott ismeretlent (*Napfürdő a temetőben; Kísértő dallam; A Szépség pusztulása; Tavaszi gyász; Telihold; A. B. F. R. A.; Csontjaimhoz; Nagy téli nap*). A végső kompozíciót tömörebbé tette azzal, hogy kihagyta az utolsó szakaszt, és mellőzte a következő – vadromantikus, giccsbe hajló – részt is:

„Elkezdődik újból a régi tánc:
te mindig elől, én mindig utánad.
Csillagok közt szállunk, egyik se fárad,
míg a világ, így tart az égi tánc.

III.

Én a csodáknak eddig sose hittem
s most mégis látogatnak a csodák.
Merem már hinni, hogy eljön a nap,
mikor tested lepárolt illatát
metszett kristályból úgy habzsolhatom,
mint egy király legkedvesebb borát.
Lehet, hogy méreg lesz, de boldogan
hörpintem fel illatodból fonák
életemre a félelmes halált;
ki csendben úgy alélna el öledben,
s akkor nálam csak az halhatna szebben,
hogy csókjaidtól ott halálra vált.”

Nem kegyelmezett az *Első hajnal* hatszakaszos látomásának sem:

„I.
Künn az úton sóhajt a villamos,
mögöttem a fűtőtest nyögve perceg.
Sírva ébredtem, mint egy kicsi gyermek.

mindentudó mosoly fagyott a szádra
s a hajad nőttön-nőtt szemlátomást.

Ugy volt: egy perc s már többet sose látlak,
vak utak s vak mélységek várva várnak
s a szádon az a rejtelmes mosoly
nagyfortélyú zára a hallgatásnak.

II.

Hát most ne sírjunk együtt? Nagy ködök
párnái közt úgyis a kacagásod
csengése elvesz. Csakhamar belátod:
a sírás kéje kéj minden fölött.

Szép könnyeid fakadjanak elő!
Arcunk lankáin szakadjanak össze
a könnyeimmal s még ma csupa szöszke
tündéreket szüljön a levegő,

vagy hulljon langyos, pihekönnyű hó,
hogyan benne folytathassuk álmodó
bujócskánkat fénylő hegehupáin
míg ránk nem lel a fekete kunyhó.”

Az összeállítás zárótétele, a *Második hajnal* eredetileg három részből (6 + 12 + 8 sorból) állt. A címet *Hajnal, II*-re módosította; a belső tagolást elhagyta, a szakaszokat összevonta. Ezeken kívül néhány helyesírási és szóhasználati változtatást is végrehajtott.

*

Jékely éveken keresztül szerepelt a *Pesti Napló*-ban. Ott közölte többek között a *Fecskék*; a *Karácsonyi séta*; a *Varjú-szfinksz* (1934. márc. 25., 39.); az *Elhagyott kutyánk elégiája* (1934. márc. 25., 39.); *A városmajorban* (1935. december 1., 33.); a *Séta Corot tájain* (1935. dec. 15.); az *Enyeden ősz van* (1936. jan. 5., 37.); a *Kalotaszegi elégia* (1936. május 21., 6.) és a *Veronai éjjel* (1938. febr. 20., 32.) című verseit. Bőségesen akad bennük helyesírási, tördelési módosítás, előfordul lényeges szövegváltozat is. A napi-

lapban szereplő írások egy része kimaradt összegyűjtött verseiből. Közülük elsőként a *Felhabzsol a világ*⁶ címűt idézem:

„Most a saját ajkamat csókolom,
keresem rajta a tied nyomát.
Bucsuzóul, pár perccel ezelőtt
reátapadt festett gyönyörű szád.

Gyerekkori, pazar szappan szagát
hordod magadban. Ó, ez csak a lelked
szaga lehet, pazar szappan a lelked,
eltékozol, felhabzsol a világ.”

*

A *Pesti Napló* 1938. november hatodikai száma Felvidék visszatérését ünnepelte. A címlapon Babits Mihály versét (*Áldás a magyarra*) közölte. Mellette ott a hír: „A kormányzó a honvédség élén vasárnap bevonul Komáromba”, továbbá *Az örök magyar* című szerkesztőségi vezércikk. Ugyan-
ebben a számban szerepel Jékely Zoltán háromtétéles verse. Miközben a magyar sajtó Horthy közelgő kassai bevonulását előlegezte, ő kalotaszegi és kolozsvári emlékeit fogalmazta meg:

„Erdélyi nyárból⁷

(Kalotaszeg)

I.

Itt az utolsó magyar porta, látod:
dühödt tenger málló szigetje ez;
a fájdalomtól lelkem dermedez
s így kérem számon a büszke apákat.

Nem átkozódom, elmúlt kiskirályok,
ilyen rosszat még sem akartatok;
kriptátok mélyén csak nyugodjatok,
itt, e portán nektek is megbocsátok.

Úgyis betelt egy istentelen átok,
melyet rátok szórhatott valaki;

poraitok felett az epitáfot
maholnap senki sem olvassa ki.

II.

Egy ülü fent még prédájára les
– az égbolt erre percre sem ülitlen
az ülü éhes, vacsorát keres,
aztán eltün a bélesi sűrükben.

Most indulnak a Rosszak, a Csudák,
– jaj a bujának, tolvajnak, hazugnak –
a velőkön vad borzongás fut át,
ha irtott erdők falelkei zúgnak.

A fáradtság mindenkit ledölöcköl
s egy kis álom mindenkinek kijut;
templomkakas köré gurul a Göncöl
s ezüst pályát von fölé a Tejut.

(Kolozsvár)

III.

Mely népeket kavargat egybe itten,
az összesodró örvényt érzed-e?
Micsoda sors lehet, micsoda isten
s mért pont bennünket sujt itélete?

Mászkáltam újra romló tornyaidban,
s jártam lovon vértől termő meződ:
Erdély, Erdély, patakjaidból ittam
s hallgattam, mit huhognak a fenyők.

S itt, hol mindég jajgatni kellene,
torkomra nem jön semmiféle hang;
úgy hallgatok, mint fent a nagyharang
pont mielőtt temetni kezdene.”

A vers első és harmadik fele *Kalotaszegi dombokon* címen jelent meg a költő második kötetében.⁸ Jékely felcserélte a sorrendet; összevonta a sza-

kaszokat, kihagyta a II. részt. Művét Bözödi Györgynek ajánlotta. Későbbi köteteiben nem szerepel az Ady-hatást tükröző vers.

*

A történészek nemigen kedvelik a „Mi lett volna, ha...?” kérdést. A szépirodalomban ez a felvetés jóval gyakoribb. Jékely azon tűnődött, miként alakult volna a magyarság sorsa, ha 1620 telén Bethlen Gábor elfogadja a magyar koronát. Az erdélyi fejedelem reálpolitikusként azzal indokolta elutasító döntését, hogy nem akarja magára vonni a Porta haragját: el akarta kerülni, hogy a törökök és a németek harapófogójába kerüljön az ország. Jékely Felvidék visszacsatolásának napjaiban tette fel választ sem igénylő kérdését. Az archaizáló bevezető sorok után, melyekben látomásként tűnt föl a legendás alak, tegező formában folytatta a megszólítást. Versének esztétikai értéke elmaradt történelmet faggató, illetve bíráló írásaitól (*Vasvári Pál nyomában; A Történelemhez; Előhang siralmas krónikákhoz; A kor dicsérete* című versének „életben hagyott” részlete). A drámai súlyú szembesítés elmaradt; helyette legendaképző ábránd született. Mivel a fejedelem nem kapott szót a műben, az őt firtató kérdések sem voltak elég erősek, a pátosz üressé, a tűnődés légiessé vált. Jékely alighanem azért hagyta ki későbbi köteteiből, mert érezte, hogy ilyen módon sem saját korához, sem az eljövendőhöz nem szólhatott hitelesen.

„A fejedelem megkérdezése”

Kínozt s emészt a helyreüthetetlen
s agyamon kőként egy gond gurul át:
hol tartanánk most, ha Pozsonyba’ Bethlen
nem tette volna le a Koronát?

S látom kormánybotos, kucsmás alakját,
rezes dombháton ég felé lovan,
s bár mint a holdat, felhők oldalagják,
felé kiáltom: mért tevéd, Uram?

Mért nem hagyád az égverő vivátot
tovább zúgni a szikkadt torkokon,
hol annyi idegen urnak kiáltott
e nemzet véres évszázadokon –?

Úgy lelkendeztek volna itt a népek,
mint egyetlen nagy ujjongó torok,
szlovák, rutén, román s erdélyi német,
élők s holtak és angyali karok.

Kinek jöttét jelzék az égi pályák
s eddig ott élt egy fényes csillagon –
mint Árpád lélek-nemzett unokáját,
fogadott volna urának e hon!

Bár lettél volna inkább nagyravágyó,
kit önös ábránd a magasba von;
mért nem tartottad meg a Koronát, ó
mért nem téved fel, mint Napoleon?

Milyen tilalom volt, minő nyakasság
igy megtagadni, mikor milliók
isteni zálogul repesve adták?
Ez az istenkísértő *nem* mi volt? –

Igy firtatom lelked nagysorsu titkát
s kalandozok idő-térségeken,
hol éberségem mint valami dibdáb
lapda úszkál s bukdácsol szüntelen.

Mi lett volna...? Uristen, Öreg-Isten –?
Osztrák gazdálkodás nem, annyi szent,
ha mint király országol vala itten
ez a süveges kálvinista szent!...”

*

Jékely többször is szólt otthontalanságáról, helykereséséről. Verseiben újra és újra föltűntek az erdélyi emlékek, a kényszerűen ott hagyott tájak, ismerősök. Huszonhat évesen olyan számvetést írt, amelyben a Dunántúlt szembesítette szülőföldjével (*Az árva Orángutáng dalai*).¹⁰ Elégikus alaphangú kompozíciója eredetileg öt részre tagolódott. Művének utolsó 33 sorát kihagyta a végleges változatból:

„(Hadd játsszon szegény vén infantilis)

Huszonhatodszor sejtem s mondom is:
Nem kell megnőni,
Kár volt megnőni,
Szégyen megnőni.
Szégyen, szégyen, mint meghalni is!
Bezsáptál Eulenspiegel-április.
Gyerünk a rétre!

IV.

Orángutángról
(Hallod a szónak szomorú zenéjét?)
Mesélt egy gorilla nekem
(Elhitt hazugság, hősi büszkeség)
Ki az erdőn keresztül járt...
(A vadcsapás homályát látod-e?)

Ha hallod s látod, megtudod, mi ez:
Az első vers, amelynek párja nincs.

S mintha az élet ennyi volna.
Mintha, az ember földi dolga,
Születés, halál benne volna.
Mintha szerelem nem is volna.
Mintha gyermekből férfi szólna,
S a szememből folyton könny folyna,
Olyan ez a gyermek-mondóka.

*

Azóta meghalt a gorilla
És nemsoká a gorilla után
Barátja is, szegény orángután
(Azért olyan bús ez a dal.)

Együtt fekszenek összebujva
Gyermekkorom kis állataival.

Fekszik bizony három kutyuskánk,
Három cicánk és sok galamb;
Egresbokor, vadrózsa, puszpáng
Ringasd tovább a sok boldogtalant!”

*

A betlehemi csillag Máté evangéliumában Jézus születését jelezte az aranyat, tömjént és mirhát vivő bölcseknek (Máté, II. 9.). Jékely a biblikus jelképet átértelmezte (*A Betlehemi Csillaghoz*).¹¹ Versében a háború dúlta világot látja a kivételesen ritka égi jelenség. A költő őt szólítja meg, tőle kér figyelmet. Megemlékezik Szentgyörgypusztán édent teremtő édesanyjáról, és elmondja a visszakapott Pátria örömhírét. A vallomásnak alighanem az a leghitelesebb részlete, amelyben a költő a visszatérés fogadalmát fogalmazza meg. (Mintha a tékozló fiú hazatérésére is utalna, hiszen a vers derekán megköveti tíz hosszú éve elhagyott hazáját.) A csillagtól kér oltalmat, végül neki rebeg hálát.

„A Betlehemi Csillaghoz

Ki borzalmat csudálni feljövél az űrből,
köszöntelek, te Betlehemi Csillag!
Jókor jövél. Mi dúl most a világban!
Ilyet még nem látott kárbunkulus szemed!
Ehhez hasonlót üstökös se látott,
ki maga is borzalmakat hozó –
Ilyesmit még a ragya-verte Nap
s az életunt bölcs: még a Hold se látott...
Tán bánod is bolond határozásod
s szállnál huhogva vissza az idők
mélységibe – de mint az utca népét
némely elgázolt, vérbevert tetem,
úgy szív tovább e látvány, undorítva,
s ha megláttad, nézned kell, egyre nézned -

Válassz ki engem is egy pillanatra
s állj meg felettem, szép éjféli Nap,
aki háromszáz esztendőbe’ csak
egyszer terjeszted ránk játszó sugárod.

Ha nem tudnád, ez a kert, melyben állok,
Anyám szőlője Visegrád alatt;
négy évig dolgozott benne az áldott,
az elhagyott helyében másikat
Teremtven Szent-György-Pusztá parlagából;
és ez a kéz, mely itt ásott, kötött,
tán nemsokára otthon újat ápol
az oldozás és kötözés örök
törvénye szerint – Ó, gyönyörű csillag,
bölcs égi szem, tudom, te látva láttad:
hazánk terében most mi zajla le, hogy
félrészben (huszonkét fekete
év mulva) visszakaptuk Pátriánkat.
S mi, kik vándorbotunkat le se tettük,
csak megállottunk s rátámaszkodánk,
hazamenéssel holnap megkövetjük
tíz hosszú éve elhagyott hazánk.
Itt minden busító tapasztalás volt,
az élmény is: összehasonlítás;
minden csak emlékek kövére ácsolt
töredékenységek, épület-csalás.
Megyünk, megyünk! október kék kódében
lelkünk sikong, mint az őszibogár;
leporlik rólunk a fekete sár
s tisztán nyugszunk meg Erdély szűz ölében.
Emberségünk a kárhozattól óva
hányszor nem szálltunk álmunkban oda,
ahol most annyi elhagyott csoda,
ahol most Élet vár, Vita Nuova!

Most hát tudod, hogy a nagy pusztulásban,
az őszben tavasz mért teremhetett;
a háborgó világ, véres, beteg
kérgén hatalmas gyógyítású láz van.
Mint a hullt-lombú októberi erdőn
álomszerűn virító cinkeszó,
mint rejtelmes, csóvásan harsanó
sugár a vemhes, ordasszínű felhőn,

olyan Sziget vagyunk, s így nézz reánk.
 A száraz kukoricakóré plánta-álma,
 vén remete mennyország-látomása
 ez az álom, melyet most álmodánk.
 S te csillag, te hétfényű égi Úr,
 kinek hatalma ronthat és teremthet,
 a búcsúzókat immár hazaengedd;
 hálájok Hozzád a magasba hull.
 S ha majd az úrból sokszáz év után,
 újból egünkre kormányoz a törvény,
 tekints körül hazánknak drága földjén
 s egy pillanatra gondolj vissza ránk.
 Akkor majd ez a lélek – ha lehet –
 valahonnét kövek s csontok zugából
 arcod felé, mely mindörökre lángol,
 egy árva szikrát a magasba vet.”

JEGYZETEK

¹ Weöres Sándor: *Elhagyott versek*. Szerkesztette: Steinert Ágota, Helikon, 2013.

² Nemes Nagy Ágnes: *Összegyűjtött versek*. Szerkesztette: Ferencz Győző, Jelenkor, 2016.

³ *Dsida Jenő összegyűjtött versei*. Szerkesztette: Láng Gusztáv és Urbán László. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2012.

⁴ *Egyedül mindenkivel* (Weöres Sándor beszélgetései, nyilatkozatai, vallomásai), szerkesztette: Domokos Mátyás, Szépirodalmi, 1993. 348.

⁵ *Keleti Ujság*, 1935. szept. 9., 13.

⁶ *PN*, 1935. dec. 1., 33.

⁷ *PN*, 1938. nov. 6., 37.

⁸ Jékely Zoltán: *Kalotaszegi dombokon, Új évezred felé*. Cserépfalvi, 1939. 8.

⁹ *PN*, 1938. nov. 15., 13.

¹⁰ *PN*, 1939. júl. 16., 16. A vers az *Új évezred felé* c. kötetben már a rövidebb változatban szerepelt (1939. 15.).

¹¹ *Páosztortűz*, 1940/12., 504-505. A vers néhány kisebb változtatással a *Mérföldek, esztendőnk* c. kötetben is megjelent (1943. 45.).

Berszán István

HATÁR, KÖRNYEZET, SZOMSZÉDSÁG¹

SZEMINÁRIUM EGY KONTEXTUALISTA
IDŐVETÜLETRŐL

Ha Étienne Balibart² követve az általában vett határt intézményes demarkációnak, illetve a transzgresszió helyének tekintjük, ezzel a társadalomtörténet arénáját határtalannak nyilvánítjuk, vagy legalábbis úgy gondoljuk, hogy semmi sincs a társadalomtörténeti téren kívül. Mindarról, ami alternatívát jelenthetne (pl. Isten, természet), igyekszünk bebizonyítani, hogy társadalomtörténeti konstrukció. A paradigmán belül ez megoldja a problémákat, de hogyha a társadalomtörténeti konstrukció önnön határait is bekebelezi, ez azzal jár, hogy mindentől, ami nem társadalomtörténeti konstrukció, élesen elhatárolódunk, illetve megfélekedzünk.

Egy 2016-os tanulmányban, melyben a kortárs hűrelméletet terjesztettem ki a gyakorlatok időirányaira, bevezettem a 'kiegészítő ritmikai dimenziók' fogalmát.³ Amennyiben az idő nemcsak mérhető tartam, hanem ritmus is, folyása mellett eltérő ritmikai irányokkal is számolnunk kell. Ezúttal azonban az irány nem egy kiterjedt egyenes, hanem a mozgás ritmusa (annak önmagába csavarodó idődimenziója), úgyhogy az irányváltás ritmusváltást jelent. Valamely történés eltérő diszciplináris megközelítései pedig az alkalmazott kutatási gyakorlatok ritmikai dimenzióira eső *idővetületek*. Minden kutatási gyakorlatnak megvan a maga kiegészítő ritmikai dimenziója. A dekonstrukció például a retorikai csere ritmikai dimenziójában történik, úgyhogy a jelölők retorikai mozgására hangolódó figyelemgesztusok révén kerülhetünk a mozgásterébe. Egy paradigmatisz térnek azért nincsenek egyenértékű szomszédjai, mert minden történést annak a gyakorlatnak a ritmikai dimenziójára vetítünk, amely révén az illető paradigmatisz térbe kerülünk. A kontextualista megközelítés minden gyakorlatot, az irodalmi írást és olvasást is beleértve, a *konstrukció* ritmikai dimenziójára vetíti.

Esettanulmányként vizsgáljuk meg a természetírás egy kontextualista idővetületét.

A harmadéves bölcsészhallgatók gyanakodva nézegették az ökokritikai szemináriumon terítékre kerülő Jack London-részletet arról, hogy mi történik egy kiscapával, mikor először merészkedik ki a barlangból, ahol született (*Fehér agyar*, A világ fala c. fejezet)⁴. *Naiv antropomorfizálás* – hangzott rögtön a harmadévesek kritikája. – *Az ember nem lehet farkaskölyök, minden ilyen átjárás kísérlet csakis illúzió, illetve hamis ideológia. A természetírás végső soron álca, amely elfedi a valós társadalmi problémákat.*

Belekérdeztem: vajon nem ez az egyik oka a környezeti válságnak, hogy az embert ilyen mereven szétválasztjuk a nem-emberitől? Miért volnának eleve hamisak ezek a kapcsolatteremtési kísérletek egy farkaskölyökkel? Azért – válaszolták –, mert Jack London el akarja hitetni velünk, hogy ő a farkaskölyök benyomásait rögzíti az elbeszélésében.

Emlékeztettem a vitapartnereket, hogy miközben abszolutizálják ember és kiscap különbségét, teljesen figyelmen kívül hagyják mindazt, ami nyilvánvalóan kapcsolatot teremt közöttük. A kiscapa is él, és félt az életét, de meg fog halni. Szemmel lát, lábon jár, lélegzik. Ez a fejezet arról szól, hogy fél, de kíváncsi, próbálkozik, kudarcot vall, tanul... Tényleg semmi közünk mindezekhez? Tényleg semmi köze a kis állatnak hozzánk mindezekben? Igaz, hogy a farkaskölyök sok tekintetben különbözik tőlünk (a barlang bejáratát a világosság falának látja, szereti a nyers húst, nem a mi foglaimainkkal gondolkodik a helyzeteken stb.), de ezt a másságát is csak kapcsolatteremtés révén fedezhetjük fel – a szomszédjaiként.

Ezért gondolom, hogy a határ nemcsak produktum, amit az intézményes demarkáció teremt, hanem lehet a szétválasztás olyan gyakorlata is, amely vonalszerű határkijelölés helyett *eltávolít* valamitől, ami a közelünkben, közvetlen szomszédságunkban van. A tájhoz való spektatoriális attitűd, melyet Jeff Malpas vizsgál,⁵ így választ el a nem emberi környezettől. Hogyha csak nézzük a tájat, akkor olybá tűnhet, mintha semmi egyéb közünk nem volna hozzá, s ennél fogva mintha mindenestől ez a nézés konstruálná meg. Pedig a táj befolyásával is számolnunk kell, még a pusztánézés esetében is. De sohasem csak nézzük a tájat, hanem valahogyan be is lépünk a táj helyére, illetve valamilyen módon aktívak vagyunk benne. Ez pedig azzal jár, hogy nemcsak az ott szerzett benyomások révén hat ránk, hanem az ottani tevékenységünket is befolyásolja.

Ezért problematikus a kultúra és a nem-emberi környezet John Buell⁶ vagy Christa Grewe-Volpp⁷-féle kölcsönös, illetve kikényszerített konst-

rukció elve is, mert a kiegyensúlyozás szándéka ellenére nincs tekintettel a kapcsolatteremtés mikéntjére: minden kapcsolat konstrukciónak számít. A produktumra fókuszáló konstrukció ugyanolyan leegyszerűsítés, mint az intézményes demarkáció paradigmatisálása. Az ökokritika nem maradhat egyszerűen a korábbi kritikai paradigmák kiterjesztése a nem-emberi környezetre konstrukcionizmusként (lásd Grewe-Volpp), ökofeminizmusként⁸ vagy ember és természet kapcsolatának strukturális metaforáit vizsgáló retorikai vizsgálataként.⁹ Mindez a kultúra meghatározó szerepét hangsúlyozza.

Ha az ökofeminizmus révén a nők elnyomása elleni politikai küzdelmet a környezet „jogainak” védelmére is kiterjesztjük, a kortárs helyfilozófia felől (Jeff Malpas) az a kérdés merül fel, hogy az emberi és nem-emberi találkozási elhelyezhető-e a társadalomtörténeti térben. Tényleg hatalmi viszonyok képezik-e a kultúra és a nem-emberi kapcsolatát a Földön, vagy inkább arról van szó, hogy az ökofeminizmusban a természeti környezet is a hatalmi viszonyok reprezentációjává válik? A feminista kritikusok megkülönböztetik a nem biológiai kategóriáját a társadalmi nem (gender) kategóriájától, és megmutatják, miként legitimálja egy férfi-központú kultúra, illetve társadalmi rend a megkonstruált gender-képződményeket, miközben a rögzültnek és természetesnek feltételezett nemi identitásra vezeti vissza azokat. Sok feminista szerint a feminitás nem egy természetes vagy szükségszerű következménye annak, hogy valaki nőneműnek született, hanem inkább egy sor kulturálisan előírt viselkedésminta alakítja ki, ami csak a nyelvben és a kultúrában létezik. Csakhogy miközben ez a szétválasztó stratégia alkalmat ad a nőknek, hogy megszabaduljanak az őket alárendelő sztereotípiáktól, a kultúra állításait messze a természet fölé helyezi egy nem kevésbé erőszakos hierarchiában, mint amilyenek ellen a feminizmus küzd. Vajon elfogadható-e, hogy az ökofeminizmus kizökkenti a természetírás ritmusait, hogy saját mozgalmi törekvéseit folytathassa: nem olvassa el a tóval és a kiscsillaggal kapcsolatot kereső figyelemgyakorlatokat, hanem csak a szöveget értelmezi saját politikai célkitűzéseinek és gyakorlatának megfelelően. S miközben a tó annak álcájává válik, hogy imádott szépsége a vágy tárgyaként konstruált, teljesen megfélelkezzünk a színeiről.

Ehhez képest a művészi gyakorlatok mindannyiszor a történet más és más ritmusaira hangolódnak, így járnak át a mozgásterek határain: a tó színeinek játékára hangolódás vagy a kiscsilla barlangbeli határtapasztalatai után tett felfedezésére és a világ falán átmerészkedés kísérletére figyelés nem maradhat meg a politikai törekvés gyakorlatában. Miközben az ideológia-

kritika azt igyekszik leleplezni a természetírásban, hogy ideológiai konstrukció, ezt úgy éri el, hogy ő maga a sokféleképpen tájékozódó művészi gyakorlatok vizsgálata közben sem hajlandó kimozdulni az ideológiai tájékozódásból. Pedig ahhoz, hogy eligazodjunk a történetek sokféle ritmusa között, ki kell jönnünk otthonos mozgástereink barlangjából, akár csak Platón foglyainak¹⁰ – így fedezi fel Jack London az állatot.

A világ fala mint határrás

A *Fehér Agyar* volt az első könyv, amelyet magam olvastam el tízévesen. Addig a felnőttek közvetítettek köztem és a könyvek között, amikor felolvastak vagy meséltek, de most magam bátorkodtam áttörni a *betűk világfalán*. Bukdácsoltam a sorok ösvényein. Egy-egy hosszabb mondatnak elfelejtettem az elejét, s emiatt a vége a levegőben maradt, nem sikerült beleszönnöm az addig elolvasottakba. Voltak részek, melyeket követni véltem önmagukban, de nem értettem, hogy kerülnek abba a leírásba vagy történetbe, amelynél éppen tartottam. Megpróbáltam a szülők vagy a tanító néni hangjára olvasni a kérdéses szakaszokat, de a tőlük felidézett mondatok hanghordozása nem illett az éppen olvasottakra. Zúgni kezdett a fejem, abba kellett hagyni az olvasást. Ma is látszanak a görcsös ceruzajelek, olykor a mondatok közepén, ameddig egy-egy nekifutásra eljutottam. De aztán újra megpróbáltam. Többször is elolvastam egy bekezdést, amíg sikerült biztonságosabban eligazodnom benne. A nagy felfedezés az volt, hogy el lehet felejtetni a mondatokat, ilyenkor jutottam túl igazán a betűk világfalán. Ettől kezdve nem a sorokat követtem már fáradságos böngészéssel, hanem azt, ami a farkasokkal történik, s ez teljesen lenyűgözött. A betűk fala nemcsak meghatározatlan távolságra szökött hátra, hanem „egészen meg is változott. Tarka lett”.¹¹

A farkas addig leginkább a mesék gonosz ordasaként volt ismerős, itt pedig nemcsak szeretetreméltó teremtéssé vált, aki maga is tud ragaszkodni az emberhez, hanem vele együtt járhattam át a vadállatok és az emberek világának rejtelmek között, s eközben úgy összebarátkoztunk, hogy a könyv elolvasása után szereztem egy kutyabarátot, harminc évvel később pedig Farkasnak neveztem a fiam.

Mindez azért lehetséges, mert ez a regény nemcsak mesés kalandok füzére, hanem a mozgásterek közötti átjárás remek kísérleteinek gyűjteménye is: ahogy a szürke kölyök először jön ki a barlangból, úgy kerül hirtelen az emberek és kutyáik közé is. Nemcsak új és új törvények hatása alatt kell

boldogulnia, miközben a szülői fennhatóság alól az „istenek” fennhatósága alá kerül, hanem meg kell tanulnia a magával vitt ösztönök, képességek és jártasságok hozzáigazítását, illetve összehangolását azokkal a veszélyekkel, kényszerekkel, csábításokkal, helyzetekkel és társakkal, amelyek közé kerül, illetve akikkel találkozik: felvenni a küzdelmet erőszakos gazdákkal és kutyaviadalokon kisorsolt ellenfelekkel, tenni a dolgát az indián faluban vagy aranyásó vállalkozók szánhúzó jószágaként, majd pedig a szerelmes gazda társaságában élni. Jack London elbeszélése nemcsak ezekről szóló történet, hanem olyan vállalkozás, amely maga is egy farkassal keres közös mozgástereket az írás gyakorlatában. Vizsgáljuk meg, milyen határelméletet igényel, és a határokon átjárás milyen gyakorlataiba kalauzol *A világ fala* című fejezet.

Az intézményes demarkáció nem előzmények nélküli kulturális vívmány. A territórium megjelölése vagy a félelem és kíváncsiság „határvillongásai” nemcsak hogy jóval korábbiak a „kulturális” akcióinknál, hanem máig befolyásolhatják is azokat. Igaz, hogy a civilizáció a felismerhetetlenségig benőtte már azokat az átjárókat, amelyek összekapcsolják a kettőt, de azok mégsem válhatnak egészen járhatatlanná, amíg olyan teremtményekhez hasonlóan, mint a farkasok, nekünk is vér fut az ereinkben. A globális környezeti válság nyomása arra figyelmeztet, hogy a magunktól sokrendben és sokféleképpen elválasztott környezettel tanuljuk meg feleleveníteni örökös szomszédságunkat – nem maradhat átjárások nélküli a közelségünk. Az aranyláz elterjedése következtében Alaszkát is megrohamozó civilizáció Jack Londonban még feleleveníthette a vadonnak kutyaszánnal nekivágók tapasztalatait, és már érezte az átjárások mikéntjének kényes különbségeit is: nemcsak azt, ahogy egy farkas a farkasfalkához csatlakozik *A vadon szavában*,¹², és ahogy a farkas kutyává alakul a *Fehér agyarban*, hanem az emberek hasonló átjárásait saját elkülönített világuk és egykori otthonuk, a vadon között.

Ugyanilyen kétirányúság jellemzi azt is, ahogy a világ falán átjutó kisfarkast követjük, miközben mi is mozgásterek határain tanulunk átjárni. A farkaskölyök felfedezi a barlangon kívüli világot, az írásgyakorlat pedig felfedezi a farkaskölyök kísérleteinek mozgásterét. Bár mi többféle jártasságot szereztünk már, a farkaskölyöknek pedig ez az első próbálkozása, minket is sok meglepetés ér az ő történetében, mint ahogy ettől kezdve a farkaskölyök sem hagy fel a további kísérletezéssel.

Mit jelent egy új mozgástér? Olyan történeteket, amelyek az addigi mozgástérben lehetetlenek. Például azt, hogy a falban meg lehet mártózni: „az ő

szemében annak, amit felfedezett, alakja volt, belépett abba, amit falnak tartott, és megfürdött benne. (...) Úgy tudta, hogy benne van a falban, ám a fal hirtelen felmérhetetlen távolságra hátraszökött előle.”¹³ A szürke kölyök megszeg egy törvényt: anyja ismétlődő tiltását, melynek eddig mindig engedelmeskedett. De a barlang határának átlépése nem egyszerűsíthető le erre a transzgresszióra. Ugyanígy fontos az ösztönös félelem és a kíváncsiság határa, amelyen első felfedezőútján néhányszor át- meg visszabukdácsol a kölyök. És ott van a fal, mint egy teret lezáró szilárd határ, melyről a világosság fala esetében az derül ki, hogy rés az áthatolhatatlan falakkal körülvett korábbi mozgástéren.

Barlangi életében a farkaskölyök azt tanulta meg, hogy anyja bejáratról elterelő gesztusaihoz és a puha orrát feltartóztató kemény falakhoz igazodik. Ehhez tartotta magát akkor is, amikor egyedül maradt. Tudta, hogy mely impulzusokat kövessen, és melyeket kerüljön. Az álcázás ösztöne ugyanígy fojtotta el a torkán feltörni igyekvő nyivákolást és a mozgást, mikor ismeretlen szuszogást hallott a bejárat felől. De már korábban is azért indult meg a világosság fala felé, mert onnan különösen erős fény áradt. Jól lehet anyja megerősített utasítására nem engedett a vonzásának, azért az a vonzás megmaradt. A gyakorlati tájékozódást mindig az egyszerre ható sokféle impulzus teszi elkerülhetetlenné. A szürke kölyök ismerte anyja tiltását és az ösztönös félelmet az ismeretlentől, de közben a fény vonzását is észrevette, és a kíváncsiság késztetését is érezte. Barlangi életében először úgy tanult meg tájékozódni, hogy az előbbieknek engedjen, az utóbbiakat pedig ne kövesse. Még pontosabban, hogy az utóbbiak helyett az előbbiekhez igazítsa a gesztusait. Az a mozgástér, amelyben így szerzett jártasságot, nem a barlang puszta színhelye volt: a vázolt tájékozódási gyakorlat is éppúgy hozzátartozott, mint a fizikai környezet.

A „világ falába belépés” úgy történhetett, hogy a növekvő kölyök először merte inkább követni növekvő kíváncsiságát és a fény vonzását, mint anyja tiltását és a félelem parancsát. De a határátlépés nem egyszerűen az engedetlenség értelmében vett transzgressziót jelentette, hanem gyakorlati átjárást is egy olyan mozgástérbe, ahol más impulzusokhoz és késztetésekhez igazodva tanult tájékozódni. Ettől kezdve valami egészen más kezdett történni vele, mint azelőtt: először léphetett be egy falba, amit addig vagy a tiltások vagy a kemény felszín ellenállása megakadályoztak. Csakhogy belépni a falba nemcsak új lehetőséget, hanem a fal abszolút jellegének megdőlését is jelentette. Ha be lehet lépni a falba, akkor a fal nem mindig fal-szerű, hanem résszerű is lehet. A kölyök a korábban is észlelt többféle im-

pulzus és késztetés között a tájékozódási gyakorlatán változtatott, s ez vezetett egy új mozgástér felfedezéséhez, amelyben másféle történések zajlanak.

Ehhez képest a lejtő-tapasztalat, mikor a vízszintes felülethez szokott kölyök legurul, nem új tájékozódási gyakorlat kipróbálását jelentette, hanem pusztán sodródást, amelyben egyáltalán nem sikerült tájékozódnia. „Vadul elkapta” „az ismeretlen marka”, „és most valami szörnyű dolgot csinál vele”.¹⁴ De amennyiben ez a sodródás abbamarad, vagy nem válik azonnal végzetessé, itt is van esély új tájékozódás tanulására, melyet az elbeszélés nagy precizitással követ: „Igen esetlenül haladt előre. Csetlett-botlott. Egy ágról azt hitte, hogy jó messze van, és a következő pillanatban orron csapta, vagy felhorzsolta az oldalát. A talaj gidres-gödrös volt. Néha hosszabbat lépett a kelleténél, és megütötte az orrát. Máskor megbotlott, és a lábát ütötte meg. Előfordult, hogy a kavics meg a kő megbillent vagy kifordult a talpa alatt, amikor rálépett. Ebből megtanulta, hogy az élettelen dolgok sincsenek mind ugyanabban a tartós egyensúlyállapotban, mint az ő barlangja; vagyis az apró élettelen dolgok inkább megmozdulhatnak, megbillenhetnek, mint a nagyok. Minden balesetből tanult valamit. Minél többet járt, annál jobban ment a járás. Belejött. Már ki tudta számítani saját izmai mozgását, tudta, hogy mire képes, és két tárgy vagy egy tárgy s önmaga között fel tudta becsülni a távolságot.”¹⁵

Így szerez jártasságot a farkaskölyök a terepen barangolásban. Vagy az úszásban: először a víz is az ismeretlen markaként kapja el és sodorja magával, de itt is tanul. Először azt, hogy ha kalimpál a lábaival és előre nyújtja a nyakát, a csendesen folyó víz felszínén tarthatja magát, s most ez elég ahhoz, hogy előbb-utóbb kikerüljön az ismeretlen sodrásából, azaz megtanuljon valamilyen elemi tájékozódást a folyó vizében. Olyan, mintha maguktól is tudnának valamit a lábai a vízben. Ahogy a lejtőn legurulás után is olyan természetes mozdulatokkal „kezdte lenyaldosni legeslegelőször a bundájára tapadt száraz anyagot”, „mintha ezerszer is tisztálkodott volna már életében”.¹⁶ Igaz, hogy a barlangon kívül hol ijesztően, hol káprázatosan ismeretlen minden, de mégis mintha nekivalóan lenne ismeretlen, és ő is az ismeretlennek valóan pottyant volna ide. Az ismeretlen minden újabb kiszámíthatatlan ármánya elbizonytalanította efelől, miközben minden felfedezés és megtanult mozdulat meg is erősítette ebben. Így kerül olykor szerencsésen egy fajdfészekbe, ahol először ehet eleven húst, és próbálhat ragadozóként harcolni; olykor pedig balszerencsésen a menyét útjába, ahol anyja még idejében érkező segítsége nélkül minden bizonnyal elpusztulna.

Hogyan tájékozódik az elbeszélés mindezekben? Olyan figyelemgyakorlatokban, amelyek révén a farkaskölyök mozgástereiben tanulunk tájékozódni. Fontos, de nem elég annak a terepnek az alapos ismerete, ahol a farkaskölyök barangol. Bele kell tanulnunk az ő tájékozódási gyakorlataiba is. Jack London elbeszélése határozott kísérleteket tesz erre. A nehézség abban van, hogy saját tájékozódási gyakorlatainknak megvan a lejtésiránya, ami ugyanúgy visszaterel a saját mozgásterünkbe, mint eleinte a farkaskölyköt a barlangba. S a mi esetünkben is az segíthet, ha oda tudunk fordulni olyan impulzusok felé, amelyek kimozdítanak megszokott tájékozódási gyakorlatainkból. Hogyan tanulja meg a farkaskölyök, hogy a barlang bejáratához közeledni tilos? Nincs ilyen felirat a barlang falán, és nincs lánc a nyakán, ami meggátolja ebben. Az állatokkal teremtett kapcsolataink révén, melybe a vadászattól az állattartáson át az etológiáig vagy állatlélektanig sok minden beletartozik, kétféle késztetést fedezhetünk fel: egyik az anyai nevelés, a másik a kölyök saját életén túlmutató ösztönös félelem, melyet persze be kellett illesztenie a saját életébe: – „bizonyára” az élet egyik korlátjaként, amilyen az éhség vagy az anyai tiltás.¹⁷ Ez a „bizonyára” nemcsak logikai következtetés az elbeszélésben, hanem a másik mozgásterének hol elbizonytalanodó, hol megbizonyosodó keresése: milyen késztetések érhetik a pár hetes farkaskölyköt?

Az anya terelő instrukciói, az éhség és a kemény fal korlátja vagy a félelem ismeretlen törvénye azért követhetők, mert számunkra sem idegenek az ezekhez hasonló impulzusok. De vigyáznunk kell, hogy ne emeljük át a kisfarkast számára hozzáférhetetlen mozgásterekbe: „Persze, nem ilyen emberi módon gondolta át ezeket. Inkább aszerint osztályozott, hogy van, ami fájdalommal jár, és van olyasmi, ami nem fáj. És miután így csoportosította a dolgokat, óvakodott mindattól, ami fáj, a korlátoktól és a tilalmaktól, hogy élvezhesse az élet örömeit és kellemetességeit.”¹⁸ A félelem és kíváncsiság logikai magyarázatától az elbeszélés egyre inkább a farkaskölyök gyakorlati kísérletei felé tart, azokban tanul tájékozódni, már nem annyira fogalmi reflexiókban, hanem inkább gesztusrezonanciákban.

Mi történik a kis állattal, ha a világosság falát is úgy akarja megérinteni az orrával, mint a barlang többi falát korábban? Már az is a tájékozódásunk áthangolására vall, hogy vele együtt, korábbi barlangtapasztalatai felől közeledünk a különös falhoz. Ezért követhetjük megdöbbenéssel, ami a falban, illetve a fallal történik. Az emberi mozgásterünk és a farkaskölyök mozgástere közötti határ átlépése az ilyen *megdöbbenések* írásában, olvasásában történik. Mihelyt a teljesen puha falba lépünk, vagy a fal hirtelen hát-

raszökik, már nem a kijáraton akadálytalanul átjutás banális eseményének, hanem a lehetetlen csodálatos lehetségessé válásának mozgásterében történik velünk valami – nemcsak az emberrel és nem is csak a kiscarkassal, hanem velünk: a közös mozgástérben találkozó kiscarkassal és emberrel. Ezúttal nem egy erdei csapáson találjuk szembe vele magunkat váratlanul, hanem igyekszünk *egy csapáson* maradni vele mindabban, amit megkísérel, és ami közben történik vele. Ez a vele- és nála-létünk nem egyszerűen közös színteret jelent, nemcsak olyan pozíciót, ahonnan megfigyelhetjük, ami a kiscarkassal történik, hanem olyan figyelemgyakorlatot, amely során gesztusainak ritmusát, azaz történések temporalitását követhetjük.

Jártasságot szerezni valamiben nemcsak bizonyos funkciók működését jelenti, hogy például sikerül előre haladni az egyenetlen talajon és elkerülni az akadályokba ütközést, hanem azoknak a gesztusoknak a kipróbálását vagy gyakorlati eltalálását is, amelyek révén az előrehaladás vagy az akadályok elkerülése történik. Nemcsak megfigyeljük vagy megállapítjuk, hogy a farkaskölyöknek sikerült kijutnia a barlangból, hanem utána indulunk a falba lépés döbbenetének, miközben a fény fala ennek a kísérletnek az eredményeképpen ugrik hátra hirtelen. A megfigyelés mozgásterében nem követhető sem a falba lépés, sem a fal hátraugrása. Az ilyen történések érdekében át kell lépnünk a megfigyelés határán a kísérletező farkaskölyök mozgásterébe. S minthogy az ismerős mozgásterek plátói barlangjainak határain túl történők ugyanolyan meglepők a barlangok kiszabaduló foglyainak, mint a kisállatnak a barlangon túli világ, íróként és olvasóként is elképesztő tapasztalat falnak látni a barlang kijáratát, megmártózni a fényes falban, majd döbbenetesen észlelni, ahogy az hirtelen messze szökik tőlünk.

Ugyanolyan izgalmas, mint először simogatni meg a ketrecbe zárással és ütlegetéssel „elvadított” farkast, vagy a ketrecbe zárással és ütlegetéssel elvadított farkasnak először engedni vicsorgás és harapás nélkül, hogy valaki gyöngéden megérintse. A házból éppen kilépő Matt ennek láttán majd elejti a szennyes mosogatóvízzel telt tálat.¹⁹ Az 1974-es magyar kiadás előrehozott, egyetlen színes illusztrációjában ezért nem hiba, hogy el is ejti. És az sem, hogy az ajtónyílásra és Matt hangjára itt nem reagál azonnal a minden neszre figyelő farkas, hanem továbbra is elbűvölten tűri a simogatást. Matt ugyanis inkább az olvasó illusztrációja a képen. Ha valaki olyan látta volna, hogy az új gazda megsimogatja a korábban őrijöngve védekező, igen veszélyes farkast, aki nem követi ezt a hihetetlen határátlépést az erőszak mozgásteréből a baráti közelségbe, nem döbbenet volna meg annyira. A határátlépés ezúttal mindenekelőtt lenyűgöző intenzitásváltás. Az

embert zsigerből ellenfélnek tekintő farkas olyan váratlan intenzitású barátságos gesztusok vonzáskörébe kerül, hogy elfelejt vicsorogni és harapni. Az új gazda, akibe már egyszer belemart, és ő mégsem büntette meg, most újra pusztá kézzel, minden védekezés nélkül nyúl felé, teljesen kitéve magát az agyarainak. A farkas is megdöbben. Látja már, hogy ez tényleg nem valami agyafúrt emberi csel, mely révén az új gazda kiszámíthatatlanul akar lecsapni rá, de nem is olyan hódolat, amelyben egy gyengébb falkatag teszi védtelenné magát az alfahím előtt. Ez az ismeretlen gesztus az erősebb fél szelíd önfelajánlása, amely ugyanolyan szelíd viszonzásra készítet. Igen, egy állatot is, határozottan. Az emberek közt „elvadult” farkas először követ, félig önkéntelenül, valami egészen mást, mint a beidegződött védekező és támadó késztetése. S ahogy a farkas elfelejt vicsorogni és harapni az ember közvetlen közelében, az ajtón kilépő Matt is elfelejti, hogy egy vizesedényt egyensúlyoz a kezében. Annyira intenzív, ami a tegnap még megközelíthetetlenül vad farkas és a szerelmetes gazda közt történik, hogy ennek követése Mattot is kimozdítja a telt edény egyensúlyban tartásának óvatos gyakorlatából. Merthogy ami történik, egészen magával vonja a figyelmét, és ő a teljes figyelmével annak indul utána. Az olvasónak is Matt módjára kell megtanulnia követni Jack London elbeszélésművészetét ahhoz, hogy ne pusztán vadregényes kalandsorozatot olvasson, hanem maga is mozgásterek között barangoljon az olvasás idejében. Ahogy Matt kezéből kiesik a vizesedény, úgy esik ki az olvasó is mindennapi rutinyakorlataiból az olvasás idejében, mikor ember és állat rendkívül intenzív kapcsolatteremtésének ritmusára hangolódik a figyelme.

Jack London írásművészete ilyen gesztusokra rezonál, ettől olyan intenzív történés. És hogyha nem is mi vagyunk az új gazda, hanem íróként vagy olvasóként inkább Matt módjára kerülünk figyelmünkkel az intenzív történés ritmusába, ez is elegendő ahhoz, hogy beletanuljunk az itt történő gesztusokba, melyek ugyanúgy rést nyitnak bejáratott mozgástereinken, mint a farkaskölyök barlangján a világ fala. Igaz, hogy a határ megkülönböztet és elválaszt, de a fentiek értelmében olyan rés is lehet, amely szomszédos mozgásterekbe nyílik, és csak addig látszik falnak, amíg a társadalomtörténeti tér barlangjában szerzett jártasságunk szerint maradunk távol, vagy közeledünk hozzá. Mihelyt sikerül kitalálnunk innen (például az olvasás idejében), az intézményes demarkációt megsértő transzgresszió csak egyik esetévé zsugorodik a *határrésen* történő átjárásnak. Ezen kívül sokféle átjárás lehetséges aszerint, hogy milyen mozgásterek történéseire hangolódik a figyelmünk. Az emberi és a nem-emberi elidegenedésének határát

átlépő gesztusok a tó színeivel ismerkedés közben, a farkas megsimogatásában vagy az írás és az olvasás ezekre hangolódó figyelemgesztusaiban képes addigi mozgástereink határán túlra vezetni bennünket, úgy alakítani a tájékozódási gyakorlatunkat, hogy megtanuljunk átjárni az egymástól ritmikai irányok vagy dimenziók mentén szétváló gyakorlatok és történések között.

Konklúziók

Jack London gyakori, illetve tartós kísérleteket tesz arra, hogy a nem-emberi másikkal kapcsolatot teremtsen. Kutyaszánnal barangolni Alaszkában, vagy – más léptékű történésként – megszelídíteni a farkast, nem ideológiai mintázatok, hanem gyakorlati lépések, hogy megismerkedjünk egy állat viselkedésével, akit nemcsak befolyásolunk, hanem ő is befolyásolja a mi viselkedésünket. Megváltoztatja-e az ilyen ismeretség a természeti környezethez való viszonyulásunkat és a felelősségünket iránta? Kétségkívül: segít annak felfedezésében, hogy a szomszédság nemcsak demarkáció, hanem közelség is. Vagy lévinasi proximitás²⁰ – nem mindig ugyanaz a felelősség, hanem a kapcsolatteremtés sokféle kísérlete.

A farkasról szóló irodalmi narráció azért képes a nem-emberi környezet történéseibe vonni a figyelmet, mert az írásművészet maga is intenzív figyelemgyakorlat. Annak vizsgálata után, hogy a természetírás miként vesz részt a természet szimbolikus konstrukciójában, most azzal is foglalkoznunk kell, hogy miként vesz részt egy farkaskölyök az írás művészetében. Miként válik az író, az olvasó és a nem-emberi környezet szomszédokként egymás társaságává? Ha nem volnának állatok a bolygónkon, teljesen lehetetlen lenne olyan leírásokat és olyan narratívákat kitalálni, amelyeneket itt olvastunk. A farkaskölyök maga is tehetséges kísérletező, ami nem idegen a kifinomult és intenzív irodalmi írás- és olvasásgyakorlatokba bocsátkozóktól sem.

Lehetséges záráskonklúzióként ezt javaslom: ha a határ nemcsak intézményes demarkáció, hanem szomszédságként a másik társasága is, akkor Balibar elméletét két irányban kell kiterjesztenünk: (1) az ökoszisztéma tágassága irányában (a társadalomtörténeti téren túlra) és (2) a párhuzamos mozgásterek tágassága felé (a kapcsolatteremtésben). Az első révén felfedezhetjük, hogy rajtunk és a kultúránkon kívül is vannak helyek és teremtmények. Ezek társasága révén pedig a második irány abban segíthet, hogy a társadalomtörténeti tájékozódás alternatíváiként más tájékozódási gyakorlatokban is jártasságot szerezzünk.

JEGYZETEK

¹ Egy hosszabb tanulmány rövidített változata.

² Balibar: *What is a border?* 76, 79.

³ Berszán: *Empirical Research and Practice-oriented Physics for the Humanities and Sciences*. – Az általam javasolt gyakorláskutatás vagy gyakorlásfizika az irodalmat nem szövegek korpuszáként és kontextusok hálózataként vizsgálja, hanem kísérletileg indul utána az írás- és olvasásgyakorlatok figyelemgesztusainak. Tényleg elolvasni egy regényt vagy verset, annyit tesz, mint az olvasás idejében belegyakorolni magunkat olyan figyelemgesztusokba, amelyekre az illető írásművészet készítet. Egy kifinomult és intenzív írásgyakorlat impulzusaira ugyanolyan konkrét kísérletek révén hangolódhatunk, mint például járni, úszni, lovagolni vagy biciklizni tanuláskor: a történés nem megfigyelt, hanem követett ritmusába (értsd: a történet skandáló gesztusok temporalitásába) csak ilyen gesztusrezonanciák révén juthatunk, ritmikai dimenzióik mozgásterei között pedig a gyakorlásrítmus áthangolása teszi lehetővé az átjárást (például két lábon járásból úszásba, lovaglásba vagy biciklizésbe és vissza). S mivel folyamatosan sokféle impulzus készítet eltérő ritmusú történések követésére, a gyakorlati tájékozódás elkerülhetetlen.

A bevezetett terminusok miniglosszája:

Figyelem = gyakorlás

Gyakorlás = gesztusok története

Történés = mozgástér

Mozgásterek = (kiegészítő) ritmikai dimenziók

Követett ritmus = egy mozgás rezonanciakapcsolat révén hozzáférhető temporalitása

Figyelem = történésekkel teremtett gyakorlati kapcsolat = gesztusrezonancia

⁴ London: *White Fang*. 47–55. Magyarul lásd London: *Fehér Agyar*. 77–96.

⁵ Malpas: *Place and Experience. A Philosophical Topography; Place and the Problem of Landscape*. 3–26.

⁶ Buell: *Writing for an Endangered world: Literature, Culture, and Environment in the U. S. and Beyond*.

⁷ Grewe-Volpp: *Nature "out there" and as "a social player": some basic consequences for a literary ecocritical analysis*. 71–86.

⁸ Plumwood: *Feminism and the Mastery of Nature*.

⁹ Garrard: *Ecocriticism. The New Critical Idiom*.

¹⁰ Platón: *Állam, Hetedik Könyv*, 514a–518b. II. köt., 455–462.

¹¹ London: *Fehér Agyar*. 80. („Also, its appearance had changed. It was now a variegated wall, composed of the trees that fringed the stream, the oppos-

ing mountain that towered above the trees, and the sky that outtowered the mountain” – London: *White Fang*. 49.)

¹² London: *A vadon szava*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2015.

¹³ London: *Fehér Agyar*. 80. („And as condition, in his eyes, had the seeming of form, so he entered into what had been wall to him and bathed in the substance that composed it. (...) He was sprawling through solidity. (...) The wall, inside which he had thought himself, as suddenly leaped back before him to an immeasurable distance.” – London: *White Fang*. 48.)

¹⁴ Uo. 81. („The unknown had caught him at last. It had gripped savagely hold of him and was about to wreak upon him some terrific hurt”. – London: *White Fang*. 49.)

¹⁵ Uo. 82–83. („He traveled very clumsily. He ran into sticks and things. A twig that he thought a long way off would the next instant hit him on the nose or rake along his ribs. There were inequalities of surface. Sometimes he overstepped and stubbed his nose. Quite as often he understepped and stubbed his feet. Then there were pebbles and stones that turned under him when he trod upon them; and from them he came to know that the things not alive were not all in the same state of stable equilibrium as was his cave; also, that small things not alive were more liable than large things to fall down or turn over. But with every mishap he was learning. The longer he walked, the better he walked. He was adjusting himself. He was learning to calculate his own muscular movements, to know his physical limitations, to measure distances between objects, and between objects and himself.” – London: *White Fang*. 50.)

¹⁶ Uo. 81. („as a matter of course, as though in his life he had already made a thousand toilets, he proceeded to lick away that dry clay that soiled him”. – London: *White Fang*. 49.)

¹⁷ „A félelmet tehát a szürke kölyök is ismerte, ha nem is tudta, hogy mi az. Bizonyára az élet egyik korlátjának tekintette ezt is.” (Uo. 77.) („So the gray cub knew fear, though he knew not the stuff of which fear was made. Possibly he accepted it as one of the restrictions of life.” – London: *White Fang*. 47.)

¹⁸ Uo. 77–78. („He did not reason the question out in this man-fashion. He merely classified the things that hurt and the things that did not hurt. And after such classification he avoided the things that hurt, the restrictions and restraints, in order to enjoy the satisfactions and the remunerations of life.” – London: *White Fang*. 47.)

¹⁹ Vö. uo. 205.

²⁰ Lévinas: *Otherwise than being, or, Beyond essence*.

Novák Éva

KÖTÖDÉSEK

*Akinek nincs szüksége emberekre, az isten vagy állat.
(Arisztotelész)*

Születésünkör, bár méltatlankodva, világra csusszanásunkon kívül semmit nem teszünk, máris kötődéseink alakulnak ki. Csak úgy. Kapcsolódunk anyánkhoz, apánkhoz, szűkebb, tágabb családunkhoz, a születésünkör adott társadalomhoz, igaz, még csak a ráutaltság szintjén, de már reakciókat váltunk ki másokból, hatást gyakorolunk rájuk. Nem tudunk róluk semmit, nem tudnak rólunk semmit, mégis kötődünk egymáshoz, szorosan, lazán, véglegesen, ideiglenesen, százféle lehetséges módon. Cinizmustól mentes szándékkal tolakodhat épp ide a Radnóti-részlet: „Kérdeztél volna csak magzatkoromban... / Ó, tudtam, tudtam én! / Üvöltöttem, nem kell a világ, góromba! / tompán csap rám a sötét és vág engem a fény! / És megmaradtam. A fejem rég kemény. / S tudóm erősödött csak, hogy annyit bőgtem én.”

Kijelenthetjük-e, hogy szerencsések vagyunk, mert embernek születünk, nem vak, süket, meztelen jegesmedvebocsnak hóbuckák közé? Nem rabolnak el bennünket még tojáskorunkban a tengerpartok homokjáról vagy gondosan összehordott fészkekből, és talán nem érez ellenállhatatlan készíttést az apánk, hogy felfaljon bennünket, ha születésünk után a közelünkbe engedik. Nem taszít el magától, nem pusztít el az anyánk, ha idegenek érintésétől megváltozik a szagunk.

Meghatározottságokba születünk bele. Nem befolyásolhattuk, várjanak-e bennünket, vagy pedig váratlanul érkezzünk, ahogyan azt sem, mennyire bizonyulunk majd fogékornak szüleink belénk vetített álmaira. Az életünk számos jelentős történésébe nincs beleszólásunk (egy bölcselő arra int, hogy éppen ezért becsüljük meg a dolgokat, amelyeket mi alakíthatunk, de az okos intelmek jönnek-mennek), elsősorban abba nincs, hogy embernek születünk, a világ egy adott pillanatában.

Szerencsések vagyunk, ha szüleink feltétel nélküli szeretettel fordulnak felénk (bár kissé elbizonytalanítva egy próféciából kiragadott mondattól:

„Gyerekeitek nem a ti gyerekeitek!”), és elfogadó velünk a világ. Szerencsések vagyunk (emlékeztetőül: az első szerencse, hogy embernek születtünk), ha a család a mi családunk, és a tökéletlen világ a mi tökéletlen világunk.

„Barátaimat kértem, hogy emésztik meg a világot.

Mondják, belejössz, csak gyakorolni kell.” (Peter Porter)

Ha nincs szerencsénk, akkor álmodozhatunk más családról, más időkről, más helyekről, más világokról, és teremthetünk is magunknak, ha akad bennünk elég elszántság és erő.

„Amikor olyan világokról álmodsz, amelyek nem léteztek, vagy soha nem fognak létezni, és boldognak érzed magad, akkor feladtad” – mondja az egyik szereplő Cormac McCarthy könyvében. Mások ugyanekkora meggyőződéssel az álmok, álmodozások fontosságáról beszélnek.

A gyermekeit árvaházba adó Jean-Jacques Rousseau azt vallotta, az emberek eredendően jónak születnek, a civilizáció, a kultúra változtatja őket olyan gyarlóvá, amelyenné válnak. T. Henry Huxley véleménye szerint az emberek eredendően rosszak, a civilizáció és a kultúra tartja kordában őket.

„Veszélyes fenevadak vagyunk, szakszerű tyúkászati könyveinkkel és tízlövetű vadászfegyvereinkkel. A ló szebb, a macska kecsesebb, a madár bájosabb, az oroszlán bátrabb, a természet okosabb. Mivel vesztegettük meg a természetet, hogy nekünk adta mégis a legveszélyesebb fegyvert, az aljaságot, amely lehetővé teszi, hogy a többi állat fölé kerüljünk?” – így a huszadik század első felében Karácsony Benő. A következő hihető állításokkal szembesít Poszler György: „Nem vagy angyal és pára, vagy állat és por. Hanem angyal és pára, és állat és por. Nem vagy ég fia és istenarcú lény, és föld fia és örült sár. Hanem ég fia és istenarcú lény, és föld fia és örült sár. Nem vagy angyal és morális óriás, vagy barom és fizikai törpe, hanem angyal és morális óriás, és barom és fizikai törpe.”

Kis emberekké, nagy emberekké növesztenek bennünket az évek. A tavalyi évben az ENSZ jelentése szerint nyolcezer gyerek veszítette életét a Földön háborús konfliktusokban. Nekik esélyük sem volt arra, hogy kis vagy nagy emberekké növekedhessenek.

Nekünk, akiket jósorsunk megkímélt az életünkre törő veszélyektől, alulkulgat a jellemünk, személyiségünk, körvonalazódnak csak ránk jellemző vonzalmaink, ízlésünk, karakterünk, a tudatosságnak az az egyénenként változó aránya, ahogyan felismerjük/ vagy félreismerjük a döntési helyzeteket, és meghozzuk döntéseinket, vagy kitérünk előlük (hiszen Edison szerint is a legnagyobb gaztettek vagyunk képesek, csak hogy ne kelljen gondolkoznunk).

Sokan hivatkoztak, hivatkoznak döntéseink meghozatalakor létező szabad akaratunkra, ennek létezéséről, nemlétezéséről évszázadok óta folyik vita. Paul Valéry megállapítása szerint „a szabad akarat azt feltételezi, hogy valaki, aki pontosan az én helyzetembe kerülne, mást cselekedne, mint én”.

Bármilyen rendű társas akciók bonyolódása közben megfigyelhető, mennyire másképp működünk egyedül, és alkalmasszerűen összeverődött vagy megtervezetten, céllal létrehozott csoportokban. Mások között mutatkozik meg láthatóan a jellemünk, ott kerülünk változó helyzetekbe másokkal, együttműködésre és konfrontációra kényszerülve, kötődéseket kiépítve és elszakítva. Az egész életünk nem szól másról, mint kapcsolatokról, kötődésekről, kötelekekről.

„A kapcsolatok drótok, amelyekbe mindig belebotlik az ember” – írja Petra Hulova. Botladozunk, hasra eshetünk, tévutakra botorkálhatunk. A magától értetődőség a legkevésbé megfelelő jelző a kapcsolatokra.

Hozzáértő megállapítások szerint születésünk után elsőként az agresszió leküzdésével próbálkozunk, így hát minden kulturális, erkölcsi tartalmú döntésünk a genetikai hajlamok ellensúlyozására jön létre, amelyek a vadállati lét felé húznak (lásd a Rousseau és a Huxley nézetei közötti különbséget is). Lord Rochester szatirikus versében latolgat: „Ha választhatnék (én, kit a végzet / csodás, különös emberi lénynek / teremtet), hogy milyen bőrben járjak, / inkább születnék ebnek, páviánnak, / medvének vagy bármilyen párának, / mint az eszére olyan büszke fajta / sarjának, ki magát nagyra tartja.”

Az emberi fajhoz tartozás bonyodalmait meglepően keveseket foglalkoztatnak, talán, mert az emberi fajhoz tartozás adott, nincs mit kezdeni vele. Embernek születünk, a lexikonok alapmeghatározása szerint társadalmi lénynek, akit a közösen végzett munka, tagolt beszéd és gondolkodás jellemez, és a mulandóság tudatának egyedülként való birtoklása. Lexikonon kívüli megállapítás például, hogy csak az embernek van fantáziája, így hát el tudja képzelni, mit érezhet a másik. Az egyik kedvenc gondolkodóm írta erről, hogy nem hisz abban, hogy az emberek nem tudják megkülönböztetni a jót a rossztól. Szerinte mindig tudják, hogy mi a rossz és mi a jó. És ennek a tudásnak a birtokában döntenek. Darwin szerint a felelősségtudat különbözteti meg az embert az állatoktól. Egy magyar népmese pedig egyenesen a világ arcába kiáltja, hogy az ember a legerősebb!

Amennyiben az előbbiekkal és más meghatározásokkal mérlegelnénk ki ki ember voltát, a hétmilliárdból mennyi lenne a találat? (Számolgassunk nyugodtan, nyugalunk úgysem tarthat soká.)

Restellini való talán, de sokáig fel sem tűnt, hogy József Attila versrészelete az első olvasás után úgy rögzült annak idején a memóriámban, hogy a haramiák nem emberek, az eredeti (vitatott igazságtartalmával) mégis így hangzik: „Világosítsd föl gyermeked, / a haramiák emberek...”

Két véglet között milliárdnyi fokú a skála, ahogyan ember mivoltunkat, a világban emberként elfoglalt helyünket megéljük. Az „Óh, emberiség, kit törött anyám / szenvedni szaporított és nem értett!” és az „Ember vagyok, enyém a mindenség maga!” – állítások közötti távolság nem nagy, és nem is leküzdhetetlen, bármelyik irányból induljunk a másik felé. A híd bárhol lehetne. Saint-Exupéry mondata: „Az emberség az emberi érintkezés többlete.” De többlet-e az emberség, vagy az emberlét szerves része? Megtörtént epizód, amelyben a második világháború idején egy igazoltatott zsidó nő köszöni meg egy rendőr jóságát, aki elengedi. Nem vagyok én jó, kisasszony, horkan fel a rendőr, én csak ember vagyok.

Újabb és újabb elméletek születtek arról, milyen tényezők hatására alakul egy ember olyanná, amilyenné. Genetika, nevelés, mikro-makro környezet, a születés földrajzi helyszíne és más tényezők kerültek hangsúlyozottan előtérbe vagy szorultak háttérbe, gyakran a hivatalos politikai áramlatoktól is függően. Melyik tényező hangsúlyos, melyik hatására dől el, hol a helyünk a világban, kikhez és milyen módon kötődünk, kapcsolódunk, kit fogadunk el, kit utasítunk el, kikkel érzünk együtt, miért érzünk felelősséget, milyenek az álmaink, milyenek a hétköznapiaink, mit mondunk, cselekszünk, mit mulasztunk el kimondani és cselekedni?

„Egy bolygón születtem én, nem egy országban. Illetve dehogynem, legalább ennyire egy országban, egy városban, egy közösségben, egy családban, egy szülő-otthonban, egy ágyon... De számomra és az összes emberi lény számára az egyetlen fontos dolog az, hogy világra jöttünk. Világra! Megszületni azt jelenti, hogy az ember megérkezik a világba, nem ebbe vagy abba az országba, ebbe vagy abba a házba” – írja Amin Maalouf *A tévelygők* című könyvében.

A kommunikáció felületességének nyilvánossága és elfogadottsága olyan megszokottá vált az elmúlt néhány évtizedben, hogy az információs csatornák fejlettségi szintje és az információk jelenlegi bulvárszintje azt hitetheti el, hogy manapság mindent ki lehet beszélni, nincsenek tabutémák.

Kurt Vonnegut azt írja mégis: „Engem lenyűgöz a bennem és mindenki másban meglevő jó és gonosz, de senkit nem tudok rávenni arra, hogy bármelyikről beszélgessem velem. Az emberek zavarba jönnek.”

Marina Sztjepanovna kötődésekről, hovatartozásról így ír egyik könyvében: „Nemegyszer meggyőződött már róla, hogy az ember humorérzéke, erkölcsi érzéke, ivásmódja vagy éppen természetes szaga nagyobb jelentőséggel bír, mint a közös állampolgárság vagy a közös kromoszóma-állomány. Ez így volt logikus és helyes. És igazságos. És e logika és igazságosság alapján a világban nem volt, és nem is lehetett magányos ember. Csak olyanok voltak, akik nem ismerték fel sajátjaikat, ezért kénytelenek voltak idegenekkel hányódni a világban.”

A fekete humorral átszőtt stílusú Arnon Grunberg a kötődésről a következőket írja: „Akikhez én kötődtem, akiket én szerettem, azok halottak voltak. Hogy tők halottak voltak-e, azt már nem tudom pontosan. De, hogy nem éltek, az egészen biztos (...). Nem ismerek megfelelő módszert a kötődésre, amit ismerek, az mind rettenetes.”

Apró eltéréseket mutató elméletek sokasága sorolja fel az érett, egészséges, felnőtt személyiség kritériumait, az etalonszintet, ahova fel lehet nőni (korántsem a nagykorúság elérésekor olvasandó kötelező olvasmányként – vagy esetleg mégis). A világhoz való viszonyulásunk az elméletek szerint nyilvánvalóan akkor a leoptimálisabb, ha érett, egészséges, felnőtt személyiséggé alakultunk vagy alakulunk majd a reménytelen belátható jövőben, egészséges kötődni tudással. Keserűen vagy bölcsen tisztánlátó felnőtté akkor válunk, ha rájövünk, hogy maradéktalanul ez idáig ez senkinek nem sikerült.

Ősrégi felismerés, hogy az egyéniség, személyiség kialakulásában a szülők, nevelők viszonyulása ad példamintázatot a világhoz, emberi kapcsolataik hálózata, milyensége, minősége mind-mind példák vagy ellenpéldák lehetnek a világba illeszkedésre. Füst Milán naplójából egy párbeszéd: „Mert butasággal és gonoszsággal vagyunk körülvéve, gyermekem. – Akkor minek hozott a világra, édesanyám?”

Czesław Miłosz *Jajkiáltás* című versének tiltakozása, prózaiban talán, de tagadhatatlanul sokakban megfogalmazódott:

„Nem ilyen életet akartam, / nem ilyen törvények mellett, / nem ilyen bolygón!”

Az élet szembesülések, szembesítések sorozata, ami sokkolhatna is akár, a paralízissel született Rubén David González Gallego könyvének egy részlete másról mesél: „Egy tolókocsi nő nagy sebességgel halad el mellettem. A szájában a lélegeztetőcsöve. A tolókocsi támlájához tükrözve erősítve, hogy nézhesse az utat, a tolókocsi oldalán nagybetűs, élénk színű felirat: Szerettem az életet.”

Az ember életben maradásának fontos szabályait fogalmazza meg Romain Gary *Salamon király szorong* című könyvének főalakja így: „Arany középút. Egyenlő távolság a leszarom meg a beledöglök közt. Nem csukom magamra az ajtót, de nem is engedek be mindenkit. Nem hagyom, hogy a szívem megkérgesedjen, de nem is emészttem halálra magam. Nehéz megtalálni a középutat.”

Voltaire *Candide* című könyvének egyik szereplője állítja, passzivitásra vagy elfogadásra sarkallva, miszerint minden a legjobban van ezen a legs-legjobb világon. Az állítást számosan helyeselték és számosan cáfolták, mi könnyebb vajon, és mi nehezebb, az elfogadás vagy a lázadás a világ tökéletlenségei ellen?

„Elvárásokkal bombázzuk a világot, kívánságokkal, vágyakkal, a világ pedig általában megadja nekünk, amire vágyunk, de amit kapunk, tökéletlen, akár a világ” – vonja le a következtetést John Updike. Bizalmunkat a világban megerősítheti-e Goethe *Fausztjának* állítása: „A lélek mélyén él egy ősi szikra, mely igaz embert igaz útra hajt.”

Elém keveredett egy afrikai albínó fiúról készült fotó. A karját, más társaihoz hasonlóan, levágták, mert azon a vidéken úgy tartják, hatásos varázsfőzet készülhet belőle. Hallom, látom, olvasom, halljuk, látjuk, olvassuk, hány országban, hányféle okra hivatkozva öldökölnek embercsoportokat, hány országból kergetnek el embercsoportokat. Emberek bánnak így emberekkel. A hírcsatornákból emberek, emberiség elleni büntettek részletei árasztják el az otthonokat, amelyekben közönyösen képernyőre meredő vacsorázók üldögélnek. Miféle perverz kötelék ez, kínzók, megkínzottak és szemlélők között?

Vörösmarty Mihály jajongása két évszázaddal előbbi: „Az ember fáj a földnek; oly sok / Harc – s békeév után / A testvérgyűlölési átok / Virágzik homlokán; / S midőn azt hinnénk, hogy tanul, / Nagyobb bünt forral álnokul. / Az emberfaj sárkányfog-vetemény: / Nincsen remény! Nincsen remény!”

Milyen érvek hatnak azokra, akik a világ legeslegjobbtságában hisznek, és milyenek a világ tökéletlenségét ostromozókra? Milyen tényezők döntenek el, hogy a világ építőivé vagy rombolóivá válunk? Hiányként vagy többletként jelentkezik az emberség emberi mivoltunkban?

Mindannyian mások vagyunk, de egyben-másban hasonlítunk – énekelte valaki a megbicsaklott múltban.

„Így alakul az ember / Ahogy igent mond, ahogy nemet mond, / Ahogy üt, és ahogy őt ütik, / Ahogy ezekhez és azokhoz áll, / Így alakul az ember

s közben változik, / S így formálódik a képe mibennünk, / Hasonlatos hozzánk és mégsem hasonlatos.” (Bertolt Brecht)

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1948-ban adta ki *Az emberi jogok egyetemes nyilatkozatát*, amely harminc pontban részletezi a minden embert megillető jogokat. A nyilatkozat frenetikus hatását a gyakorlatban ma ugyanúgy tapasztalhatjuk, mint elődjének, az 1789-es *Emberi és Polgári jogok nyilatkozatának* hatását a múltban. Az emberi jogoknak még világnapja is van, ebből kiderülhet, hogy mi, emberek mindent megtettünk jogainkért és mások jogaiért, hátradőlhetünk hát.

„Egyik embert arra rántja, / A másikat meg emerre / Szabott sorsa és idője, / Mind a kettő megszabott. // Ha ki ma él, miért bánja? / Emberként jön, emberként megy, / S aki marad utolsónak, / Az tegye be a kaput.” (Ady Endre)

Bartusz-Dobosi László

MÚLTAKRA SZAKADT EMLÉKEZÉS

BALLA ZSÓFIA: *A DARÁZS FÉSZKE*.
KALLIGRAM, BUDAPEST, 2019.

A költő, ha prózát ír, akkor is az angyalokkal énekel. Ugyanolyan szférikus, felesleges szavaktól mentes, arányérzékkel megmunkált párbeszédet folytat az ismeretlennel, mintha kötné őt e speciális nyelv rövid sorokba feszített grammatikája.

Balla Zsófia esszékötete, *A darázs fészke* ilyen finoman hangolt próza, amely négy, karakterisztikájában és megközelítési módozataiban egészen más ciklusban fragmentálja, és paradox módon egyben össze is kapcsolja az életmű sarkalatos pontjait.

Az alulról fölfelé táguló szerzői szemhatár teljesen „lentről”, a *Fűtől* indulva emeli a tekintetét a kortárs művészetek *Fényes hálóján* át *A vers hazájáig*, sőt egészen „magasra” *A Szaturnusz bolygójáig*. Ez a lét- és bizonyos értelemben pályaösszegző kötet a szerzői mikrovilágban rejlő személyes sors egyéni nézőpontjából, a gyermekkor világából indít, s azt tovább bontogatva a kisebbségi lét és az összemberiséget érintő problémák távlatáig tágít. A kötet végére a szerző mégis visszaérkezik az egyén belátható életterének színterére. A megrajzolt gondolati ív tehát keretes szerkezetű. „Mintha az élet a gyerekkor volna; ami utána következik, az már csak cifrázás; mintha csak kijáratok és felkanyarodók volnának egy hosszú autópályán.” (*Ki lehetnekedhet*)

„Értekező líra” – olvassuk a kötet alcímében, mint értelmezhetetlennek tűnő műfaji meghatározást, ami azonban a szövegek el-, illetve megolvasásakor rögtön egyértelművé válik. Balla Zsófia ugyanazzal a tőle megszokott versbe mélyülő gondolatisággal és bensőségességgel töpreng, vívódik, emlékezik a prózában is, amely oly jellemző az általa teremtetten vers-univerzum filozofikájára. Szinte ars poetica-szerűen formálja élethivatássá a benne fe-

szülő szándékot: „Írni, belülről felszínre bányászni a leglényegesebb, legnyugtalanítóbb írói kérdéseket, formát teremteni, beszédet csiszolgatni – vagy új, mély tapasztalatot, életre és műre ható élményt szerezni.” (*Otthonos idegenség*)

Óhatatlanul a költő első, 1968-as verseskötete jut eszünkbe: *A dolgok emlékezete*. Az esszékötet textusai ugyanis ebből az élettörténeti hitelességű emlékező aspektusból tekintenek vissza a szerző pályájára, életére. Nem is tehet mást: „Mit akar tőlünk emlékezetünk, ez a könnyörtelen vetítógép?” (*A kettészelt jelen*)

Nem tud nem emlékezni, nem tud nem írni. Pedig a lényéből a rejtőzködés fakad, de amit lát, tapasztal, érzékel, arról nem hallgathat. „Az idén elbújni mentem Grazba. Elrejtőztem az életem elől, meghátráltam az emlékeim elől is. Pedig a múlt járása sokféle elvágódást csillapít, sok sérelmet orvosol.” (*A kettészelt jelen*) Esszéi talán pont emiatt, vallomásos prózaként is definiálhatók. „A költészet nem kényszer, hanem választás. A választásunkban épp annyira vagyunk önállóak, mint életünkben. Semennyire és egészen. [...] Azt hiszem, a költészet mindenki szabadsága. Ezt akartam elmondani: a vers az én szabadságom.” (*Vallomás a költészetről*) Az írás jelenében szabadul fel a múlt sebei alól.

Ráadásul a Balla-textusok „életformája” duális. A felismert igazság alapján megkísérel állítani valamit a világról, de ezáltal szép lassan saját „létezés szilánkjait” is kirakosgatja elének. Azokat a szilánkokat, amelyek polifonikus műveltségének puzzle-darabjaiként állnak össze a kötet végére. Zene, színház, film, irodalom mûzsái randevúznak egymással a Kolozsvár–Budapest között húzódó egyéni sorsvonal ívén. „Kolozsvár a megtartó föld, Budapest az éltető levegő. A kettős életemre vonatkozó kérdezgetés mintha darázs-fészekbe nyúlna.” (*A darázs fészke*) Nem véletlen tehát, hogy e többszörös kettészakítottságban rejlő keserűség mentén határozza meg önmagát. „Megszabadultam attól, hogy más mondja meg, ki vagyok: »magyar anyanyelvű román«, erdélyi magyar, a magyaroknak zsidó, a hitközségnek hitehagyott, a szabadgondolkodónak hívő, a vallásosnak eretnek, ezenkívül elvált, gyermektelen, asszony, liberális, értelmiségi...” (*A darázs fészke*)

A sokféle megszólalás, a megfelelő nyelv keresése mind-mind abból a szerephalmozó identitáskeresésből fakad, amely az évtizedek alatt az alkotói én mentális sokszínűségében végül mégis eggyé kerekedik. Így lehetséges, hogy a vers, az esszé, a recenzió, a székfoglaló beszéd és a netes napló, széttartó műfaji sokféleségük ellenére is, egységes gondolati korpuszt képesek alkotni. Egy sajátos, Balla-féle „kézi szövésű” műfaj megszületésének

lehetünk a szemtanúi, amelyben a szerző úgy képes intim módon elbeszélni önmagát, hogy közben mindvégig megmarad a személyes és a közösségi teret elválasztó semleges zónában. „Az előbb melléütöttem, és azt írtam: a napló magányos műfej. A naplóírás műfej. Egy másik én-t növeszték, egy nyilvánosságnak szánt én-t.” (*Egy hét a Literán*)

Ez a másik én pedig elemzi önmagát. „Egyszerre vagyok alany és tárgy, a kísérleti állat és a megfigyelő személy.” (*A Szaturnusz bolygója, avagy Melankólia és ironia*) Önreflexiós szándéka abból a maga számára megfogalmazott tételből eredeztethető, amely szerint „az írói munka folyamatos építkezés, ön(ki)igazítás”. (*Köszöntés a tűzből*) Csak így lehet a részigazságok helyett az egészet megmutatni. És mi más lehetne egy író szándéka, felelőssége, hivatása, mint a Teljesség megmutatása? „...annyit tenni hozzá a létezőhöz, amennyi azon a láttatás erejével meg tud tapadni, amennyi erősíti a megértést, becserkészi az igazságot, megkísérel a szárnyalást.” (*Köszöntés a tűzből*)

S ezzel eljutottunk ahhoz a talán legmegfelelőbb kifejezéshez, amely a Balla-prózát (és lírát is) olyannyira jellemzi: a szárnyaláshoz. Ég és föld között, mint az angyalok. Belülről is látja, de képes kívülről is szemlélni. Alulról kezdi a vizsgálódást, de eljut a legfelsőbb „egyekig”. A történelmi valóság távlatára mellé helyezi a szubjektív át- és megélésben hitelesített érzeteket. E két világ közötti határátlépések, látószögváltások pedig a folyamatos önkorrekció biztosítékai. „Szeretnék hinni a szabad akaratban, gyengéden módosítva az eleve elrendelés tervrajzain.” (*A darázs fészke*) A tudatos építkezés és az ösztönösség egymást kiegészítő karakterjegyei adják életművének a hitelességét. „Nemcsak mulattatni kívánok, hanem rádöbbeneni.” (*A forma etikája*)

Ennek a speciális látásmódnak, életmű-megélésnek mintázatát a vállaltan mesternek tekinthető Nemes Nagy Ágnes alakjában, költészetében, gondolatiságában, sőt erkölcsiségében véljük felfedezni. Balla egyenesen azonosulásként említi kettejük „kapcsolatát”. „Esszéiben első pillanattól fogva hazataláltam, együtt pásztáztam vele a szerzők és versek egét, irodalmi és filozófiai ízlésében pedig boldogan ismertem rá a magam rejtett vagy öntudatomig sem jutott preferenciáimra. Később, az interjúi, beszélgetései, naplói elolvasása után jöttem rá, hogy korai irodalmi kötődéseink főalakjai is majdnem azonosak voltak: Arany, József Attila, Rilke...” (*Mit tanultam Nemes Nagy Ágnestől?*)

Ugyanaz a filozofikusan töprengő, kibontó, távlatokat nyitó műveltség, ön- és a világ rendjét fejtegető melankolikus karakterisztika. Higgadt, még-

is dinamikus. Mérlegelő s közben aktív. Elfogulatlan, de ezzel együtt határozott állásponttal rendelkező. Kereső és egyben elfogadó is. „Januárban, a Bak jegyében, vagyis a Szaturnusz bolygó, Melancholia uralma alatt születtem, mi több, szombaton, Saturday, azaz Szaturnusz napján. Tálalva van, természetem sorsára készen áll.” (*A Szaturnusz bolygója, avagy Melankólia és irónia*)

Mű és szerzője kortalan és legfőképpen nyitott, „sem a remény, sem a félelem nem tartja vissza az igazság kimondásától”. (*Köszöntés a tűzből*) Szinte eggyé válik a műveivel. Önazonos. „Az író, költő élete az, amivé írja magát.” (*A vers hazája*)

Létélményét a nyelv által megteremtett otthonosságban váltja szövegekké. „Az író hazája az, ahol írni tud. Ahová a verse is megérkezik...” (*A vers hazája*) A Balla-szövegek ambíciója azonban ennél még tágabb valóságra irányul: az olvasónak is helyet kíván szorítani. Befogad. Egyensúlyt teremt a szerző, a mű és a befogadó hármasságában. Mert „az irodalom, mint tudjuk, megfelelő haza mindenki számára”. (*Otthonos idegenség*)

Bernáth Dávid

KÉPEK TEKINTETE

KÁNTOR PÉTER: JÉG-ÖRÖM. MAGVETŐ, BUDAPEST, 2019.

„Megjelent Kántor Péter hetvenedik születésnapjára” – ennyi olvasható alcímként az első lapon, aminek lényegében nincs köze az elegáns kötet tartalmához, csupán a keletkezés körülményeibe avat be. Ellenben maradhatunk a leltározásnál. Húsz vers, húsz kép, mindegyik vershez társul egy kép (egy kivételével festmény). Tizenhárom vers pontosan, tárgyyszerűen is a mellette látható képről szól, a másik hét kép esetében általánosabb a leírás: vagy a festőjéhez (Lucian Freud) vagy a kép tematikájához (*Boudin strandjai*) vagy a képen látható alakokhoz (a nők Vermeer képein, a köd Helmut Schulze fényképén) fűzi gondolatait. Az első kivételével valamennyi kép alkotója ismert, közülük id. Pieter Brueghel háromszor, Johannes Vermeer, Richard Gerstl és Lucian Freud kétszer szerepel. Van két önarckép (Remb-

randt és Gerstl), de áttételesen a két Harlequin (Cézanne és Watteau), sőt a fehér ló (Toulouse-Lautrec) is ebbe a kategóriába sorolható. A kötet cím az életképekre irányítja a figyelmet, a *Jég-öröm* a németalföldi festő, Hendrick Avercamp *A jégen* című festményén látható téli korcsolyázást eleveníti meg, és ugyanebbe a sorozatba illeszthető a *Paradicsomkertecske* című festmény is (anonim alkotótól) vagy id. Brueghel *Gyermekjátékoka*, illetve mintha ennek a típusnak lenn mai változata a ködben elmerülő drezdai utcakép Helmut Schulze fotóján.

De hogyan is tudnánk leírni a versek és a képek közötti kapcsolat mi-
benlétét? Mert Kántor Péter versei szembetűnő módon nem elégednek meg
annyival, hogy leírják, mi látható a képen. Nem ez a céljuk. Nem is nagyon
törekednek erre. Sokkal izgalmasabb játékra adódik lehetőség. Mivel a ké-
peket is láthatjuk a versek mellé montírozva, ellenőrizhetjük a referenciali-
tásokat: mi is azt látjuk-e, amit a vers szerzője? És az az érdekes, hogy előbb-
utóbb valóban azt fogjuk látni. Vizuális komplexum jön létre, ennek alapjait
három szempár „rakja le”: a festőé, a költőé és az olvasóé. Általában az ol-
vasó előbb megnézi a képet, aztán elolvassa a verset, majd újra megnézi a
képet, és szinte minden esetben megállapíthatja, hogy a költő alaposabban
megvizsgálta, egészen apró részleteket is észrevett. Az első festményen az
ördögöt nem könnyű észrevenni, vagy a másodikon Ikaroszt se mindenki
fogja első látásra felfedezni, vagy az eget kémlelő parasztról is csak a vers
elolvasása után fogja megérteni, mit bámul éppen.

Képek, festmények leírása nem ritka az irodalomban. A leírás segít ki-
lépni a nyelvi determináltságból, főképp akkor, ha a képen látottakat nem
metaforizálja tovább, hanem a képpel közös motívumokra új lehetőségeket
épít, ez a referencialitás túlmutat a mediális játék határain.

Igen gyakran maguk a képek is felidéznek egy meglévő látványt. Oly-
kor maguk a képek egy-egy ismert történetet mesélnek el, vagyis a maguk
eszköztárával hűen ábrázolnak. Id. Brueghel *Fölmenetel a Golgotára* című
festménye az ismert újszövetségi történetet mondja el. Mennyiben külön-
bözik az ő képe az evangéliumok történetétől? Lehet, hogy pontosan és hi-
telesen jeleníti meg, de abban, ahogy az embereket odafesti, ahogy az egészet
elhelyezi, amilyen tájat fest a jelenet köré, új jelentést ad a megtörténtnek.
De mindenképpen: megtörténtté teszi a jelentést. Milyen ruhát viselnek,
milyen arcot vágnak, milyen csoportokat alkotnak, ki miféle társasághoz
csatlakozik? És aztán maga a kép szerkesztése: milyen a perspektíva, mi ke-
rül az előtérbe, mi marad takarásban? Milyenek az állatok, a növények stb.,
stb. Ezek mind-mind értelmezik az ismert történetet, és ezáltal óhatatlanul

el is térnek az evangéliumoktól. Erre jön rá a költői értelmezés: „Együtt mind az ember fiával / mennek föl a Kálváriára”, ezt emeli ki végül, és ezzel új perspektívát telepít rá a festményre.

Lucian Freud *Fotel a kandalló mellett* című képéről többféle módon írtak már, lásd Paul Bond és mások tanulmányait, de ezek közül egyik sem tette fel azt a kérdést, a fotelt vajon miért nem dobta ki a gazdája? miért van szüksége rá? „Dobja ki? / Két megfeketült, sötétbarna karfa. / Nem, nem dobja ki. Kell neki.”

A *Schönberg család* című képen a zeneszerző, Arnold Schönberg látható felesége és két gyereke társaságában. De a kompozíció valójában nem róluk, hanem a festőről és Schönberg feleségének a titkos, utóbb azonban tragikus módon napvilágra került szerelméről szól. Ezt a tragikus, a festő öngyilkosságába torkolló történetet fedi fel a vers anélkül, hogy elmesélné. És itt érkezünk el ezeknek a festményleírásoknak a legfontosabb jellemzőjéhez.

De előtte vessünk még egy pillantást a lovat ábrázoló Toulouse-Lautrec képre. Ez az egyetlen, ahol a vers írója, bár közvetett módon, első személyben azonosul a festmény tárgyával. „Azt hiszem, tud beszélni. / Nem mindenkivel, de mindenkivel talán nem is lehet, / mindenkivel én sem tudok.” Azonosul a lóval, hogy aztán tovább lépve elárulja, a ló tekintetével azonosul. „Van egy tekintete, amitől a dolgok mintha értelmet nyernének”, hangzik, majd jön a felsorolás, miféle dolgokra gondol, és jön annak kifejtése is, hogy mi valójában ez az elnyert értelem. Nem az értelmét fejti ki, hanem csupán annak lehetőségét, hogy létezik valamilyen értelmes magyarázat... Nem a megfejtést találja meg, pusztán ráirányítja a figyelmet.

Most visszatérhetünk a leírások (a versek) legfontosabb jellemzőjéhez: megőrzik a titkokat. Úgy írják le a képet, hogy érintetlenül hagyják lényegüket. Amiről csak ők tudnak beszélni. Nem mondanak ki valamit, aminek kimondásával megsemmisítenék magát a titkot, a képek potenciálját. Saját potenciáljuk hasonlóképp meghatározható: ez a potenciál a költői nyelv megőrizte titokban rejlik.

TALÁLT VERS

Csanádi Imre

(1920 – 1991)

KIRÁLYI CSALÁD

GOYA FESTMÉNYE (1800)

Micsoda gőgös, bamba birka-portrék!
fény, rendjel, csipke bárhogy korrigálja.
Együtt van végre a díszes csoportkép:
őfelsége és népes házi-nyája.

A tengely, persze, maga a királyné,
Mária Lujza, szörnyű anyapulyka,
ő itt az úr, – Károly király, a málé,
csúf nulla csak, fölcsillagozva-fújva.

Herceg, hercegnő, itt apraja-nagyja;
anyjukba csimpaszkodva itt a fattyak.
Mind vár, nagy tétován, hogy majd lekapja
a Mester őket, már ha kinyalattak.

A Mester meg – pingál fürgén, mogorván,
krumpli az orra, de a szeme penge,
és egyik arcról másikra ugorván,
hunyorogat rájuk és a végtelenbe.

Spanyolország? Boldog, hisz – értük élhet.
S van inkvizítor: senki ne pofázzon. –
És nem sejtik, hogy érik az Ítélet:
ragyog csillagzón, ezüstlőn a vásznon.

NÉVJEGY

Azért az mondja egy helyütt,
hogy egy regényírónak minimum negyed-
millió döntést kell hoznia közben.

Ezért könnyű már a dinamomechanikai
kérdésekre válaszolni, mintsem a
nagy egész így vagy úgy állt-e.

Az én szemem illet, csak remélni
merem, hogy az írók közben
meghozott döntéseik a döntéshozatal
gyakorlatára jöttek-e, mert az élet
egyéb területeire is.

Király Nagy Zoltán

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982